

Sundbybergs stadsbibliotek
PR-arbete under åren 1954-1964

SUSANNE ABELIN
CARINA DAHLANDER

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Författarna

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Sundbybergs stadsbibliotek. PR-arbete under åren 1954-1964.

Engelsk titel: Sundbyberg Public Library. Public relation work 1954-1964.

Författare: Susanne Abelin och Carina Dahlander

Kollegium: Kollegium 1

Färdigställt: 2007

Handledare: Claes Lennartsson

Abstract: The purpose of this master's thesis is to describe the expansion of Sundbyberg public library during the decade 1954 to 1964. Our focus of interest is the library's concentration on public relations in 1954. During the experimental year 1954 a public relations librarian, Bianca Bianchini, was employed. Her task was to introduce the library to the citizens of Sundbyberg who were not already using it. As a background to this concentration on public relations we also describe the early development of the public library in Sundbyberg.

Development work in public libraries has been dependent on local initiatives and enthusiasts since the libraries were a voluntary part of the municipal activity. In this thesis we focus on some of the more important actors in this respect and the structures they interacted with. By using an actor-structure approach we try to explain why people took certain actions and the effect they had on the course of events.

The method we have used is mainly to examine and analyze source material, which consists of newspaper clippings, minutes of the municipal council and interviews with people who then worked in the library.

We have found that the main reason for the concentration on public relations in 1954 was the surrounding structures on a national and local level, such as the strong Swedish economy, an increasing interest in public relations and a committed board of Sundbyberg public library. But we can also see that the commitment of the various actors likewise played an important part.

Nyckelord: Sundbyberg, public relations, PR, marknadsföring, bibliotek, Sverige, 1950-tal, 1960-tal

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	5
1.1	Syfte och frågeställning	5
1.2	Definitioner.....	6
1.3	Disposition.....	8
2	LITTERATUR OCH TIDIGARE FORSKNING	8
3	KÄLLOR OCH METOD	10
3.1	Källor och källkritik	10
3.2	Varför intervjua?	13
3.3	Relationen mellan teori och metod.....	16
4	TEORI	16
4.1	Tillämpning av teorin	19
5	VÄGEN TILL ETT STADSBIBLIOTEK I SUNDBYBERG	19
5.1	Sundbybergs historia	19
5.2	Sundbybergs ABF-bibliotek	20
5.3	Sundbyberg får ett folkbibliotek.....	21
6	FOLKBIBLIOTEKEN KRING 1950	23
6.1	Folkbiblioteken före 1950.....	23
6.2	Folkbiblioteken efter 1950	25
6.3	Sundbybergs stadsbibliotek kring 1950	29
7	MARKNADSFÖRING, PR OCH REKLAM	31
7.1	Reklamens framväxt i Sverige	31
7.2	Influenser från USA	31
7.3	Biblioteksanställdas syn på PR	33
8	PR-SATSNINGEN I SUNDBYBERG 1954	36
8.1	Bianca Bianchini: PR-konsulent	37
8.2	Försöksåret tar sin början	38
8.3	Tre minnesbilder från 1954	42

8.4	En låntagarundersökning	47
8.5	Pressbevakning av försöksåret 1954	50
8.6	Pressbevakningen åren efter försöksåret	52
9	PR-SATSNINGENS LÅNGSIKTIGA EFFEKTER.....	53
9.1	PR-arbetet fortsätter	55
10	SAMMANFATTANDE ANALYS OCH DISKUSSION	58
10.1	Strukturer.....	58
10.2	Strukturer i Sundbyberg	59
10.3	Enskilda aktörer	60
10.4	Kollektiva aktörer.....	64
10.5	Vidare forskning	66
11	SAMMANFATTNING	66
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	69
	Otryckta källor:	69
	Muntliga källor:	69
	Tryckta källor och litteratur.....	69
	BILAGOR	76

1 Inledning

Idén till vår uppsats om Sundbybergs stadsbibliotek fick vi när vi stötte på undersökningen *Biblioteket och dess låntagare*. Den gjordes av fil. kand. Kerstin Wiedling i mitten av 1950-talet som en följd av en årlång PR-satsning på biblioteket och var en sociologisk studie av vilka som var låntagare på Sundbybergs stadsbibliotek och vad de läste.

Av undersökningen kunde vi förstå att Sundbybergs stadsbibliotek var tidigt ute bland svenska folkbibliotek när det gällde tankar om hur man skulle marknadsföra biblioteket. Vi tyckte att detta kunde vara intressant att undersöka närmare. Vikten av att marknadsföra folkbiblioteket och dess tjänster är ju en fråga som i högsta grad är aktuell även idag, i tider av nedskärningar och informationsbrus. Att ta reda på hur PR-arbete kunde bedrivas för 50 år sedan kan kanske ge perspektiv på och kunskap om marknadsföring av biblioteken idag.

Vi vill framför allt beskriva hur PR-arbetet på Sundbybergs stadsbibliotek kom att utvecklas under delar av 1950- och 60-talen, som var en expansiv och spännande period då man satsade på bibliotekets utveckling. För att bättre förstå varför dessa satsningar kom till stånd vill vi också skildra hur biblioteket växte fram under 1900-talets första årtionden, hur det gamla ABF-biblioteket slogs samman med det 1922 öppnade folkbiblioteket till ett enda stadsbibliotek 1936, och hur Sundbyberg såg ut under samma tid.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med vår uppsats är att beskriva den expansiva perioden på Sundbybergs stadsbibliotek under åren 1954–1964 med fokus på PR-satsningen 1954. Vi vill försöka besvara följande frågeställningar:

- Hur kom det sig att man satsade på PR på Sundbybergs stadsbibliotek under 1954?
- Hur utformades denna PR-satsning?
- Fick satsningen några långsiktiga effekter på Sundbybergs stadsbibliotek?

1.1.1 Avgränsningar

Vi har valt att koncentrera oss på åren 1954-1964. 1954 ser vi som en naturlig start för studien eftersom det var året för försöket med en särskild PR-bibliotekarie i Sundbyberg. Därefter undersöker vi försökets eventuella effekter och det fortsatta PR-arbetet under en tioårsperiod. Vi ser det som en rimlig avgränsning inom ramen för en magisteruppsats.

Vad gäller den mer allmänna beskrivningen av folkbiblioteksutvecklingen fokuserar vi på 1950- och 60-talen. Vi går därför endast kortfattat in på den tidigaste historiken rörande folkbibliotek.

1.2 Definitioner

De källor vi studerat som tar upp PR-arbete använder relativt ofta andra ord för att beskriva utåtriktat, kontaktskapande arbete. Det är främst termerna marknadsföring, reklam och propaganda som verkar användas med en betydelse som är synonym med PR. I detta avsnitt ger vi därför en kort beskrivning av vad de olika begreppen står för i olika källor och tidsperioder.

1.2.1 Public relations, PR

Termen PR rakt översatt från engelskan betyder publika relationer, publik i betydelsen offentlig eller allmän,¹ vilket antyder att det handlar om relationer mellan exempelvis en organisation och dess kunder, användare eller låntagare – faktiska och presumtiva.

Enligt bibliotekspionjären Greta Renborg blev PR-termen långsamt införlivad i biblioteksfolkets ordförråd under åren 1950-1970². En samtida definition från *Biblioteket och vi 1959-60* lyder: "[Bibliotekets] förhållande till sin publik, till det samhälle som utnyttjar det eller som det skall förmå att utnyttja det" (Ur förordet).

Vi har inte kunnat hitta någon betydelskillnad i hur ordet PR användes då och nu. Däremot verkar i biblioteksvärlden begreppet PR ofta innefatta allt utåtriktat arbete, som programverksamhet, kontakter med besökare och försök att göra reklam för bibliotekets verksamhet genom presskontakter, distribution av tryckt material med mera. Samtliga dessa uppgifter ingick till exempel i Karin Löfdahls tjänst som PR-bibliotekarie i början av 1960-talet.

Anna Kåring Wagman, som forskat kring marknadsföring i Stockholms kommun, anser att PR "står för en aktörs försök att etablera goda relationer till sin omgivning".³

Nationalencyklopedin definierar termen PR som "svensk förkortning för eng. public relations, förr ofta synonymt med publicitet, begrepp som numera omfattar en mångfald kommunikationsåtgärder som syftar till att skapa och bibehålla gynnsamma relationer mellan en organisation och olika målgrupper i dess omvärld (till exempel kunder, anställda, aktieägare, myndigheter och samhället i stort). Ett företags PR-funktion hjälper företagsledningen att fatta beslut och kommunicera budskap som bidrar till att skapa goda relationer utåt, något som fordrar ingående kännedom om bland annat myndigheters och massmediers sätt att verka".⁴

Enligt Philip Kotler, amerikansk professor i marknadsföring, kan PR exempelvis vara pressmaterial, föredrag och seminarier, publikationer, lobbying samt olika slags evenemang.⁵

¹ Nationalencyklopedin online [2006-11-26]

² Renborg, Greta 1998, s. 5

³ Kåring Wagman, Anna 2006, s.16

⁴ Nationalencyklopedin online [2006-02-25]

⁵ Kotler, Philip 1999, s. 136

1.2.2 Reklam

Annonsering, affischering, reklamblad, anslagstavlor, skyltar med mera vill Kotler istället benämna **reklam**.⁶ Den uppdelningen görs sällan i de texter om bibliotekens PR-arbete som vi har läst, PR och reklam används där oftast som synonyma begrepp.

Nationalencyklopedin definierar reklam på följande sätt: ”vanligen ett av de konkurrensmedel som ett företag använder i sin marknadsföring för att främja försäljningen av en vara eller tjänst. Via betalt utrymme i olika medier förmedlas reklambudskapet, som ofta består av både text och bild, till de potentiella köparna (målgruppen)”.⁷

1.2.3 Marknadsföring

Ett begrepp som ligger PR nära är **marknadsföring**, som enligt Norstedts *Svensk ordbok* både kan syfta till att skapa efterfrågan på en vara och att utvidga ens idéer. Bonniers *Svenska ordbok* skriver: ”Allt vad man gör för att kunna sälja en vara eller en tjänst.”

Alan R. Andreasen, amerikansk forskare i marknadsföring, och Philip Kotler beskriver skillnaden mellan PR och marknadsföring på så vis att PR i första hand är ett kommunikationsverktyg medan marknadsföring inkluderar fler element. Med PR försöker man påverka medvetenhet och attityder medan marknadsföringen syftar till att påverka specifika beteenden som inköp, valröster, donationer etc. PR definierar inte en organisations mål till skillnad från marknadsföring som bland annat ska definiera företagets vision, målgrupper och positionering.⁸

1.2.4 Propaganda

I bibliotekspress och litteratur från den tid vi främst studerar, 1950- och 1960-talen, stöter vi då och då på ordet **bibliotekspropaganda**, i betydelsen marknadsföring. Termen propaganda började användas i Sverige runt förra sekelskiftet och var då relativt neutral, innebörden var att vilja sprida sina åsikter. Men i och med andra världskriget började begreppet att förknippas med krigspropaganda och psykologisk krigsföring och fick i och med detta en mer negativ innebörd.⁹

I bibliotekspressen verkar det dock ännu under 1950-talet inte ha varit lika värdeladdat som det kom att bli under senare delen av 1960-talet. I vår text kommer vi huvudsakligen att använda de två termerna marknadsföring och PR eller public relations. Vi ser marknadsföring som det vidare, överordnade begreppet, där PR är en viktig del.

⁶ Kotler, Philip 1999, s. 136

⁷ Nationalencyklopedin online [2006-03-18]

⁸ Andreasen, Alan R. & Kotler, Philip 2003, s. 471

⁹ Kåring Wagman, Anna 2006, s. 16

1.3 Disposition

Nästa kapitel beskriver den litteratur och tidigare forskning som vi funnit om vårt uppsatsämne och de två följande beskriver vårt metod- och teorival. Därefter följer en kort historik över samhällsutvecklingen i Sundbyberg från 1800-talets mitt fram till 1950-talet och vi drar några paralleller med den allmänna svenska samhällsutvecklingen under samma tid. Därpå redogör vi för hur biblioteket växte fram, från sockenbibliotek och ABF-bibliotek till det som kom att bli Sundbybergs stadsbibliotek.

Då inriktningen för vår uppsats främst är tiden runt 1950-talet på biblioteket i Sundbyberg följer två kapitel som ger en översiktlig bild av Sverige under 1950-talet och hur det såg ut på folkbiblioteken under denna tid. Därefter fokuserar vi på biblioteket i Sundbyberg vid samma tid.

I nästa avsnitt ger vi en bild av reklamens och marknadsföringens framväxt i Sverige och diskussionen om PR-satsningar på folkbibliotek som den såg ut i ett antal bibliotekstidskrifter från den aktuella tiden. Efter detta fördjupar vi oss i PR-satsningen i Sundbyberg samt den användarundersökning som påbörjades under försöksåret. Vi fortsätter med att titta på tiden efter experimentåret och vilka effekter det eventuellt hade på det fortsatta PR-arbetet vid biblioteket.

Vi för i uppsatsen ett löpande resonemang om vilka aktörer och strukturer som hade inflytande på försöket i Sundbyberg, dess möjliggörande och utformning, i syfte att besvara våra frågeställningar. I analys- och diskussionsavsnittet sammanfattar vi våra slutsatser och kommentarer. Uppsatsen avslutas med en sammanfattning.

2 Litteratur och tidigare forskning

Vi har inte funnit någon forskning som behandlar PR-arbete på bibliotek ur ett historiskt perspektiv. Det som finns är mest allmänhistorisk biblioteksforskning eller forskning om PR på bibliotek under senare år. Vi har till exempel funnit ett relativt stort antal magisteruppsatser med lite olika inriktningar som beskriver folkbibliotekens uppkomst i flera svenska städer. Många har, precis som Sundbyberg, sitt ursprung i socken- och arbetarbibliotek. Det finns också magisteruppsatser som behandlar PR på bibliotek, men då i nutid. Exempelvis uppsatserna *Kan en lockande och informativ webbplats marknadsföra ett bibliotek? Tankar om webbplatsens roll i stadsbiblioteks marknadsföring* av Carin Carlzén (2004) och *Exponera mera: ett arbete om skyltning på bibliotek* av Louise Berggren och Jonas Boldin (2001).

När det gäller historiken kring Sundbybergs stad och bibliotekets tidiga historia har vi i första hand använt oss av lokalhistorikern Henning Österbergs tre böcker om Sundbybergs historia, *Sundbyberg – den nya förstaden* (1966), *Sundbyberg under köpingstiden* (1968) och *Sundbyberg – den 113:e staden* (1974). Österberg (1900-1988) var journalist och författare och fick 1920 uppdraget av Sundbybergs stad att bevaka kulturminnena i kommunen. Han grundade även Sundbybergs hembygdsförening 1934 som blev grunden till Sundbybergs museum på 1940-talet.¹⁰ Henning

¹⁰ Sundbybergs stads hemsida, [2006-10-04]

Österberg var alltså ingen historiker ”av facket” men eftersom vi inte funnit någon vetenskaplig litteratur om Sundbybergs historia har vi ändå använt oss, och haft stor nytta, av hans böcker.

Beträffande forskning specifikt om Sundbyberg stadsbibliotek har vi förutom Kerstin Wiedlings låntagarundersökning från 1957 endast stött på magisteruppsatsen *Vem lånar vad?: en användarundersökning bland låntagarna av skönlitteratur vid Sundbybergs stadsbibliotek* av Katarina Sahlén från 1996. Men den studien tittade bara hur det såg ut på 1990-talet och hänvisar exempelvis inte till Wiedlings undersökning, varför den inte var användbar för oss.

Vi har alltså inte funnit någon B&I-forskning specifikt om PR-arbete på bibliotek under 1950- och 60-talen. Däremot har vi hittat närliggande forskning om bibliotekshistoria. Där har främst arbeten av Åke Åberg, tidigare lektor vid Bibliotekshögskolan i Borås, varit användbara.

För teoriavsnittet har Lennart Lundquist, Björn Johnson och Magnus Torstensson varit av betydelse för oss. Den teoretiska utgångspunkten för analysen i vår uppsats har varit begreppen aktör och struktur, som kan vara användbar när det gäller att försöka förstå vad som ligger bakom människors handlande och olika beslut. Lennart Lundqvist beskriver begreppen i *Förvaltning, stat och samhälle* (1992). Magnus Torstensson anlägger både ett aktörs- och ett strukturperspektiv när han studerar varför folkbibliotek grundas i sin licentiatavhandling *Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteksidéerna: exemplet Sverige och några jämförelser med USA* (1996). Björn Johnson är fil. dr. i statsvetenskap och har bland annat skrivit en artikel i *Statsvetenskaplig tidskrift* som hjälpt oss att förstå begreppen aktör och struktur. Artikeln heter ”Aktörer, strukturer och sociala konstruktioner” (Johnson 2001).

Den metodlitteratur vi använt oss har hjälpt oss att förstå begreppet källkritik, som är den metod vi valt för vår uppsats, och även vad man bör tänka på när det gäller kvalitativa intervjuer. När det gäller källkritiken har främst Thorsten Thuréns *Källkritik* (2005) samt Anders Florén & Henrik Ågrens *Historiska undersökningar: Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt* (2006) varit användbara. Inför våra fyra intervjuer har vi haft stor nytta av Pål Repstads metodbok *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap* (1999).

För att göra oss en bild av PR-arbetet på bibliotek under 1950- och 60-talet har Greta Renborg och Bengt Hjelmqvists böcker och tidskriftsartiklar varit till stor nytta för oss. Greta Renborg var en av de tidiga pionjärerna när det gäller PR och biblioteksarbete, Bengt Hjelmqvists betydelse för det svenska biblioteksväsendets utveckling kan knappast överskattas. Han var också en av initiativtagarna till det försöksår som Sundbybergs stadsbibliotek deltog i 1954.

På Handelshögskolan i Stockholm sökte vi nyare forskning (efter 1990) om PR-arbetets historia i Sverige. Anna Kåring Wagnans doktorsavhandling *Stadens melodi: Information och reklam i Stockholms kommun 1930-1980* från 2006, behandlar i första hand hur Stockholms kommun försökte bygga upp en positiv självbild av staden men gav oss ändå vissa intressanta bakgrundsfakta.

3 Källor och metod

3.1 Källor och källkritik

En källa inom historieforskningen kan ge kunskap om det förflutna. Det kan handla om krukskärvor eller gamla jordbruksredskap, men oftast handlar det om skriftliga källor. Dock är inte allt skriftligt material som historikern använder sig av "källor". Exempelvis kallas, inom historieforskningen, böcker eller magisteruppsatser som är "bearbetningar i anslutning till det ämne som undersöks" för litteratur.¹¹ Källor däremot är texter som inte tillkommit i syfte att ge historisk kunskap. Några exempel är offentliga publikationer, tidningsartiklar och dagböcker.

Källor brukar delas in i två typer: **kvarlevor och berättande källor**. "En källa är en kvarleva av den process som skapat den", till exempel en dagbok eller ett brev. Det som författaren till dagboken berättar om är den berättande aspekten. "Poängen med kvarleveaspekten är att den är ett direkt och omedelbart resultat av en historisk process eller händelse."¹²

Torsten Thurén säger att "En äkta rätt tolkad kvarleva är trovärdigare än alla berättelser om samma sak".¹³ Berättande källor kan vara mer osäkra, önskvärt är att två av varandra oberoende källor bekräftar en uppgift. De flesta källor innehåller dock både kvarleveaspekten och den berättande aspekten.¹⁴ En gammal tidningsartikel är till exempel en berättande källa eftersom den berättar om en speciell händelse, men den är samtidigt en kvarleva, en fysisk rest, om man avser att studera hur tidningarna såg ut och var strukturerade på den tiden.

Vi har främst använt oss av den berättande aspekten i våra källor. Det handlar i huvudsak om tidnings- och tidskriftsartiklar, kommunprotokoll och intervjuer. Vi har gjort fyra intervjuer med personer som var verksamma på Sundbybergs stadsbibliotek under 1950- och 60-talen. Innehållet i tidningsklippen från 1950- och 60-talen berättar i vårt fall om PR-verksamhet vid Sundbybergs stadsbibliotek men behöver inte ge den sanna bilden av den. Reportern kan ha missuppfattat den intervjuade Bianca Bianchini, som i sin tur kan ha gett honom en överdrivet positiv bild av verksamheten.

De pressklipp vi haft att tillgå är de som finns bevarade på Sundbybergs stadsbibliotek, hembygdsmuseet och i kommunarkivet. Vi har av tidsskäl inte haft möjlighet att exempelvis läsa samtliga aktuella årgångar av lokal- och regionalpress. Men eftersom de bevarade klippena är registrerade och datummärkta av ett pressbevakningsföretag förstår vi att biblioteket eller kommunen abonnerade på en sådan tjänst. Vi drar därför slutsatsen att denna pressbevakning bör ha varit relativt heltäckande.

Vidare talar man inom historieforskningen om **primär- och sekundärkällor**. En primärkälla är en ursprunglig källa, det vill säga ett material som är så samtida som möjligt med den händelse som ska beskrivas. Att ett dokument är en primärkälla är

¹¹ Florén, Anders & Ågren, Henrik 2006, s. 69

¹² Ekman, Stig, Thullberg, Per & Åmark, Klas 1993, s.32

¹³ Thurén, Torsten 2003, s. 22

¹⁴ Ekman, Stig, Thullberg, Per & Åmark, Klas 1993, s. 32f.

ingen garanti för materialets trovärdighet. Att det är en primärkälla säger heller inget om hur väl den beskriver ett förlopp eller en händelse eller om vilka eventuella tendenser den ger uttryck för.¹⁵ En primärkälla kan utgöras av ett publicerat dokument, exempelvis dagstidningar. Men även av vad som kallas opublicerade dokument som brev, protokoll och dagböcker.¹⁶ I vår studie utgörs primärkällorna exempelvis av samtida artiklar, offentligt tryck och fyra intervjuer. Som primärkällor hade vi även velat använda oss av protokollen från biblioteksstyrelsens sammanträden under den tid vi studerat. Detta var dock inte möjligt eftersom arkivet där dessa protokoll troligen finns, var nedpackat i lådor på grund av ombyggnad.

En sekundärkälla är en bearbetad skildring, ett material som hänvisar till eller skriver om primärkällan. Lokalhistorikern Henning Österbergs böcker om Sundbyberg, som vi använt oss av när det gäller bland annat historiken om Sundbyberg och Sundbybergs tidiga biblioteksutveckling, är ett exempel på en sekundärkälla. Där det har varit möjligt har vi försökt använda oss av de primärkällor som Österbergs uppgifter bygger på, som verksamhetsberättelser och fullmäktigeprotokoll.

Henning Österberg var ingen historiker ”av facket” varför hans böcker inte är vetenskapligt granskade. Hans böcker gavs ut av Sundbybergs hembygdsförening under 1970-talet och är alltså inte heller faktagranskade av något bokförlag. Däremot vet vi att Österberg under många år hade kommunens förtroende när det gällde att forska och nedteckna Sundbybergs historia. Han redovisar noga sina källor och böckerna innehåller utförliga sak- och personregister. Vårt intryck är att Henning Österberg har varit trogen de källor han hänvisar till. Men eftersom vi inte haft tillgång till material som vi kunnat jämföra hans framställning med kan vi inte utesluta att den innehåller vissa sakfel.

Källkritik är en grundläggande metod när det gäller historiska studier. Med stöd av källkritiken kan det historiska materialet värderas och analyseras. Källkritiken fick sitt genombrott inom historieforskningen och kallas därför också ibland för den historiska metoden. Källkritiken är ett redskap för att systematiskt kunna värdera och analysera materialet för att försöka få svar på om det är användbart för en särskild fråga eller studie.¹⁷ Den källkritiska metoden ger sällan säkra resultat, det handlar istället om att göra rimlighetsbedömningar av sina källor.¹⁸ Ambitionen är ändå att komma så nära ett verkligt skeende som möjligt.¹⁹

Torsten Thurén menar också att det är viktigt att forskaren är uppmärksam på om hon själv sympatiserar med källans tendens, och därför har svårare att ifrågasätta dess sanningshalt.²⁰

Det räcker inte med att enbart följa regler när man bedriver källkritik, skriver Torsten Thurén, utan det krävs också kunskap, fantasi och medvetenhet om sina egna fördomar. Men några riktlinjer finns ändå att hålla sig till.

¹⁵ Tosh, John 2000, s. 55-57

¹⁶ *ibid.*, s. 61, 67

¹⁷ Dahlgren, Stellan & Florén, Anders 1996, s. 184ff

¹⁸ Florén, Anders & Ågren, Henrik 2006, s. 77

¹⁹ *ibid.*, s. 85

²⁰ Thurén, Torsten 2005, s. 67

1. **Kontrollera källans äkthet** – att den inte är förfalskad.²¹ Vårt källmaterial består i huvudsak av tidnings- och tidskriftsartiklar, kommunprotokoll och intervjuer som vi själva har gjort, och vi bedömer att alla våra källor är äkta. Det innebär dock inte att de behöver vara helt tillförlitliga, texterna kan innehålla felaktigheter och missuppfattningar som smög sig in redan när de skrevs.

2. **Tid** – minnets förändring under tidens lopp. Det gäller berättande källor. Några av våra källor beskriver skeenden under 1950- och 60-talen, här räknar vi med att vissa fakta kan vara felaktiga. Men vilka det i så fall gäller vet vi inte, vi har inte stött på några källor som direkt motsäger varandra. Karin Löfdahl, en av våra informanter, använde ibland under intervjun uttryck för tveksamhet som ”som jag minns det” eller ”om jag kommer ihåg rätt”, vilket förstås är helt naturligt eftersom det gått mer än 40 år sedan hennes tid på stadsbiblioteket i Sundbyberg. Dock menar Thurén att man minns bättre det man är intresserad av. Detta blev också tydligt i våra intervjuer, Karin Löfdahl som fortsatte att arbeta med PR på bibliotek under hela sitt yrkesliv, var den som bäst kom ihåg hur biblioteket i Sundbybergs marknadsförde sig under hennes tid där. Våra övriga tre informanter arbetade senare i yrkeslivet antingen med andra bibliotekarieuppgifter än PR, eller inte alls på bibliotek. De kommer ihåg färre detaljer från marknadsföringen av Sundbybergs stadsbibliotek, möjligen med undantag av Evy Jonsson som var bibliotekschef 1952-1957. Som sådan medverkade hon naturligtvis i planeringen av och deltog i olika arrangemang, vilket kan göra att hon minns dem bättre.

3. **Beroende** – rykten och påverkan av olika slag. Är källorna oberoende av varandra? För att vi ska kunna vara på den säkra sidan bör forskaren kunna visa att ett påstående stöds av två av varandra oberoende källor.²² De tre av våra informanter som arbetade på Sundbybergs stadsbibliotek under försöksåret 1954 är exempelvis eniga om, trots att de intervjuades vid skilda tillfällen, att personalen var mycket positiv till försöket och att stämningen var mycket god.

Men källor som motsäger varandra berättar förstås också någonting, som i vissa fall kan vara av stort intresse. En händelse kanske inte alltid går att beskriva på ett helt entydigt sätt. Källor som motsäger varandra kan ge en mer komplex bild av ett skeende eller en händelse. Det viktiga för forskaren är försöka avgöra om det är en trovärdig källa och därefter göra sin tolkning.

Beroende mellan källor är vanligt, exempelvis citerar dagstidningar ofta samma nyhetsbyrå utan att själva kontrollera uppgifterna. Men lokalpressen i Sundbyberg, som hade möjlighet att på plats bevaka de olika arrangemangen under försöksåret, beskriver exempelvis Barnens bokvecka som en succé med många besökare. Här har vi alltså inte bara Bianca Bianchinis eget påstående att så var fallet. Å andra sidan är det möjligt att reportern nöjde sig med att återge Bianchinis värdering av arrangemanget, vi återkommer till det i avsnittet Pressreaktioner på försöksåret 1954.

En annan typ av beroende i vårt källmaterial är att lokalhistorikern Henning Österberg nedtecknade Sundbybergs historia på uppdrag av kommunen. Det gjorde det troligen svårare för honom att skriva objektivt om dess politik och insatser för, exempelvis, biblioteket. Dock har vi inte stött på några uppgifter av Österberg där vi har anledning

²¹ Thurén, Torsten 2005, s. 21

²² Ekman, Stig, Thullberg, Per & Åmark, Klas 1993, s. 35

att betvivla trovärdigheten i uppgifterna, eftersom de ofta stöder sig på kommunprotokoll som vi själva haft tillgång till.

4. **Tendens** – källor som är part i målet är mindre pålitliga än opartiska källor. Här har vi stött på problem. Berättelserna om försöksåret 1954 och den efterföljande PR-verksamheten vid Sundbybergs stadsbibliotek är till stor del skrivna av Bianca Bianchini, huvudansvarig för försöksåret, och annan personal som arbetade med PR vid biblioteket. Det ligger i deras intresse att ge en positiv bild av sina insatser varför de kanske väljer att tona ned eller utelämna mindre lyckade resultat.

3.2 *Varför intervju?*

Eftersom syftet med vår uppsats är att beskriva PR-arbete på Sundbybergs stadsbibliotek under 1950- och 60-talen har vi sökt efter källor som kan berätta om en period som ligger ungefär 50 år tillbaka i tiden. Många skriftliga källor finns bevarade, som tidnings- och tidskriftsartiklar, kommunprotokoll och bibliotekets årsredogörelser. Men muntliga källor, personer som verkligen var med om den tid på biblioteket vi vill beskriva, har vi av naturliga skäl haft begränsad tillgång till. Flera av de viktiga lokala aktörerna har avlidit, det gäller exempelvis bibliotekschefen Bengt Järbe, bokkonsultanten Biancha Bianchini och biblioteksstyrelsens ordförande Sven Öhrn. Men några ”ögonvittnen” från den tid vi studerat fick vi glädjande nog kontakt med.

Det gäller exempelvis Aina Barton, som var anställd som kontorsbiträde på biblioteket under åren 1953-58. Hon var involverad i PR-arbetet och arbetade tillsammans med Bianca Bianchini. Att få ta del av hennes minnesbilder av försöksåret 1954 och åren närmast efter var naturligtvis intressant för oss.

Via Aina Barton fick vi även kontakt med Ingegerd Högberg, barn- och ungdomsbibliotekarie på Sundbybergs stadsbibliotek under åren 1951-58, samt Evy Jonsson, bibliotekschef 1952-57. Eftersom de var bibliotekarier i Sundbyberg under försöksåret var vi mycket intresserade av att intervju dem om deras intryck av detta. Alla tre är mycket vitala och ville gärna delge oss sina minnesbilder.

Karin Löfdahl, som började arbeta med PR på biblioteket i Sundbyberg 1962, är också en vital och mycket aktiv pensionär. Eftersom hon deltog i PR-arbetet i Sundbyberg under 1960-talet såg vi det som angeläget att kontakta även henne och fråga om hon kunde tänka sig att ställa upp för en intervju. Även om det gått över 40 år sedan hon började arbeta i Sundbyberg är hon en värdefull förstahandskälla. Det har varit mycket intressant att höra Karin Löfdahl ge sin syn på vilka spår försöksåret lämnade efter sig.

Syftet var dels att få fram konkreta fakta om Karin Löfdahls tjänst som PR-bibliotekarie, varför den inrättades och vad den innehöll, dels att höra hennes uppfattning om betydelsen av försöksåret 1954 och Kerstin Wiedlings låntagaruundersökning 1957. Vi undrade också om Karin Löfdahl ansåg att Sundbybergs stadsbibliotek verkligen låg i framkanten vad gällde PR-arbete under den här tiden och vad det i så fall berodde på.

Vi ville också ta reda på våra informanternas uppfattning om vilka aktörer de såg som särskilt betydelsefulla för bibliotekets PR-arbete.

3.2.1 Så gick vi till väga

Av våra informanter var Karin Löfdahl den vi först lyckades kontakta. Vi e-postade henne i god tid före intervjun och berättade om syftet med vår uppsats.

Aina Barton tog själv kontakt med biblioteket under ett tillfälligt besök i Sverige, hon bor annars i USA sedan många år. Aina Barton berättade för oss att både Ingegerd Högberg och Evy Jonsson, som arbetade som bibliotekarier i Sundbyberg under den tid vi studerat, var pigga och säkert kunde tänka sig att låta sig intervjuas. Evy Jonsson intervjuade vi vid två tillfällen, först i telefon och senare i hennes. Ingegerd Högberg intervjuade vi enbart per telefon.

Några dagar innan vi skulle träffa Karin Löfdahl och Aina Barton e-postade respektive postade vi några exempel på frågor och ämnesområden som vi var intresserade av. Detta för att vi ville ge informanterna en chans att fundera över dem och förhoppningsvis börja minnas fler detaljer. Ingegerd Högberg och Evy Jonsson fick inte samma möjlighet att se frågorna i förväg, eftersom de första kontakterna med dem togs på telefon och det då är svårt att undvika att själva intervjun påbörjas redan vid detta tillfälle. Men eftersom vi även träffade Evy Jonsson i hennes hem en vecka senare hade hon hunnit fundera över våra frågor vilket gjorde att hon då hade mer detaljer att komma med. Vi återkom även till Ingegerd Högberg för att få bekräftat att vi uppfattat hennes svar korrekt.

Intervjuerna gjordes som kvalitativa, retrospektiva, öppna intervjuer. Både Karin Löfdahl och Evy Jonsson intervjuade vi i deras hem, vilket enligt Pål Repstad är en fördel. Precis som han skriver medförde det både en psykologisk vinst (informanten känner sig ofta mer avslappnad i sitt eget hem) och en praktisk – under intervjuens gång kom exempelvis Karin Löfdahl att tänka på olika föremål och böcker i hennes hem som hade anknytning till ämnet, vilket gjorde att samtalet gick lättare.²³

Aina Barton intervjuade vi på Sundbybergs stadsbibliotek, alltså hennes gamla arbetsplats. Vi hade en förhoppning om att det skulle hjälpa henne att minnas bättre, men vi fick inte intrycket att det var så. När vi visade henne gamla nummer av programbladet *Bokhörnet*, som hon troligen själv hade medverkat i med renskrivning och illustrationer, var hon inte helt säker på det. Däremot kände hennes man, som var med vid intervjutillfället, igen de tecknade illustrationerna som typiska för Aina.

Inför intervjuerna gjorde vi ett frågeschema som stöd för vårt minne. Enligt Pål Repstad är det en fördel om ett sådant schema bara innehåller stickord och inga detaljerade frågor, eftersom man då måste formulera frågor under själva intervjusituationen vilket gör att det hela mer liknar ett naturligt samtal. Långa, detaljerade färdigformulerade frågor kan också verka hämmande och passiviserande på en tystlåten intervjuperson.²⁴ Vår egen erfarenhet är också att man som intervjuare lätt blir låst av alltför färdigformulerade frågor. Man får svårare att verkligen uppfatta innehållet i informantens svar, vilket gör att man lätt missar att ställa relevanta följdfrågor.

²³ Repstad, Pål 1999, s. 72

²⁴ Repstad, Pål 1999, s. 64

Vi valde att göra intervjuerna utan bandspelare. Pål Repstad anser att det under analysfasen är en stor fördel med en ordagrann återgivning av en intervju²⁵ men eftersom det i vårt fall bara gällde fyra intervjuer och vi dessutom var två personer som lyssnade och antecknade kändes det inte nödvändigt. Vi såg till att göra en utskrift av hela intervjuerna redan dagen efter.

Totalt tog intervjun med Karin Löfdahl knappt tre timmar, då märkte vi att en informationsmättnad började infinna sig, att informanten och vi själva började återkomma till ämnen som vi redan hade talat om. Även i Aina Bartons fall tog intervjun cirka tre timmar, men då kom vi även in på andra saker. Likaså när vi intervjuade Evy Jonsson.

Ingegerd Högberg intervjuade vi alltså enbart på telefon och den intervjun tog också kortare tid, dryga trettio minuter men hela samtalet blev lite över en timme långt.

Samtliga våra informanter har samtyckt till att medverka i vår studie under sina riktiga namn. Vi har valt att inte anonymisera dem av flera skäl. Dels anser vi att vår uppsats blir mer levande och intressant om läsaren får möjlighet att ta del av dessa aktörers minnesbilder under deras verkliga identitet. Dels bedömer vi att de som pensionärer inte riskerar att drabbas av några kollegers eller chefers eventuella missnöje över deras uttalanden. Det är dessutom 50 år sedan de händelser de berättar om inträffade. Ett annat skäl är att samtliga informanter nästan enbart har positiva minnen av de aktuella åren på biblioteket, vilket gör deras uttalanden mindre kontroversiella.

3.2.2 Den retrospektiva intervjun

Våra fyra informanter fick under intervjuerna alltså berätta om sina minnen och intryck av händelser som inträffade för mer än 40-50 år sedan. En sådan retrospektiv intervju medför speciella problem som man måste vara medveten om när den senare ska analyseras. Pål Repstad nämner några sådana fallgröpar:

- Människornas minnesbilder bleknar. Eftersom man lättare minns konkreta händelser är det bättre att ställa frågor om sådana än att be om allmänna redogörelser för åsikter och intryck.
- Människor återskapar det förgångna genom ett "filter av tankar och tänkesätt som de tillägnat sig långt senare". Gamla minnen omformas så att de stämmer bättre med ens nuvarande åsikter och värderingar. Detta ser Pål Repstad som ett huvudproblem när det gäller retrospektiva intervjuer.²⁶
- Människor berättar om det som hänt på ett mer logiskt och konsekvent sätt än det faktiskt var, vad Repstad kallar en "översystematisering av sin egen livshistoria".²⁷

Även Thorsten Thurén påpekar i *Källkritik* att en svårighet med historiska studier är att de intervjuades minnesbilder har bleknat och förändrats. Eftersom våra informanter

²⁵ ibid. s. 71

²⁶ Repstad, Pål 1999, s. 81f

²⁷ ibid. s. 82

berättar om händelser som inträffade för 40-50 år sedan måste vi ta hänsyn till närhetsfaktorn, att deras minnesbilder har bleknat, när vi värderar och tolkar deras berättelser. Å andra sidan är glömskan störst den första tiden efter händelsen, sedan bleknar minnesbilderna bara långsamt.²⁸

Även om den retrospektiva intervjun alltså har sina nackdelar ser vi Karin Löfdahl som en pålitlig informant eftersom hon, som tidigare nämnts, fortsatt att arbeta med PR under hela sitt yrkesliv och man ofta minns bättre det man är intresserad av.²⁹ Ingegerd Högberg och Evy Jonsson som var bibliotekarier fortsatte inom biblioteksvärlden, medan däremot Aina Barton som var kontorsbiträde inte hållit kontakt med biblioteksfrågor på lika nära håll.

3.2.3 Bearbetning av intervjumaterialet

I samtliga fall skrev vi ut intervjuerna dagen efter att de gjordes, med stöd av våra anteckningar. Vi valde att göra detta så fort som möjligt medan våra minnesbilder av samtalen var färska. Därefter skickade vi utskrifterna till informanterna för genomläsning, och bad dem samtidigt att förtydliga eventuella oklarheter. Vid förnyad telefonkontakt rätades frågetecknen ut och några få korrigeringar av texterna gjordes.

3.3 *Relationen mellan teori och metod*

Källkritiken som metod och det källmaterial vi funnit ger inte i sig själva svar på uppsatsens frågeställningar. Med stöd av källkritiken kan det historiska materialet värderas men med hjälp av teorin om aktörer och strukturer får vi möjligheter att tolka och lyfta fram faktorer i källmaterialet som vi menar är betydelsefulla när det gäller att besvara våra frågeställningar. Teorins funktion i förhållande till uppsatsens frågeställningar kan ses som ett hjälpmedel för att hitta möjliga förslag till hur materialet kan analyseras.

I det följande kapitlet redogör vi närmare för hur teorin och hur vi använder den i uppsatsen.

4 Teori

Utgångspunkten när det gäller analysen av vårt material är en modell som innefattar begreppen aktör och struktur. Aktör/strukturmodellen är vanlig inom statsvetenskapliga studier men vi tror att den kan vara fruktbar även i vår uppsats, för att få svar på våra frågor rörande Sundbybergs stadsbibliotek och den PR-satsning som gjordes 1954.

Lennart Lundquist, professor i statsvetenskap, skriver i boken *Stat, förvaltning och samhälle* att aktör/strukturmodellen är användbar när det gäller att försöka förstå vad som ligger bakom människors handlande och beslut. Historieforskarna Anders Florén

²⁸ Thurén, Torsten 2005, s. 199

²⁹ ibid.

och Henrik Ågren menar också att aktörsperspektivet kan vara lämpligt när man vill försöka förstå och tolka intentionerna bakom ett avsiktligt agerande.³⁰

En aktör kan definieras som någon med ”en förmåga att handla annorlunda”.³¹ En aktör behöver inte bara vara en individ, utan kan även vara ett kollektiv, som en organisation eller ett företag. Även om aktören har förmåga att påverka och handla så påverkas också aktören av strukturella faktorer. Påverkan mellan aktörer och strukturer går alltså i båda riktningarna.³²

Struktur kan allmänt definieras som ett ord för att beskriva ett ordnat sammanhang. Man talar exempelvis om politiska eller ekonomiska strukturer. I vetenskapliga sammanhang hör beteckningen också samman med strukturalismen. Förenklat kan man beskriva strukturalismen som en vetenskaplig riktning där människans handlingar främst ses som betingade av strukturella faktorer. Människan är inte en självständig aktör utan tvärtom någon vars handlingar är bärare av strukturen.³³ Detta synsätt har ifrågasatts och kritikerna menar att man måste ha en öppnare form av strukturanalys där man också kan se att aktörerna själva är med och skapar. Det vill säga har inflytande på de strukturer inom vilka de agerar.³⁴ Lennart Lundquist uttrycker det såhär ”Det är inte möjligt att förstå aktörerna och deras åtgärder utan att beakta strukturer, och det är inte möjligt att förstå samhällsstrukturer om man inte ser dem som skapade, mer eller mindre medvetet, av människor”.³⁵

Strukturer är alltså företeelser som på skilda sätt eller på olika nivåer inverkar på aktörerna. Björn Johnson menar i sin artikel *Aktörer, strukturer och sociala konstruktioner* att man kan se det som att strukturen verkar på tre olika nivåer, den reglerande, normativa och slutligen den kognitiva nivån.

Den reglerande nivån kan utgöras av något som hindrar eller avhåller personen från att agera på ett visst sätt. En reglerande struktur kan alternativt också påverka positivt genom att främja och stödja vissa handlingar.

Exempel på reglerande strukturer kan vara lagar, förordningar och föreskrivna rutiner.³⁶ Om vi kopplar detta till biblioteksområdet under den aktuella perioden kan den så kallade 2 % -fonden utgöra ett exempel på en positivt reglerande struktur. Riksdagen hade 1951 beslutat att 2 % av statsbidragen till folkbiblioteken skulle avsättas i en särskild fond. Fondmedlen skulle användas till centrala insatser för att utveckla folkbiblioteksverksamheten.³⁷ PR-satsningen i Sundbyberg främjades av medel ur fonden.

Strukturer på den normativa nivån innefattar värderingar, det vill säga åsikter och normer. Alltså vad som är tillåtet eller passande att tänka och göra i en bestämd situation exempelvis i förhållande till det dagliga arbetet och olika rutiner. Både när det gäller vilka mål man vill uppnå men också hur man gör för att nå dit.

³⁰ Florén, Anders & Ågren, Henrik 2006, s.137

³¹ Anthony Giddens enl. Johnson, Björn 2001, s.102

³² Lundquist, Lennart 1992, s.41

³³ Florén, Anders & Ågren, Henrik 2006, s.163

³⁴ ibid.

³⁵ Lundquist, Lennart 1993, s.159

³⁶ Johnson, Björn 2001 s.101

³⁷ Hjelmqvist, Bengt 1958 s.170

Vi vill under denna nivå undersöka vilka normer och värderingar som låg bakom satsningen på marknadsföring i Sundbyberg. Att Bibliotekssektionen på Skolöverstyrelsen valde att stödja PR-satsningen visar att man såg PR-arbete som något betydelsefullt. Stödet till försöksåret i Sundbyberg kan alltså kopplas även till den normativa nivån. I *Biblioteksbladet* har vi hittat flera artiklar där marknadsföring diskuteras. PR verkar alltså ha varit något som låg i tiden. Folkbiblioteksakkunnigas utredning som kom 1949 ger också uttryck för många moderna tankar om bibliotekets uppgifter och vikten av att nå ut till alla medborgare i samhället.

Den kognitiva nivån slutligen, påverkar hur aktören väljer att tolka verkligheten. Man kan säga att den kognitiva nivån avgör hur aktören väljer att kategorisera och se på det omgivande samhället.³⁸ Som vi ser det liknar detta vad Lennart Lundquist beskriver som aktörens "socialisation" det vill säga vad som formar den verklighetsuppfattning som aktören har.³⁹ Den kognitiva nivån, menar vi, hör ihop med den normativa. Hur man upplever och förstår verkligheten är till viss del beroende av hur man har socialiserats in i att värdera olika förhållanden, företeelser och mål. Det vill säga hur bibliotekspersonalen såg på sina uppgifter, vad de ansåg ingick i bibliotekets verksamhet.

Den kognitiva nivån kan uttryckas som det sammanhang i vilket aktörerna handlar. I Sundbyberg tycker vi oss förstå att i det sammanhang där PR-satsningen ägde rum fanns en stark känsla för folkbildning. Enligt Gustaf Malmberg, dåvarande ordförande i stadsfullmäktige, fanns det ett stort intresse för "folkundervisningen och det frivilliga bildningsarbetet". ABF dominerade folkbildningsarbetet i Sundbyberg och det fanns ett nära samarbete mellan ABF, skolan och folkbiblioteket.⁴⁰ En av de tongivande aktörerna, som vi kommer att se, när det gällde försöksåret var också biblioteksstyrelsens ordförande Sven Öhrn som dessutom var studieinstruktör i ABF.

Vi vill med aktör/strukturmodellen försöka se hur aktörer och strukturer påverkade varandra och hur sambandet mellan dem kan ha sett ut vid biblioteket i Sundbyberg vid tiden för försöksåret. Det finns vissa svårigheter med modellen, till exempel att avgöra strukturernas och aktörernas respektive betydelse för ett skeende.⁴¹ Det är också viktigt att vara vaksam på att man inte lägger alltför stor vikt vid en enskild aktörs agerande. Ofta är det en samverkan mellan ett antal olika aktörers handlingar som påverkar en viss situation. Dessa handlingar kan i sin tur utgöra en grund för förändringar av strukturerna.⁴² En annan svårighet är, som vi skriver ovan, att strukturerna kan påverka på olika nivåer och det kan vara vanskligt att avgöra vad som faktiskt har varit avgörande. Men vi menar trots detta att teorin kan vara ett hjälpmedel när det gäller att dra slutsatser från vårt material. Därför vill vi använda modellen då vi tror att den kan ge en intressant belysning av, och förståelse för, hur satsningen på försöksåret 1954 i Sundbyberg kom till stånd.

³⁸ Johnson, Björn 2001, s.102f

³⁹ Lundquist, Lennart 1987, s.10

⁴⁰ Malmberg, Gustaf 1951, s. 393ff

⁴¹ Torstensson, Magnus 2001, s. 34

⁴² Ekman Stig, Thullberg, Per & Åmark, Klas 1993, s. 26f

4.1 Tillämpning av teorin

Om man ser till tiden runt 1950 befann sig biblioteken i Sverige i ett skede av snabb utveckling. Detta ställde nya krav på verksamheten och sättet man arbetade på. Det blev möjligt och nödvändigt att agera på nya sätt för bibliotekens personal. Denna strukturella förändring gav så att säga handlingsutrymme för de aktörer som ville driva och prova ny tankar och idéer. Det framväxande välfärdssamhället möjliggjorde ekonomiska satsningar på folkbiblioteken, många nya bibliotek byggdes, andra byggdes om. Kommunerna satsade pengar på utbildning av och högre löner till redan biblioteksutbildad personal. Utredningen *Folk- och skolbibliotek* från 1949 hade fört fram många nya idéer om bibliotekens framtid, och om personalens roll, vilket både ställde krav på och gav ökade möjligheter till nya arbetssätt hos bibliotekspersonalen. Vi beskriver utredningen i avsnitt 6.1.1.

De aktörer som är intressanta i vår uppsats utgörs av personalen på biblioteket i Sundbyberg, beslutsfattare på kommunal nivå, som biblioteksstyrelsen, men även på statlig/nationell nivå i form av ordföranden i Bibliotekssektionen vid Skolöverstyrelsen, Bengt Hjelmqvist. Bland bibliotekspersonalen är det främst bibliotekschef Evy Jonsson och den projektanställda bokkonsulenten Bianca Bianchini vi intresserat oss för. Sven Öhrn, biblioteksstyrelsens ordförande, framstår också som en mycket betydelsefull person i detta sammanhang.

Till det intressanta men, som vi tidigare påpekat, även problematiska med teorin är bland annat att de som verkar som aktörer också kan utgöra delar av en struktur. I vår undersökning kan man säga att kommunen förutom att vara en aktör också tillhör den omgivande strukturen inom vilkas ramar biblioteket verkar. Aktörer och struktur kan alltså byta plats beroende på vilken nivå man befinner sig.⁴³

5 Vägen till ett stadsbibliotek i Sundbyberg

I detta kapitel beskriver vi kort samhällsutvecklingen i Sundbyberg från 1800-talets mitt fram till 1950-talet och drar några paralleller med den allmänna svenska samhällsutvecklingen. Vi redogör också för hur biblioteket växte fram, från sockenbibliotek och ABF-bibliotek till det som kom att bli Sundbybergs stadsbibliotek.

5.1 Sundbybergs historia

Sundbyberg växte fram under andra halvan av 1800-talet som ett järnvägssamhälle vid den så kallade Västeråsbanan. Västeråsbanans sträckning gick över egendomen Sundbybergs gård, nordväst om Stockholm. Gårdens ägare såg tidigt möjligheten att stycka av och sälja tomter från sin egendom till bostadsbyggande.⁴⁴

⁴³ Lundquist, Lennart 1992, s.44

⁴⁴ Österberg, Henning 1966, s. 149

Sundbyberg var från början tänkt som ett villasamhälle, men istället kom staden tidigt att präglas av de många industrier som etablerades där. Tillväxten i början på 1900-talet gjorde att inflyttningen av industri- och byggnadsarbetare var stor. Många av de nyinflyttade sökte sig till föreningslivet i Sundbyberg som tidigt hade en stor uppslutning. Det var främst nykterhets- och idrottsföreningar men den organiserade arbetarrörelsen och fackföreningsrörelsen hade också många medlemmar.⁴⁵ När det gällde folkbildning intog ABF tidigt en dominerande ställning. Förbundet startade sin lokalavdelning i Sundbyberg redan 1918. Denna dominans höll i sig, och enligt ABF:s egen årsberättelse hade nära nog var tionde Sundbybergsbo varit med i en ABF-cirkel under åren 1950/51.⁴⁶

Den snabba tillväxten under 1900-talets början gjorde att Sundbyberg alltmer antog karaktären av stad, och 1926 ansökte de styrande om stadsprivilegier. Den 1 januari 1927 blev Sundbyberg Sveriges 113:e stad. Den var liten till ytan och för att kunna utvecklas hade man behov av ytterligare mark. Området Lilla Alby och villasamhällena Duvbo och Lilla Ursvik inkorporerades i Sundbyberg 1949. Staden ökade på detta sätt sin befolkning från drygt 17 000 invånare till nära nog 24 000 i ett enda slag.⁴⁷

Bostadsbristen var stor i Sundbyberg under slutet på 1940-talet och början på 1950-talet. Men under 1950-talet började bostadsbyggande ta fart i kommunen.

Sundbyberg är fortfarande en till ytan liten stad, Sveriges minsta. Idag är invånarantalet cirka 34 000. Den tidigare dominerande verkstadsindustrin är borta. Istället är fabrikslokalerna i centrala Sundbyberg ombyggda till företag inom branscher som IT och olika typer av tjänsteproduktion.⁴⁸

5.2 Sundbybergs ABF-bibliotek

Vid 1900-talets början fanns det i Sundbyberg bara ett sockenbibliotek. Det hade grundats på 1860-talet och fick år 1900 ett anslag på 100 kronor av kommunen. Många föreningar och organisationer försökte ordna egna bibliotek, till exempel Sundbybergs kyrka som drev ett bibliotek för barn- och unga.⁴⁹

Även olika fackföreningar drev, med viss framgång, biblioteksverksamhet i Sundbyberg under 1800-talets senare del. 1894 öppnades i Sundbyberg, på Stockholms arbetarbiblioteksförbunds initiativ, en filial till Stockholms arbetarbibliotek. Det var en följd av att järn- och metallarbetarfackföreningen i köpingen samma år hade anslutit sig till nämnda biblioteksförbund. Enligt en tillbakablick i stadsbibliotekets årsredogörelse för 1964 gick dock verksamheten dåligt, bokbeståndet omfattade ett hundratal band och efter hand minskade utlåningen.⁵⁰ I en katalog över filialens böcker under 1905 hittar man rubriker som ”Alkoholfrågan”, bland annat innehållande boken *Bort med supseden*

⁴⁵ Furenius, Ragnar 1951, s.399

⁴⁶ Malmborg, Gustaf 1951 s.395

⁴⁷ Furenius, Ragnar 1951, s.399

⁴⁸ Sundbybergs stads hemsida, [2006-10-31]

⁴⁹ Österberg, Henning 1974, s. 288f

⁵⁰ Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1964, s. 16f

av J. Miller, och ”Samhällskritisk skönlitteratur”, där man kan hitta den fantasieggande titeln *Oxygen och Aromasia. Bilder från år 2378*, av C. Lundin.⁵¹

Den verkliga starten för ett allmänt biblioteksväsende i Sundbyberg blev i stället bildandet av en lokalavdelning av Arbetarnas bildningsförbund, ABF, i april 1918. Avdelningen, med nummer 89, startade samma år ett studiecirkelbibliotek.⁵² Året efter flyttade ABF-biblioteket hem till bibliotekarien Emil Lundin, som då bodde på Eliegatan 16 i Sundbyberg.⁵³ Att många låntagare inte tog någon större hänsyn till bibliotekets öppettider utan dök upp hemma hos Lundin vid de mest skilda tidpunkter tycks han ha tagit med jämnmod: ”Nåja, glädjen att få låna ut böcker var i alla fall så stor, att vem som helst var välkommen när som helst”.⁵⁴

1920 hade ABF-biblioteket ett bokbestånd på 95 band och utlåningen uppgick till 500 band om året.⁵⁵ Resurserna var helt enkelt för små för den växande läslusten i köpingen, inte minst hos ungdomarna. Man försökte möta efterfrågan genom att rekvirera så kallade vandringsbibliotek från Folkbildningsförbundet à två kronor lådan men det räckte inte långt. Ändå utgjorde Sundbybergs ABF-bibliotek fröet till det som 1936 skulle bli Sundbybergs stadsbibliotek.⁵⁶

5.3 Sundbyberg får ett folkbibliotek

Det var ABF:s lokalavdelningsstyrelse, med bibliotekarien Emil Lundin i spetsen, som väckte frågan om ett folkbibliotek. I en skrivelse till Sundbybergs kommunfullmäktige den 6 augusti 1920 ansökte motionärerna om medel till ett nytt bibliotek som var tänkt att starta året därpå. De styrande i köpingen var dock tveksamma. Så här skrev kommunalnämnden i sitt utlåtande till fullmäktige: ”Beträffande frågan om anordnande av ett kommunbibliotek, så syntes det att ett dylikt icke utan vidare borde inrättas. Inom köpingen finnes nu skolbibliotek samt en filial av Arbetarbiblioteket i Stockholm, vilket sistnämnda torde vara rikhaltigt försett.”⁵⁷

Dock var politikerna positiva till ett läsrum, som var ett gammalt önskemål i köpingen, och man tillsatte så småningom en utredning i biblioteksfrågan. I oktober 1921 beslutade så fullmäktige att Sundbyberg skulle få sitt första folkbibliotek.⁵⁸ För 1922 beviljades ett anslag på 400 kronor, lika mycket söktes i statsanslag men det beviljades inte förrän ett par år senare. Till bibliotekarie utsågs Emil Lundin, som även denna gång fick ställa upp med sitt eget hem som bibliotekslokal.⁵⁹ Det gamla ABF-biblioteket och det nya folkbiblioteket administrerades alltså under samma tak.

⁵¹ Nilsson, Fredrik 1917, paginering oläslig

⁵² Österberg, Henning 1974, s. 288f

⁵³ *ibid.*, s. 294

⁵⁴ Lundin, Emil 1949, s. 14 (otryckt källa)

⁵⁵ *Tidningen Sundbyberg* 1968, s. 11

⁵⁶ Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1955-1962, s. 13

⁵⁷ Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1963-1966, s. 18

⁵⁸ *ibid.* s.19

⁵⁹ Österberg, Henning 1974, s. 296

Under sitt första år hade det nya folkbiblioteket bara 23 låntagare och 68 utlån. Vid årets slut ägde man 48 band, och att binda in dem hade slukat större delen av de 400 anslagskronorna. Öppettiderna var torsdagskvällar 18.30-22.00.⁶⁰

Eftersom det ekonomiska läget var kärvt för det nystartade biblioteket vädjade dess styrelse till allmänheten om att skänka kasserade böcker. ”Vi mottaga (och hämta) alltså med största tacksamhet varje bidrag av böcker eller kontanta penningar och hoppas att sådana bidrag icke skola utebliva”, skriver biblioteksstyrelsen, där Emil Lundin var ordförande, i ett upprop i juli 1923. I december samma år hade nio givare skänkt sammanlagt 254 volymer.⁶¹

I mars 1923 flyttade de båda biblioteken in i en egen lokal med adress Torget 1, kanske till viss lättnad för Emil Lundin som nu kunde sköta bibliotekariearbetet utanför hemmet. Nu hade man öppet två kvällar i veckan och eftersom det i genomsnitt lånades ut 83 band per utlåningsdag var trängseln ibland stor i den alltför lilla lokalen. I november 1930 gick därför flyttlasset ännu en gång, nu till Sturegatan 21. Utlåningen steg hela tiden, under 1930 uppgick den till 6 600 band. Lundin tjänade blygsamma 300 kronor om året⁶² och det biträde han fått till sin hjälp 250 kronor.⁶³

Snart var även lokalerna på Sturegatan för små och när det började planeras för ett nytt stadshus i Sundbyberg var biblioteksstyrelsen angelägen om att biblioteket skulle få flytta dit. I december 1932 kunde de också inviga sina 160 kvm nya bibliotekslokaler i stadshuset.⁶⁴ Folkbibliotekets bokbestånd var nu 4 500 band och under 1933 uppgick utlåningen till 31 820 band.⁶⁵

ABF-biblioteket och senare Sundbybergs folkbibliotek hade delat lokal och skötts av Emil Lundin och medarbetare sedan 1918. I mitten av 1930-talet var tiden mogen att slå ihop de två biblioteken till ett, ansåg biblioteksstyrelsen som kontaktade ABF i frågan i början av 1936. Bildningsförbundet höll med om lämpligheten av en sammanslagning och att Sundbybergs stad även skulle överta ABF-biblioteket. Den 17 augusti samma år beslutade stadsfullmäktige att slå ihop de båda biblioteken och den 1 januari året efter var Sundbybergs stadsbibliotek en realitet. Även nu utsågs Emil Lundin till bibliotekarie och det fortsatte han att vara till 1950 då han slutade på grund av sjukdom. 1945 utsågs fil. kand. Torsten Lönegren till bibliotekets första heltidsanställda assistent med högre utbildning. Tidigare hade Emil Lundin bara haft deltidanställda biträden till sin hjälp.⁶⁶

1947 flyttade stadsbiblioteket in i den gamla biograflokalen Röda Örn på Järnvägsgatan 26 i centrala Sundbyberg, och där ligger det än idag.

⁶⁰ *ibid.*

⁶¹ Lundin, Emil 1949, s. 7 (otryckt källa)

⁶² 7 654 kronor i dagens penningvärde (Statistiska centralbyrån 060502)

⁶³ Österberg, Henning 1974, s. 296-297

⁶⁴ *ibid.* s. 298

⁶⁵ Ahnborg, Per & Haupt, Gisela 1976, s. 14

⁶⁶ Österberg, Henning 1974, s. 298f

6 Folkbiblioteken kring 1950

I kapitel 6 ger vi först en allmän bild av de svenska folkbiblioteken kring 1950 och berättar bland annat om reformer och utredningar som påverkade deras utveckling. Därefter kommenterar vi situationen vid stadsbiblioteket i Sundbyberg under samma tid.

6.1 Folkbiblioteken före 1950

De tidiga biblioteken har i Sverige i många fall sitt ursprung i sockenbibliotek eller i olika typer av folkrörelsebibliotek. År 1905 kom det första statsbidraget till folkbiblioteken. Bidraget var blygsamma 75 kronor men det var ändå betydelsefullt för bibliotekens utveckling vid denna tid. Tanken med satsningen var att se till att biblioteken i möjligaste mån blev en plats för alla samhällsklasser.

I och med 1912 års biblioteks författning skedde en avsevärd ökning av bidraget till de kommunala biblioteken. Biblioteken kunde nu få ett bidrag på upp till 400 kronor per år. Även skolbiblioteken och studiecirkelbiblioteken blev berättigade till ett ekonomiskt stöd. Samtidigt tillsattes två bibliotekskonsulenter vid ecklesiastikdepartementet (senare Skolöverstyrelsen) för att stödja biblioteken. Tanken var också att konsulenterna skulle ha en slags kontrollerade funktion.⁶⁷ Bibliotekskonsulenterna sammanställde även den bokkatalog som biblioteken, för att få statsbidraget, hade att köpa sina böcker ur.⁶⁸

I mitten av 1920-talet gjordes en utredning i vilken en grundlig genomgång av bibliotekens organisation genomfördes. Betänkandet ledde fram till 1930 års biblioteks författning. Författningen innebar bland annat ökade statsbidrag till biblioteken. Bidraget utgjordes dels av ett grundbidrag, dels en bidragsdel som var kopplad till bokbeståndet, om det exempelvis fanns läsrum med handböcker, och personalens utbildning.⁶⁹ Denna författning kom att gälla ända fram till 1965.

Som vi kan se reglerade dessa förordningar verksamheten på biblioteken genom att bidragen var kopplade till vissa motprestationer beträffande bokinköp, personal och standard på lokaler. Förordningarna utgjorde alltså en reglerande struktur för biblioteken. Men då författningarna inte var tvingande kan de också ses som exempel på en normativ struktur som biblioteken hade att förhålla sig till. Det vill säga de uttryckte vad som borde ingå i bibliotekens verksamhet.

Under 1930-talet förnyades biblioteken på flera sätt, exempelvis kom systemet med öppna hyllor att slå igenom. Låntagarna kunde nu själva välja sina böcker istället för att, som tidigare, beställa fram böckerna med hjälp av kataloger. En annan nyhet var att biblioteken började anordna litteraturaftnar där kända författare presenterade sina böcker, ett tidigt exempel på hur man provade att arbeta med utåtriktad verksamhet för att nå nya låntagare.⁷⁰

⁶⁷ SOU 1949:28, s.10ff

⁶⁸ Åberg, Åke 1982, s.29

⁶⁹ SOU 1949:28, s.10ff

⁷⁰ Möhlenbrock, Sigurd 1980, s.11ff

1946 tillsattes en ny utredning om villkoren för de svenska folkbiblioteken. Den var efterfrågad av bibliotekarier och andra inom biblioteksvärlden. Utredningen fick även uppmärksamhet i dagspressen, exempelvis i Skånska Dagbladet, där man hoppades att "vårt biblioteksväsende får den uppräckning som det nu i mångenstädes är i behov av".⁷¹

6.1.1 Folkbibliotekssakkunnigas förslag 1949

Utredningen var klar 1949 och fick titeln "*Folk- och skolbibliotek*" (SOU 1949:28). Utredningens uppdrag var att granska verksamheten inom folk- och skolbiblioteken samt att se över på vilka sätt biblioteksverksamheten kunde gynnas.

I utredningen beskrivs de brister som biblioteksverksamheten drogs med vid den här tiden. Det saknades bibliotek i många landsbygdskommuner, i många kommuner var biblioteksverksamheten dessutom splittrad i folkbibliotek och studiecirkelbibliotek. Detta ledde till bristande effektivitet. På många håll var biblioteken av "obetydlig omfattning".⁷²

För att komma till rätta med detta föreslog utredningen att studiecirkelbiblioteken successivt skulle avvecklas. Kommunen skulle ensam vara huvudman för biblioteken och genom statsbidrag skulle man göra det ekonomiskt möjligt för kommunerna att ta det ansvaret. Det fördes även en diskussion om "obligatoriska bibliotek", det vill säga motsvarande en bibliotekslag. Men utredningen ansåg att man genom de föreslagna statsbidragen ändå skulle uppnå den standardhöjning som man önskade.⁷³

Utredningen föreslog att ett centralt organ för folkbiblioteken skulle inrättas, Bibliotekstjänst. Avsikten var att effektivisera sådana arbetsuppgifter som var gemensamma för de flesta bibliotek. Uppgifter som man tänkte sig att Bibliotekstjänst kunde utföra var att trycka och distribuera katalogkort liksom olika typer av kataloger och skrifter som biblioteken hade nytta av. Man tänkte sig också att det kunde ingå vissa åtgärder när det gällde upplysning och reklam. Bibliotekstjänst skulle ges formen av en stiftelse och tanken var att verksamheten skulle bekostas dels med hjälp av statsbidrag, dels genom Bibliotekstjänsts försäljning till biblioteken.

I utredningen föreslogs att en särskild fond skulle inrättas i syfte att stödja gemensamma satsningar på folkbiblioteken, exempelvis inrättandet av Bibliotekstjänst. 2 % av folkbibliotekens totala statsbidrag skulle avsättas till fonden.⁷⁴

Folkbibliotekssakkunniga menade att det krävdes ordentliga insatser från statens sida för att komma till rätta med de många problemen. Man formulerade också en målsättning för vad som skulle vara folkbibliotekens uppgift:

Man kan se saken från låntagarens sida och göra gällande, att folkbiblioteksväsendet har till uppgift att göra det möjligt för en låntagare att utan dröjsmål och utan alltför betungande formaliteter som lån erhålla den litteratur, han kan behöva för sin enskilda utbildning, sitt arbete och sin förströelse. Man

⁷¹ Möhlenbrock, Sigurd 1980, s. 30

⁷² SOU 1949:28, s.5, s.41

⁷³ ibid. s.44f, s.62

⁷⁴ ibid. s.127f

kan se saken från samhällets sida och säga, att folkbiblioteksväsendets uppgift är att medverka till skapandet av kunniga och dugliga medborgare. Det är en angelägenhet för demokratien, att den enskilde medborgaren fritt kan bilda sig en mening angående de olika förhållanden, som han möter. Det är en angelägenhet /.../ att medborgaren även efter skoltidens slut kan på egen hand fullfölja sitt kunskapsinhämtande och sin yrkesutbildning med hjälp av bibliotekets böcker. Det är en angelägenhet att /.../ den vetenskapliga forskningens resultat ska nå fram till var och en /.../ slutligen /.../ ett statligt intresse, att medborgarna erhåller tillgång till god och sund förströelseläsning, som kan ge fritiden ett värdefullt innehåll.⁷⁵

Bibliotekets uppdrag sågs alltså som oerhört brett och viktigt i samhället. För att biblioteken skulle kunna uppfylla de högt ställda målen menade utredningen att det var viktigt med samarbete mellan olika typer av bibliotek och andra typer av institutioner. Utredningen ansåg också att biblioteken för att ”svara mot medborgarnas behov” fritt skulle låna ut, inte bara böcker utan även tidskrifter, kartor, bilder, film och gramfonskivor.⁷⁶

Utredningen lade också fram förslag om att bygga ut centralbiblioteken och skapa så kallade lånecentraler för att underlätta den interurbana låneverksamheten. I betänkandet fanns även förslag om att den sociala biblioteksverksamheten skulle förbättras genom att bibliotek på bland annat mentalsjukhus och fängelser kom till stånd.⁷⁷

Många kommuner var vid den här tiden små, vilket gjorde det svårt att uppnå de mål som utredningen föreslog för biblioteken. Utredningen såg detta som ett problem, men hoppades att den kommande kommunreformen skulle skapa bättre möjligheter för kommunerna att ta sig an biblioteksverksamheten.⁷⁸

Även om *Folk- och skolbibliotek* inte ledde till någon allmän biblioteksreform eller någon betydande höjning av statsbidragen kom utredningen ändå att påverka utvecklingen på de svenska folkbiblioteken. Bland annat blev de sakkunnigas förslag om en skolbiblioteksreform verklighet 1955, liksom statliga anslag till fångvårdsbibliotek 1957. Andra förslag genomfördes utan statligt beslutsfattande, till exempel inrättandet av Bibliotekstjänst och en omfattande lokal upprustning av biblioteken.⁷⁹ Man kan säga att utredningen kom att påverka den normativa strukturen på folkbiblioteken, och därmed även Sundbybergs stadsbibliotek, vad gällde synen på vilka uppgifter som var angelägna.

6.2 Folkbiblioteken efter 1950

Årtiondena efter andra världskriget växte den svenska ekonomin oerhört snabbt. Arbetslösheten var mycket låg och den svenska exportindustrin var framgångsrik. De ökade reallönerna gjorde att de flesta fick en förbättrad levnadsstandard. Boendestandarden blev bättre, en starkare privatekonomi ledde till ökad grad av privat konsumtion. Den starka ekonomin gjorde också att den offentliga sektorn började byggas ut och flera sociala reformer kom till stånd.⁸⁰

⁷⁵ SOU 1949:28, s.41f

⁷⁶ *ibid.* s. 43

⁷⁷ Möhlenbrock, Sigurd 1980, s. 33

⁷⁸ SOU 1949:28, s. 44

⁷⁹ Hjelmqvist, Bengt 1993, s. 41f

⁸⁰ Magnusson, Lars 1993, s.305

6.2.1 Kommunreformen 1952

1952 genomfördes i Sverige en kommunreform då landets drygt 2 500 kommuner slogs samman till cirka 1 000. Orsaken till detta var att flera av de små kommunerna saknade möjlighet att ge skatteunderlag till de åtskilliga reformerna inom skola och socialväsande som tog form under denna tid. Kommunreformen väckte debatt och det uppstod många diskussioner om var de nya institutionerna skulle placeras i de sammanslagna kommunerna.

Denna strukturella förändring påverkade även biblioteken. Biblioteken kommunaliserades och på många håll inleddes ett intensivt arbete för att lösa frågan om hur man på bästa sätt skulle organisera de sammanslagna kommun- och studiecirkelbiblioteken.⁸¹ Den omorganisering av folkbiblioteken som blev följden av kommunreformen ledde i många fall en standardförbättring av biblioteken. Framförallt för de mindre kommunerna blev det möjligt att erbjuda en bättre biblioteksservice till invånarna. Ökade resurser gjorde att man kunde skaffa nya lokaler och fick möjlighet att tillhandahålla ett större utbud av böcker. Fler bibliotekarier med heltidstjänst kunde också anställas.⁸² Kommunreformen innebar alltså strukturella förändringar för folkbiblioteken. Den bidrog till att skapa ekonomiska möjligheter för biblioteken att utveckla, och på detta sätt förnya verksamheten. Detta kom också att påverka folkbibliotekens sätt att arbeta.

1950-talet kom att bli en expansiv period på folkbiblioteken. Biblioteken befann sig i ”en sjudande utveckling” skriver Bengt Hjelmqvist i *Det starka biblioteket*. Bland annat avspeglade sig detta i starkt ökande utlåningssiffror, 1950 var antalet utlån 27 miljoner, 1959 uppgick de till 46 miljoner.⁸³ Folkbibliotekens utveckling hängde nära samman med det framväxande välfärdssamhället. Det pågick en moderniseringsprocess i samhället där biblioteken var en del av förnyelsen.

Under 1950-talet byggdes det nya, eller byggdes om, bibliotek i så gott som var femte kommun. Bengt Hjelmqvist skriver att man kan resa ”nära nog varsomhelst i landet /.../ träffa på mönsterlokaler av en standard som vi knappast kunde tänka oss för bara tio år sedan”.⁸⁴ Utbyggnader av filialer till huvudbiblioteken blev också vanligare, likaså bokbussar. Tidigare fanns biblioteksfilialer bara i de största städerna.

Barnavdelningarna expanderade och på många håll ordnade biblioteken sagostunder, barnteater och pristävlingar för att nå så många barn som möjligt. Biblioteken gjorde även särskilda satsningar på tonåringar och äldre. För att nå tonåringarna gjordes försök med särskilda tonårshyllor där man samlade sådana böcker som man tänkte sig skulle intressera just den gruppen. Det var böcker om musik, sport, fotografi, motorer och så vidare. Ofta kompletterade man litteraturen med nya medier, som grammofonskivor, bandinspelningar, bildband och filmer. Dessa nya medier var karaktäristiska för 1950-talets biblioteksutveckling, anser Bengt Hjelmqvist.⁸⁵

⁸¹ Möhlenbrock, Sigurd 1980, s. 38-39

⁸² *ibid.*, s. 41

⁸³ Hjelmqvist, Bengt 1993, s. 59

⁸⁴ Hjelmqvist, Bengt 1958, s. 125

⁸⁵ Hjelmqvist, Bengt 1993, s. 59 ff

För att nå de äldre och sjuka som inte själva kunde ta sig till biblioteket startade man vad vi idag kallar Boken kommer. Förutom bibliotekspersonal tog man hjälp av scouter, Unga örnar och bilkårister för att kunna åka hem med böcker till behövande. Biblioteken riktade sig också till den vuxna befolkningen genom att bjuda in föreningar och organisationer för att berätta om litteratur och vad biblioteket kunde erbjuda. Det blev allt vanligare med litteraturcirklar och olika typer av programkvällar på biblioteken. De nya bibliotekslokalerna hade ofta tillgång till föreläsningssalar som svarade mot de nya behoven för biblioteken.⁸⁶

6.2.2 Lokaler och öppettider

De nya bibliotekslokalerna skulle vara välkomnande för låntagarna. Det skulle vara en inbjudande miljö, med konstverk, ljus och trevligt och med sköna läsplatser – ett samhällets vardagsrum. De svenska biblioteken fick internationell uppmärksamhet just för sina ljusa och tilltalande lokaler.⁸⁷ För att låntagarna lätt skulle kunna hitta i biblioteket blev det viktigt med tydlig skyltning, boklistor och vägledningar av olika slag. Dessa producerades av Bibliotekstjänst och var ett påtagligt inslag i 50-talsbilden av biblioteket, enligt Bengt Hjelmqvist. För dem som önskade få hjälp skulle upplysningsdisken vara väl synlig i bibliotekets centrum.⁸⁸

De anställda på biblioteken hade tydligen en föreställning om att låntagarna inte hittade det de sökte, vilket kan sägas vara ett exempel på en rådande kognitiv struktur. Det bakomliggande, normativa antagandet var att de lättare borde kunna orientera sig i biblioteket och enklare kunna få svar på sina frågor.

Redan i en artikel i *Biblioteksbladet* från 1949 framförs tankar om vikten av att göra det lätt för folk att hitta i biblioteket. Artikelförfattaren menar att trots satsningar på att göra bokbeståndet lättillgängligt med ”litteraturlistor [och] reklamkampanjer ...” så är det ofta svårt för låntagarna att själva kunna hitta det som de söker. Artikelförfattaren vill uppmana bibliotekspersonalen att inte vara rädd att prova nya metoder för att hjälpa låntagarna att hitta sina böcker.⁸⁹

Om lokalerna möttes av beundran så fick däremot öppettiderna kritik för att de var alltför snålt tilltagna.⁹⁰ Bengt Hjelmqvist skriver i en årskrönika från 1956 om hur illa ställt det var med bibliotekens öppethållande. Han skriver att man åtminstone i alla tätorter borde ha öppet ”minst tre gånger i veckan, varje gång minst två timmar”.⁹¹ Det kan man ju idag tycka låter i minsta laget men det ger en bild av hur situationen såg ut vid den tiden. Hjelmqvist gläder sig dock åt att de större biblioteken inte längre har stängt mitt på dagen och påpekar att det viktigt att biblioteken även har öppet under kvällstid, trots att det kanske inte alla gånger är populärt bland personalen.⁹²

⁸⁶ Hjelmqvist, Bengt 1993, s. 63f

⁸⁷ Åberg, Åke 1982, s. 70f

⁸⁸ Hjelmqvist, Bengt 1993, s. 56ff, s. 64, s. 66

⁸⁹ Östling, Gösta 1949, s. 1f

⁹⁰ Åberg, Åke 1982, s.71

⁹¹ Hjelmqvist, Bengt 1958, s. 153

⁹² *ibid.*, s.154.

6.2.3 Personal

1955 publiceras skriften *Folkbibliotekarieyrket*, författad av bibliotekskonsulenten Greta Linder. Här får man en beskrivning av vad som ingår i bibliotekarieyrket vid 1950-talets mitt. Greta Linder talar om bokurval, katalogisering och vikten av att kunna ge vägledning till litteraturen. Hon betonar också bibliotekets uppgift som ”upplysningscentral i samhället” och menar att för bibliotekets anseende är det viktigt att detta sker på ett kvalificerat sätt.⁹³

Men det vi tycker är särskilt intressant är att hon så tydligt talar om vikten av att biblioteket bör driva ett arbete av ”propagandistisk karaktär”. Hon menar att det är viktigt att göra biblioteket känt hos allmänheten. ”Men propagandan måste också rikta sig direkt till de utredande och beslutande myndigheterna.” Greta Linder säger, att för att uppnå detta syfte är det nödvändigt att använda sig av den ”moderna reklamtekniken”.⁹⁴ Hon är tydlig med att betona att för att biblioteket ska kunna utvecklas och få en framträdande plats i samhället så krävs det ”aktivitet och handlingskraft” från personalen.⁹⁵

Greta Linder diskuterar också frågan om utbildning och menar att det behövs fler utbildade bibliotekarier för att kunna svara mot den efterfrågan som uppstått. Efterfrågan på bibliotekarier är, menar Greta Linder, en följd av att många kommuner i och med kommunreformen 1952 fått råd att anställa utbildad personal på heltid.⁹⁶

6.2.4 Rationalisering av biblioteksarbetet

Frågan om rationalisering av biblioteksarbetet aktualiserades under slutet av 1950-talet. En av anledningarna till att frågan blev viktig vid den här tiden var kanske främst att det rådde en påtaglig brist på utbildade bibliotekarier. Redan i 1949 års betänkande hade man uppmärksammat problemet med att det fanns för få bibliotekarier i förhållande till bibliotekens utveckling. Rationaliseringsarbetet gick ut på att få till stånd en tydligare uppdelning av arbetsuppgifterna på biblioteket i kontorsarbete och egentligt biblioteksarbete. Men det fanns även en facklig bakgrund där Svenska bibliotekarieföreningen drev på för att en översyn av arbetsuppgifterna skulle göras. Man ville komma bort från att bibliotekarieyrket jämfördes med att stämpla böcker och istället ge yrket den status och den lön som motsvarade den akademiska utbildning bibliotekarierna hade.⁹⁷

I januari 1958 tillsattes så en rationaliseringsutredning, RU, för att ”... skapa riktlinjer med generell giltighet för en effektiv organisation vid biblioteken...”.⁹⁸ 1960 presenterades den färdiga utredningen med titeln *Organisation och arbetsmetoder vid kommunala bibliotek*. Utredningen gjordes i samarbete mellan arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer och med Skolöverstyrelsen, som vid denna tid var tillsynsmyndighet för biblioteken. Man använde sig av så kallade frekvensstudier för att

⁹³ Linder, Greta 1955, s. 5f

⁹⁴ *ibid.*, s. 8

⁹⁵ *ibid.*, s.10

⁹⁶ *ibid.*, s.20

⁹⁷ Möhlenbrock, Sigurd 1980, s. 43f

⁹⁸ *ibid.*, s. 46

mäta olika arbetsmoment i exempelvis utlåningsverksamheten. Studier gjordes även på upplysningsarbetet, bokurval, kontaktarbete och så vidare. Den fråga som krävde mest diskussion var frågan om personalorganisationen.

Kommittén kom fram till följande rekommendationer:

- att eliminera onödiga arbetsuppgifter
- att kombinera arbetsuppgifter där det var möjligt
- att förenkla arbetsuppgifter
- att fördela arbetsuppgifter på olika personalkategorier⁹⁹

Att omsätta detta i praktiken stötte på problem i form av bristande engagemang och även viss okunskap. Dåvarande Svenska stadsförbundet ordnade därför kurser där kommunerna bjöds in för att diskutera utredningens förslag och sitt eget bibliotek i förhållande till detta. Utredningens slutsatser kom att få stort inflytande när det gällde beräkningar för bibliotekens bestånd, personal och lokaler.¹⁰⁰

Utredarnas syn på vilka arbetsuppgifter som var viktiga ser vi som exempel på en normativ struktur som gällde då, alltså vad en bibliotekarie borde göra. Här kan man som jämförelse konstatera att politikerna i Sundbyberg tidigt förordade att bibliotekarierna skulle arbeta med det de var utbildade för. I maj 1954 föreslog biblioteksstyrelsen att det skulle inrättas en ordinarie tjänst som första kontorsbiträde vid biblioteket. Tanken var att denna person bland annat skulle bistå den biblioteksutbildade personalen med att ”utföra reklamarbeten”.¹⁰¹

6.3 Sundbybergs stadsbibliotek kring 1950

1947 flyttade biblioteket från stadshuset till den före detta biograflokalen Röda Örn på Järnväggsgatan 26, där det fortfarande ligger. Som vi tidigare skrivit hade stadsdelarna Duvbo och Ursvik inkorporerats med Sundbybergs stad 1949, vilket ledde till att biblioteket fick två nya filialer i dessa områden.¹⁰² Samma år fick biblioteket även en ungdomsavdelning som var förlagd till Centralskolan. I januari 1956 öppnades ännu en ungdomsavdelning i den nybyggda Ängskolan.¹⁰³

Den första ordinarie tjänsten som stadsbibliotekarie i Sundbyberg inrättades 1952 och tillträdde av fil. mag. Evy Jonsson.¹⁰⁴ Jonsson berättar att biblioteksstyrelsen då hade inlett en kraftig upprustning av biblioteket. Den drivande kraften i detta arbete var biblioteksstyrelsens ordförande Sven Öhrn som var mycket kunnig i biblioteksfrågor och hade mycket höga ambitioner när det gällde biblioteket.¹⁰⁵

Sven Öhrn (1916-1990) var under många år verksam inom kommunalpolitiken i Sundbyberg. Han började sin bana inom socialdemokratiska ungdomsklubben. 1949

⁹⁹ Möhlenbrock, Sigurd 1980, s.80

¹⁰⁰ ibid., s. 49

¹⁰¹ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1953. Bihang nr. 40, s. 41

¹⁰² Lönegren, Torsten 1951, s. 396

¹⁰³ Wiedling, Kerstin 1957, s. 15f

¹⁰⁴ Österberg, Henning 1974, s. 299

¹⁰⁵ Jonsson, Evy 2006, intervju

blev han studieinstruktör i ABF:s avdelning i Sundbyberg. Samma år tillträdde han som ordförande i biblioteksstyrelsen, han hade då varit ledamot i styrelsen sedan 1941. Uppdraget som ordförande hade han kvar fram till 1964. Sven Öhrn hade även andra tunga politiska uppdrag; skolstyrelsens ordförande, länskolnämndens ordförande samt socialdemokratisk ledamot av kommunfullmäktige och kommunstyrelsen.¹⁰⁶

Gustaf Malmberg, dåvarande ordförande i stadsfullmäktige, beskriver 1951 Sundbyberg som en stad där intresset ”för folkundervisningen och det frivilliga bildningsarbetet” alltid hade varit stort. Han pekar på det nära samarbete mellan styrelsen för bland annat folkskolan och stadsbiblioteket och representanter för ABF. Malmberg menar att i Sundbyberg har man ”sökt utvidga och förbättra skolorna parallellt med ett alltmer intensifierat frivilligt studiearbete och en ökad läshåg.”¹⁰⁷ Det verkar alltså ha funnits ett nära samarbete mellan skola, bibliotek och ABF. Samarbetet mellan dessa olika aktörer i vad man kanske skulle kunna kalla ett nätverk visar sig också när det gäller försöksåret 1954. En enskild aktör som är betydelsefull när det gäller detta samarbete och för att försöksåret kom till stånd anser vi är Sven Öhrn.

Enligt Evy Jonsson hade Sven Öhrn dessutom goda kontakter med dem som höll i kommunens pengar och hade därför lyckats se till att nya resurser tillfördes biblioteket. Detta möjliggjorde bland annat att inreda ändamålsenliga personalutrymmen. Även hennes tjänst som stadsbibliotekarie var ett resultat av denna satsning. Kravet på den nya bibliotekschefen var att hon/han skulle ha examen från Statens biblioteksskola. Jonssons företrädare på tjänsten hade varit pionjären Emil Lundin, som kom från det gamla ABF-biblioteket.¹⁰⁸

1951 hade huvudbiblioteket öppet 18-20.30 alla vardagar samt måndagar och torsdagar 11-13, onsdagar 14-16 och lördagar 13-15. Den 1 april 1953 utökades öppettiderna till vardagar 15-20, lördagar 13-15. I fullmäktigeprotokollet konstateras att de nya öppettiderna gynnar de som i studiesyfte vill använda bibliotekets läsesal och att deras regelbundenhet gjort det lättare att komma ihåg när biblioteket har öppet.¹⁰⁹

Öppettiderna ökades 1962 med en timme i veckan, på huvudbiblioteket men först 1967 utökades öppethållandet rejält, från 32 timmar i veckan till över 50 timmar: vardagar 11-21, lördagar 11-15.

Från 1951 till 1967 ökades alltså öppettiderna från 20,5 timmar i veckan till 54. Någon satsning på längre öppettider gjordes inte under försöksåret 1954, eller de närmaste följande åren. Kanske sågs det inte som någon angelägen åtgärd för att marknadsföra biblioteket.

6.3.1 Stadigt ökande utlåning

Hur såg då utlåningen ut under samma tidsperiod? De exakta siffrorna år från år redovisas i bilaga 1, sammanfattningsvis kan vi konstatera att de steg ganska jämt från 1952 (87 618) till 1964 (109 018). Försöksåret 1954 kan man se en något större ökning

¹⁰⁶ Österberg, Henning 1974, s. 299

¹⁰⁷ Malmberg, Gustaf 1951, s.393ff

¹⁰⁸ Jonsson, Evy 2006, intervju

¹⁰⁹ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1954. Bihang nr. 33, s. 172

än de två åren dessförinnan (5 236 mot 4 303 året innan) men den var betydligt större 1956 när den nya ungdomsavdelningen på Ängskolan öppnade (6 685).

Enligt en översyn av bibliotekets verksamhet som konsultfirman Ekonomisk företagsledning AB fick i uppdrag att göra 1964 ökade utlåningen 1952-1955, för att därefter minska igen.¹¹⁰ Det sammanfaller i tid med först Evy Jonsson och sedan Bianca Bianchinis anställningar vid biblioteket. Konsultfirman mätte bara utlåningen vid huvudbiblioteket på Järnvägsgatan, vilket förklarar varför den inte observerade de ökade utlåningssiffrorna 1956 när Ängskolans ungdomsavdelning öppnade.

7 Marknadsföring, PR och reklam

1950-talets början var som vi konstaterat en mycket expansiv period på de svenska folkbiblioteken. Samma sak gällde för marknadsföringsområdet. Information, PR och reklam blev allt mer professionella verksamheter och mer och mer efterfrågade på allt fler områden. I detta kapitel ger vi en bakgrund till PR-arbetets ökande betydelse på folkbiblioteken. Vi beskriver också biblioteksanställdas syn på PR-arbete.

7.1 Reklamens framväxt i Sverige

Reklamens genombrott i Sverige kom under 1930-talet. Tidigare hade den haft dåligt rykte men nu började reklambranschen intressera sig för relationen mellan reklamen och samhället. Under andra världskriget kom också möjligheten för branschen att erbjuda sina tjänster eftersom myndigheterna behövde föra ut olika budskap till allmänheten. 1940 inrättades Statens informationsstyrelse.

I Sverige, till skillnad från många andra länder, hängde även efter kriget informationens och reklamens framväxt tätt ihop med den offentliga sektorns behov av att föra ut sina budskap till allmänheten. Myndigheter och arbetsmarknadsorganisationer skaffade egna propagandaapparater under 1940-talet. Under 1950- och 60-talen utvecklades och professionaliserades reklamen allt mer. Åren kring 1970 blev kritiken mot reklamen mycket stark, för att åter minska på 1980-talet.¹¹¹

7.2 Influenser från USA

Idéerna om marknadsföring, vare sig det gällde bibliotek eller kommersiella varor och tjänster, kom – som på så många andra områden – från USA. Tom Björklund, före detta reklamchef på NK och ordförande i Svenska reklamförbundet, berättar i sin grundliga genomgång *Reklamen i svensk marknad: en ekonomisk-historisk återblick på marknadsförings- och reklamutvecklingen efter första världskriget* att Tyskland var det land som mest influerade svenska reklammakare i början av 1900-talet. Men 1920-talet markerade klart den amerikanska reklamens genombrott i Sverige. Reklam blev tidigt

¹¹⁰ Sundbybergs stadsbibliotek: målsättning, organisation, lokalprogram: mars 1966, s. 9

¹¹¹ Kåring Wagman, Anna 2006, s. 53f

ett ämne vid flera amerikanska universitet och under 1920-talet åkte många svenska reklamstudier till USA som stipendiater från Handelshögskolan i Stockholm.¹¹²

I sin studie *Reklamens makt över medierna*, skriver Karl Erik Gustafsson, professor i massmedieekonomi vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping, att man vid studier av reklam- och massmedieutveckling inte kommer förbi USA som föregångsland oavsett vilka perspektiv man har.¹¹³

Bibliotekspionjären Greta Renborg ansåg att dagens marknadsföring av bibliotekens service har sina rötter i östra USA och norra Europa. Där fanns vid 1800-talets slut ”färre illitterata, mer pengar, bibliotek och biblioteksskolor än i övriga världen” vilket enligt Renborg gjorde att man här var tidigt ute med bibliotekens utåtriktade arbete.¹¹⁴

På ett SAB-möte 1917 redovisade bibliotekskonsulenten Greta Linder erfarenheter av biblioteksreklam i USA, dit hon reste under första världskriget. Hon kunde berätta att invånarna på vissa orter med sin räkning från telefonbolaget eller elverket också fick information om det lokala folkbiblioteket, och Linder var entusiastisk över det hon sett.¹¹⁵

Begreppet ”bokprat” är en översättning av engelskans book-talk och kom till Norden med de barnbibliotekarier som utbildade sig vid amerikanska biblioteksskolor under 1920- och 1930-talet. Greta Renborg påpekar att bokpratet är en form av marknadsföring i syfte att nå nya läsare och locka till biblioteksbesök. I Sverige kom det dock att dröja innan bokprat uppfattades som en marknadsföringsmetod.¹¹⁶

Mellan de två världskrigen kom flera mycket lästa böcker om bibliotekens utåtriktade arbete ut i den anglo-amerikanska världen. Greta Renborg ger i en artikel i *Svensk biblioteksforskning* några exempel: Gilbert Wards *Publicity for the public libraries* på 1920-talet, Ranganathans *Five laws of library science* på 1930-talet och Kate Coplans *The library reaches out*, 1940-talet. Dessa uppmärksammades av bibliotekarier över hela världen. 1953 publicerades i USA skriften *Promotion ideas for public libraries* av Sarah Wallace och den användes även på den svenska biblioteksskolan.¹¹⁷

Greta Renborg är med stor säkerhet en av de viktigaste aktörerna när det gäller införandet av PR-arbete på svenska bibliotek. Hennes bok *Att arbeta med bibliotekens PR* (1970) har tryckts i flera upplagor. Hon fick själv mycket inspiration från USA. 1953-1954 tillbringade hon åtta månader där, bland annat som bibliotekspraktikant i Newton, Iowa. Där fick hon följa med bokbussarna ut på prärien, också ett slags PR-arbete som gjorde starkt intryck på henne.¹¹⁸ Greta Renborg hann göra flera besök i USA och skrev många artiklar i svenska tidningar och tidskrifter om sina intryck av det utåtriktade arbetet på de amerikanska biblioteken. I början av 1960-talet inspirerades hon till boken *Det uppsökande biblioteket* av bibliotekarierna Kate Coplan och Edwin Castagna i Baltimore, som enligt Renborg hade myntat begreppet ”library outreach”

¹¹² Björklund, Tom 1967, s. 12f

¹¹³ Gustafsson, Karl-Erik 2005, s. 12

¹¹⁴ Renborg, Greta 1998, s. 5

¹¹⁵ Renborg, Greta 1989, s. 82

¹¹⁶ Renborg, Greta 1996, s. 36

¹¹⁷ Renborg, Greta 1998, s. 8

¹¹⁸ Ridbäck, Irma & Ekstedt, Elsi 2001, s. 27

under 1950-talet.¹¹⁹ Det framgår tydligt att de svenska biblioteken fick många av sina idéer om PR-arbete från USA.

7.3 *Biblioteksanställdas syn på PR*

Marknadsföring av bibliotek var inte någon okänd företeelse före 1950, och som vi nämnt i föregående avsnitt hade biblioteksconsulenten Greta Linder redan 1917 hållit ett föredrag som hon kallade *Biblioteksreklam* vid SAB:s årsmöte. 1936 höll dåvarande stadsbibliotekarien i Gävle Ingrid Rosendahl anförandet *Biblioteken och bokpropagandan* vid ett nordiskt biblioteksmöte.¹²⁰

Föredraget publicerades i *Biblioteksbladet* senare samma år. Hon skriver där att frågan om en ”målmedveten propagandaverksamhet” hade blivit alltmer aktuell. Ingrid Rosendahl menar i artikeln att det inte finns någon tvekan om lämpligheten i att biblioteken skulle bedriva reklamarbete. Hon anser att det ingår i bibliotekets uppgift att upplysa allmänheten om dess existens, som ett led i det ”allmänna bildningsarbetet”. Avsikten med propagandan, skriver hon, är att ”förmedla bibliotekets rika kulturvärden till så många som möjligt” och att göra biblioteket till ”var mans egendom”.

Hon ger i artikeln ett flertal exempel på hur propagandaverksamheten kan bedrivas. Exempel som, vilket vi senare kan se, togs upp av Bianca Bianchini under försöksåret i Sundbyberg. Rosendahl talar om vikten av samarbete med olika typer av organisationer och föreningar, och att dessa bjuds in till biblioteket. Hon menar att föreläsningssamverksamhet är ett viktigt sätt att nå ut till allmänheten liksom att ordna särskilda bokveckor eller bokmässor. Hon ger också exempel på hur man kan använda skyltskåp, ”posters” och ”folders”. Dessutom betonar hon vikten av att samarbeta med pressen, eftersom man då kan nå alla – även de som aldrig har besökt biblioteket. Ingrid Rosendahl avslutar artikeln med att konstatera att hennes tankar på vissa håll mötts av en viss skepsis och skarp kritik. Men hon menar att rätt använd är biblioteksreklamen värdefull för biblioteken.¹²¹

Ingrid Rosendahl var alltså tidigt ute med att peka på marknadsföringens betydelse för biblioteken och mycket av det hon hävdar i sitt föredrag är aktuellt än idag. Vi anser att man här kan se hur de normativa strukturerna börjar förändras även om alla inte fullt ut anammade hennes åsikter att biblioteksreklam var något som borde ingå i den ordinarie verksamheten på biblioteken.

Ett bibliotek som lät sig inspireras av Ingrid Rosendahls tankar var Ludvika stadsbibliotek. I en artikel i *Biblioteksbladet* från 1941 berättar man om hur man inspirerade av Rosendahls idéer om PR satte ihop ett informationsblad om biblioteket. Detta distribuerades till samtliga hushåll i Ludvika med omnejd. Enligt artikel-författaren ledde denna satsning till en ökad utlåning på nära 25 %. Man slår fast att propagandan fått upp ögonen hos folk för ”bibliotekets betydelse i samhället”.¹²²

¹¹⁹ Renborg, Greta 1996, s.36

¹²⁰ Renborg, Greta 1997, s.17

¹²¹ Rosendahl, Ingrid 1936, s.245 ff

¹²² Essbjörn, Kerstin 1941 s.62f

I ett annat nummer av *Biblioteksbladet* från 1943 finns en notis om att Sveriges allmänna biblioteksförning, SAB, har startat en korrespondenskurs för att ”stimulera intresset för reklamen i bibliotekets tjänst”. Ledare för kursen var bland andra Ingrid Rosendahl. Kursen innehöll exempelvis undervisning i textning, tips på ”yttre reklam” och ”inre reklam”.¹²³ Ytterligare ett exempel ur *Biblioteksbladet* som visar på det växande intresset för biblioteksreklam från 1940-talet är en notis från 1944 där man berättar om att en satsning i Östersund på att utnyttja ett skyltfönster för biblioteket bidragit till att öka utlåningssiffrorna. Ett annat exempel ges från Landskrona där man också sett ökande utlåningssiffror sedan man gjort i ordning ett skyltfönster för biblioteket.¹²⁴

De allra flesta av de artiklar från 1950-talet som vi hittat om PR på bibliotek är positiva till marknadsföring av biblioteket och dess tjänster. Ämnet diskuterades av och till i *Biblioteksbladet*. En vanlig synpunkt var att det i förlängningen handlade om bibliotekens överlevnad. Ingen affär överlever utan att göra reklam för sig och detsamma gäller för biblioteken, skrev den före detta reklammannen och journalisten, sedermera biblioteksanställd, Kai Söderhjelm i *Biblioteksbladet* 1950. Han förespråkar annonsering, regelbunden kontakt med lokalpressen och utskick av broschyrer för att göra biblioteket mer känt. Dessutom tycker Söderhjelm att det inte är så kinkigt om besökarna röker lite i biblioteket och att personalen på sin fritid gott kan föreläsa om bibliotekets tjänster i olika föreningar. ”Att sköta ett företag utan att göra reklam, det är som att stå i ett mörkt rum och vinka efter en flicka. Man vet själv vad man gör, men ingen annan vet det”, avslutar Söderhjelm.¹²⁵ Som före detta reklamman är hans positiva syn på marknadsföring av bibliotek inte helt oväntad, men han var inte ensam.

Reklamen för biblioteken och för bokläsandet är en sida som i hög grad försumrats, skriver Tore Husberg i *Biblioteksbladet* 1953, och gissar att det delvis beror på gamla fördomar om att reklam inte passar för statsunderstödda kulturinstitutioner som bibliotek. ”Kultursnobbism”, kallar Husberg sådana åsikter och menar att reklamen har blivit en betydelsefull faktor i samhällslivet.¹²⁶ I en artikel i *Tidskrift för dokumentation* från 1956 anser civilingenjör Per Bjørnstad att biblioteken behöver en mer aktiv ”reklampolitik”, som gör bibliotekets existens och dess tjänster mer kända i samhället. Han föreslår annonsering i dags- och fackpress, föredragshållande och spridande av pamfletter. Om inte biblioteken gör detta kommer många naturliga uppgifter för biblioteket att tas över av andra institutioner, biblioteken bör därför inte sätta sitt ljus under skäppan, varnar Bjørnstad.¹²⁷

”Det är tyvärr ännu bara en liten grupp som gjort bekantskap med folkbiblioteket också i dess enklaste form. En högst intensifierad bibliotekspropaganda är nödvändig”, skriver Gunborg Nyman i *Biblioteksbladet* 1952.¹²⁸

Ett annat tecken på att PR var något som låg i tiden är att Svenska folkbibliotekarie-föreningen ägnade hela sin 12:e årgång av årsboken *Biblioteket och vi* åt just PR på bibliotek. I förordet skriver Åke Åberg att det har blivit självklart att termen public

¹²³ Biblioteksbladet, 1943 s.20

¹²⁴ Biblioteksbladet, 1944 s.7

¹²⁵ Söderhjelm, Kaj 1950, s. 246ff

¹²⁶ Husberg, Tore 1953, s. 231f.

¹²⁷ Bjørnstad, Per 1956, s. 7-9

¹²⁸ Nyman, Gunborg 1952, s. 21

relations även har med biblioteket att göra och att biblioteken ”måste vårda och utveckla sina PR”.¹²⁹ Lite längre fram i boken konstaterar Ingeborg Heintze att den organisering av PR-arbete som bedrivs av ”det moderna affärlivet” är något som biblioteken bör ta del av.¹³⁰ Den bibliotekarie som ska arbeta med PR måste även studera reklamens, annonseringens och försäljningsteknikens grunder, skriver Tore Nordström.¹³¹

Dessa skribenter drog sig alltså inte för att förespråka metoder som användes i det privata näringslivet. Årsboken ger över huvud taget ett intryck av att man inom folkbibliotekarieföreningen såg PR som något självklart och angeläget.

För att locka människorna till biblioteket ansågs även själva byggnaden och lokalerna viktiga. Sigurd Möhlenbrock skriver 1955 om en modern och ändamålsenlig biblioteksarkitektur och biblioteksinredning som ska sätta människan i centrum. De gamla monumental, tempelliknande biblioteken med mängder av trappsteg till entrén kunde enligt Möhlenbrock verka avskräckande på besökarna. Nu ville man bokstavligen sätta biblioteket i centrum, en placering mitt i de nya stadsdelarnas shoppingcentra och en fasad som tillät full och öppen insyn skulle kunna locka förbipasserande att göra sitt första biblioteksbesök.¹³² Det gäller att ta vara på reklamvärdet i en stimulerande biblioteksmiljö, fortsätter Möhlenbrock. Bibliotekets ”ansikte mot gatan”, bland annat en ljusskylt, kunde attrahera nya besökare och det var enligt honom bibliotekets ansvar att göra det. Låntagarnas trivsel gav ”bästa möjliga jordmån för bibliotekets fasta goodwill i kundkretsen”.¹³³ Här finner vi alltså exempel på hur ord som reklam och goodwill redan hade börjat användas i bibliotekssammanhang.

7.3.1 Ingen öppet kritisk

Vi har alltså i 1950-talets bibliotekspress inte hittat någon som var öppet kritisk mot att biblioteken skulle bedriva PR-arbete. Däremot skymtar det ibland fram att sådana åsikter fanns, som när Tore Husberg i en artikel i *Biblioteksbladet* nämner ett möte där han talade om reklam för biblioteket och någon var missnöjd med detta.¹³⁴ Disa Törngren skriver i samma tidskrift 1950 att den amerikanska biblioteksreklamen gör ett ”något yvigt” intryck på oss svenskar som är ”rädda för reklam för andliga värden”.¹³⁵ Få är dock själva kritiska utan skribenterna hänvisar oftast till att någon annan är det.

Men när Greta Renborg i *Biblioteksbladet* 1958 beskriver hur man i Kopparberg och Borlänge försökte locka tonåringar till biblioteket med särskilda ”knuttehörnor” och tonårsträffar med dans¹³⁶ blir metoden ifrågasatt i en insändare av Mary Ørvig. ”... är våra bibliotekstonåringar... betjänta av att deras som vi hoppas övergående omognad på ovanstående sätt överbetonas?”¹³⁷ I ett senare nummer av *Biblioteksbladet* får Ørvig svar av Lisa-Christina Persson: ”... de av fru Renborg m.fl. praktiserade metoderna att ’sälja biblioteket’ kan ha sitt berättigande.” Persson kan även berätta att utlåningen till

¹²⁹ Åberg, Åke 1959/60, förord i *Biblioteket och vi*

¹³⁰ Heintze, Ingeborg 1959/60, s. 12

¹³¹ Nordström, Tore 1959/60, s. 37

¹³² Möhlenbrock, Sigurd 1955, s. 17

¹³³ ibid.

¹³⁴ Husberg, Tore 1953, s. 232

¹³⁵ Törngren, Disa 1950, s. 362

¹³⁶ Renborg, Greta 1958a, s. 199

¹³⁷ Ørvig, Mary 1958a, s. 358

tonåringar i Borlänge faktiskt ökade efter tonårsträffen med dans.¹³⁸ Men Mary Ørvig återkommer och varnar för att blanda ihop biblioteksreklam och biblioteksservice. Det är väsentligt att dra upp riktlinjer för den senare innan ”reklamapparaten sätts igång”.¹³⁹ Hon befarar att man annars väcker falska förhoppningar hos ungdomarna om vad biblioteket kan erbjuda. Ørvig använder uttrycket ”reklamapparaten” flera gånger, vilket vi tolkar som en mindre positiv syn på att aktivt marknadsföra biblioteket. Greta Renborg skriver i sin slutreplik: ”Vi måste nå nya låntagare. Vi måste finna nya metoder för detta. Vi måste bli uppsökande i än högre grad”.¹⁴⁰

I tidskriften *Läste ni* (1960) citerar Bengt Hjelmqvist en årsberättelse från ett engelskt bibliotek: ”Bibliotekarierna av idag måste vara evangelister och försäljare”.¹⁴¹ Hjelmqvist fortsätter med att sammanfatta vad som hänt de senaste åren med att biblioteksbranschen numera ser som sin uppgift inte bara att samla och vårda böckerna utan också att se till att de blir utnyttjade så mycket som möjligt. Han ger exempel på hur framför allt tonåringar varit en grupp i fokus för bibliotekens PR-arbete under 1950-talet, men även den ”vanliga” vuxna människan. ”Det är viktigt, att den här typen av propagandaverksamhet /.../ fortsätter och intensifieras”.¹⁴²

Både Greta Renborg och Bengt Hjelmqvist var tongivande aktörer i den svenska biblioteksvärlden under denna tid, och båda såg PR som något helt nödvändigt. Det var kanske den officiella och ”politiskt korrekta” åsikten bland tidens branschfolk. Om det fanns en utbredd kritik mot att biblioteken skulle ägna sig åt PR så har vi i alla fall inte sett några tecken på det i bibliotekspressen. De som var negativa kanske valde att hålla det för sig själva.

I kapitel 7 har vi konstaterat hur de normativa och kognitiva strukturerna vid 1950-talets början hade förändrats när det gällde synen på PR-arbete. Allt fler biblioteksanställda såg PR som viktigt för bibliotekens uppgifter och överlevnad. Dessa strukturer hade under flera decennier påverkats av tongivande centrala aktörer som Greta Linder, Ingrid Rosendahl, Bengt Hjelmqvist och Greta Renborg. Genom deras centrala placering i biblioteksvärlden fick deras åsikter stort inflytande, de var också flitiga författare till tidskriftsartiklar och böcker där de förespråkade nyttan av PR-arbete vid biblioteken. Dessa aktörer var i sin tur påverkade av influenser från USA, kanske kan man här tala om globala strukturer på den normativa nivån.

8 PR-satsningen i Sundbyberg 1954

Kapitlet beskriver hur försöksåret startade, vem som ledde det och vad det innehöll. Här presenteras också vittnesmålen från tre av våra fyra informanter. De arbetade på biblioteket i Sundbyberg och kan därför ge värdefulla minnesbilder av experimentet. Vi berättar även om den stora låntagarundersökning som togs initiativ till 1954, men som inte blev klar förrän några år senare. Till sist sammanfattar vi pressens reaktioner på försöket i Sundbyberg.

¹³⁸ Persson, Lisa-Christina 1958, s. 604

¹³⁹ Ørvig, Mary 1958b, s.606

¹⁴⁰ Renborg, Greta 1958b, s. 685

¹⁴¹ Hjelmqvist, Bengt 1993 s. 59

¹⁴² *ibid.*, s. 63

I ett kommunprotokoll från oktober 1953 framgår att Skolöverstyrelsen hade erbjudit Sundbyberg att bli försöksort för en verksamhet som ”tidigare ej prövats i Norden”. En heltidsanställd, välmeriterad person skulle under 1954 uteslutande ägna sig åt ”bok- och bibliotekspropaganda”. Biblioteksstyrelsen såg mycket positivt på försöket och hävdade att det var betydelsefullt både för nordiskt biblioteksarbete i allmänhet och för verksamheten vid stadsbiblioteket i Sundbyberg. Att göra bibliotekets verksamhet mer känd för allmänheten ”är helt i linje med den utveckling som bibliotekets styrelse långt tidigare utstakat”.¹⁴³ Formuleringen visar att biblioteksstyrelsen redan tidigare hade sett, eller ansåg sig ha sett, vikten av att marknadsföra biblioteket.

Ett annat tecken på detta är att styrelsen i maj 1954 föreslog hos stadsfullmäktige att en ordinarie tjänst som första kontorsbiträde skulle inrättas vid biblioteket. I tjänsten skulle bland annat ingå att biträda den biblioteksutbildade personalen med att ”utföra reklamarbeten”.¹⁴⁴ Tjänsten gick till vår informant Aina Barton.

Biblioteksstyrelsen hade storslagna tankar med försöksåret då man hävdade att dess unika karaktär skulle göra Sundbyberg känt som en kulturellt livaktig stad, även utanför Sveriges gränser.¹⁴⁵ Förhoppningarna på försöksåret var alltså stora, och stadsfullmäktige beslöt också att skjuta till 10 000 kronor för ändamålet, mycket tack vare Sven Öhrns engagemang i frågan.¹⁴⁶ Ett extra statsbidrag på 12 000 kronor från den så kallade 2 % -fonden utgick också, vilket hade varit ett villkor för att Sundbybergs stad skulle skjuta till pengar.¹⁴⁷

Vid ett sammanträde på Skolöverstyrelsen i oktober 1953 drogs riktlinjerna upp för experimentåret. Där deltog, förutom Bianca Bianchini som erbjudits den ettåriga tjänsten, bland annat Sven Öhrn och stadsbibliotekarien Evy Jonsson.¹⁴⁸

8.1 Bianca Bianchini: PR-konsulent

Under sin semester sommaren 1953 blev dåvarande stabsbibliotekarien vid Försvarsstabens bildningsdetalj¹⁴⁹ Bianca Bianchini (1905-1984), upprörd av byrådirektören Bengt Hjelmqvist vid skolöverstyrelsens bibliotekssektion. ”[Han] sade: ’Sundbyberg!’ ’Sundbyberg?’ svarade jag oförstående. ’I Sundbyberg är de villiga att medverka i en experimentverksamhet om du kan ta ledigt ett år och leda den.’ Sagt och gjort.” Så berättar Bianchini själv om inledningen till det år hon skulle komma att ägna åt PR-verksamhet vid stadsbiblioteket i Sundbyberg.¹⁵⁰

Telefonsamtalet från Bengt Hjelmqvist kanske inte kom som en total överraskning för Bianca Bianchini. Hon var, enligt henne själv en av dem som från början kom med

¹⁴³ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1953. Bihang nr. 78, s. 290

¹⁴⁴ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1953. Bihang nr. 40, s. 41

¹⁴⁵ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1953. Bihang nr. 78, s. 290

¹⁴⁶ Bianchini, Bianca 1954a, s. 65

¹⁴⁷ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1955. Bihang nr. 35, s. 197

¹⁴⁸ Bianchini, Bianca 1961, s. 36f

¹⁴⁹ Svensk biblioteksmatrikel 1966, s. 124

¹⁵⁰ Bianchini, Bianca 1961, s. 36

förslaget att de större biblioteken borde inrätta särskilda tjänster för PR-arbete.¹⁵¹ Hon tänkte sig att denna nya funktion skulle vara en motsvarighet till museernas studieelektorer och kombinera PR-arbetet med ansvaret för vuxenstudier. Och i juni 1953 hade några vänner inom nordiskt biblioteksväsen, bland annat Hjelmqvist och Bianchini, under en SAB-träff i Åre diskuterat frågan om hur biblioteken skulle kunna nå dem som inte använde sig av biblioteken.¹⁵²

Vissa av hennes kolleger var kritiska till idén och menade att PR-arbetet borde vara hela bibliotekspersonalens ansvar, annars kunde kontakten mellan personal och låntagare försämrats. ”Var det så? Var inte snarare uppgiften så stor att den räckte åt alla därför lämpade, även om biblioteket anställde någon, som uteslutande sysslade med upplysningsverksamhet om biblioteket och dess böcker? Frågan var intressant och borde göras till föremål för undersökning”, skriver Bianchini i en redogörelse för experimentet i Sundbyberg.¹⁵³ De kritiska kollegernas farhågor kan ses som en del av en då rådande kognitiv struktur, en tolkning av verkligheten, där de befarade en försämrad låntagarkontakt. Deras normer hade ännu inte börjat förändras.

Bengt Hjelmqvist kommenterade satsningen i ett föredrag vid SAB:s årsmöte 1954: ”Man bör nog inte ställa förväntningarna på en omedelbar framgång alltför högt, men man torde ha rätt att vänta verkningar på lite längre sikt. Det är inget tvivel om att en sådan verksamhet som den i Sundbyberg behövs”.¹⁵⁴ Enligt Bianchini var Sundbyberg först i landet med att inrätta en tjänst som hade till uppgift att ”för allmänheten presentera och popularisera samlingarna”.¹⁵⁵

Bianchini tog tjänstledigt från sitt ordinarie arbete vid Försvarsstabens bildningsdetalj under det år hon arbetade i Sundbyberg. Hon anställdes där från den 1 december 1953 och ett år framåt.¹⁵⁶ Hon fick titeln bokkonsulent med fasta mottagningstider i sitt tjänsterum. Nu kunde försöket i Sundbyberg börja.

8.2 *Försöksåret tar sin början*

Försöksåret hade två syften:

1. Att nå ut till den stora grupp av invånare som inte använde biblioteket och göra den uppmärksam på bibliotekets existens.
2. Att upplysa om och ge impulser till bokläsning.¹⁵⁷

Redan i slutet av 1953 skickade biblioteket ut en skrivelse till alla organisationer och föreningar i Sundbyberg där man berättade om den nya verksamheten och erbjöd kostnadsfria program om böcker och bibliotek. Enligt Bianca Bianchini blev utskicket en missräkning, bara en förening hörde av sig.¹⁵⁸

¹⁵¹ *ibid.*, s. 35

¹⁵² *ibid.*, s. 36

¹⁵³ *ibid.*, s. 35

¹⁵⁴ Hjelmqvist, Bengt 1954, s. 457

¹⁵⁵ Bianchini, Bianca 1954a, s. 65

¹⁵⁶ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1954. Bihang nr. 33, s. 178

¹⁵⁷ Bianchini, Bianca 1954a, s. 65f

¹⁵⁸ Bianchini, Bianca 1961, s. 38

Men i fullmäktigeprotokollet för verksamhetsåret 1954 kan man läsa att en hel del föreningar var intresserade av bokprogram på sina sammanträden, och att bokkonsulenten bland annat besökte Röda korset, Duvbo husmodersförening och Sundbybergs fackliga centralorganisation. Bland annat visade Bianchini filmen "Vägen till boken" på några av dessa besök. Enligt samma källa besöktes också biblioteket av flera organisationer och vid dessa tillfällen visade Bianchini runt i biblioteket och berättade om böcker. När två studiecirkel i engelska kom på besök ordnade biblioteket en "British evening" med föredrag av läraren och radiomannen Ian Dunlop, sång och utställning av engelsk litteratur. Bianchini demonstrerade också biblioteket för en studiecirkel i fackföreningskunskap.¹⁵⁹

Tillsammans med personalen diskuterade hon hur biblioteket uppfattades av allmänheten och hur den skulle kunna finna sig bättre tillrätta i biblioteket. För att få reda på vilka som faktiskt använde biblioteket tog Bianchini initiativ till en undersökning om stadsbibliotekets låntagare och deras läsvanor. Undersökningen kom så småningom till stånd men blev klar först 1956. Den fick alltså inte den betydelse för de omedelbara PR-satsningarna som Bianchini hade hoppats på. I kapitel 8.4 redogör vi närmare för låntagarundersökningen.

Under försöksåret 1954 arbetade fyra ordinarie bibliotekarier i Sundbyberg, förutom Bianchini även stadsbibliotekarien Evy Jonsson, 1:e assistentbibliotekarie Torsten Lönegren och ungdomsbibliotekarie Ingegerd Carlid. Dessutom fanns sex extraanställda assistentbibliotekarier¹⁶⁰ och kontorspersonal.¹⁶¹

Bland det första Bianchini och den övriga personalen gjorde, var att förbättra skyltningen i biblioteket. Föreningsreklamen samlades på en ny anslagstavla i entrén istället för att vara utspridd i hela lokalen, en plan över lokalen med klassifikations-systemet inritat sattes upp, man tog fram en stencil med information till nya låntagare och placerade en kataloginstruktion vid kortkatalogen.¹⁶²

Bianchini såg också till att en allmän uppfräschning av bibliotekets lokaler gjordes, där hon själv aktivt deltog genom bland annat att måla om bibliotekets stolar.¹⁶³ Två Stringbord och en Stringbokhylla köptes in. Hyllan var försedd med vitrin för att kunna användas till bokutställningar. Utanför entrén placerades två vita blomkrukor av cement.¹⁶⁴

Nyinskrivna låntagare fick ett vänligt brev där de uppmanades att vid nästa besök be någon i upplysningsdisken berätta om böckernas uppställning och hur katalogen var uppbyggd. Det framgår inte av Bianchinis rapporter i *Biblioteksbladet* hur många som verkligen gjorde det, däremot blev initiativet med ett intresseregister mycket uppskattat, enligt henne. De som hade registrerat sig fick meddelanden om nya böcker inom deras intresseområde.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1955. Bihang nr. 35, s. 197

¹⁶⁰ Titeln assistentbibliotekarie gällde utbildade bibliotekarier som inte var i chefsställning, enligt Evy Jonsson 2006, intervju

¹⁶¹ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1955. Bihang nr. 35, s. 191-192

¹⁶² Bianchini, Bianca 1961, s. 38

¹⁶³ Jonsson, Evy 2006, intervju

¹⁶⁴ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1955. Bihang nr. 35, s. 204

¹⁶⁵ Bianchini, Bianca 1961, s. 38

Eftersom Bianca Bianchini såg de äldre som en angelägen grupp av nå ordnades ett särskilt bokprogram för de boende på ålderdomshemmet Östergården. Hon fortsatte sedan att besöka Östergården och läsa högt för de gamla var 14:e dag.¹⁶⁶

I slutet av året började en stencilerad tidskrift, *Bokhörnet*, att ges ut. Den innehöll bland annat meddelanden om bibliotekets programverksamhet och listor över nyinköpta böcker. Tanken med *Bokhörnet* var att öka kontakten mellan biblioteket och låntagarna.¹⁶⁷ Samma år började också bibliotekets årsberättelser att ges ut i särtryck, tidigare hade de bara ingått som en del i stadsfullmäktiges protokoll. Särtrycken innehöll även berättelser av olika författare.¹⁶⁸

Till de större arrangemangen under experimentåret hörde Barnens bokvecka och de Tekniska litteraturdagarna.

8.2.1 Barnens bokvecka

Barnens bokvecka genomfördes i februari 1954 under vad som på den tiden kallades idrottslovet. Bokveckan var ett samarbete mellan biblioteket, skolorna i kommunen och den lokala bokhandeln. Tanken var att stimulera intresset för goda barnböcker.¹⁶⁹

I centralskolans matsal hade man program varje dag, en särskild programkatalog trycktes av Bonniers bokförlag, till exempel ledde ”magister Gösta Knutsson” en litterär frågesport den 16/2 och Cirkus King spelade en barnpjäs av Edith Unnerstad den 19/2. Föräldrarna inbjöds att höra på en rundabordskonferens om barns läsning där bland andra barnbibliotekarie Elsa Olenius och författaren Harry Kullman deltog. Diskussionen blev livlig, enligt Bianchini, och den avrundades med visning av filmen ”De mottagliga åren”.¹⁷⁰

Andra inslag var en utställning av nya och äldre barnböcker, i samma lokal, samt ”Barnens bokhandel”. Det senare innebar att bokhandeln satsade extra på att sälja barnböcker varje dag mellan 14.30 och 17. Dessutom hade bibliotekets barnavdelning öppet 17-19 hela veckan, mot normalt bara tre dagar.¹⁷¹

Enligt Bianca Bianchini blev Barnens bokvecka en stor succé. Bokutställningen fylldes av barn som ”låg, satt, stod och läste överallt” och till vissa programinslag blev kön lång. Sten Bergman, som talade om djur i urskogen, fick ge en extraföreläsning för att alla barn skulle få plats. Totalt besöktes arrangemanget av 2 700 barn.¹⁷²

Uppmuntrade av det stora intresset genomförde biblioteket några andra, mindre arrangemang för barn under året. Bokens vecka, som arrangerades på hösten, innehöll bland annat en Barnens bokdag både i Ursviksfilialen och på huvudbiblioteket med uppläsningar, kasperteater, utställningar och bokförsäljning. På förslag av en förälder

¹⁶⁶ *ibid.*, s. 39

¹⁶⁷ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1955. Bihang nr. 35, s. 204

¹⁶⁸ Österberg, Henning 1974, s. 302

¹⁶⁹ Bianchini, Bianca 1954b, s. 229

¹⁷⁰ Bianchini, Bianca 1961, s. 40

¹⁷¹ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1955. Bihang nr. 35, s. 199

¹⁷² Bianchini, Bianca 1961, s. 41

startade biblioteket en barnboksklubb som ”sammanträdde” på barnavdelningen en gång i veckan under ledning av barnbibliotekarien och den initiativtagande föräldern. Likaså ordnades vid ett tillfälle ett rundabordsamtal om ”bra barnböcker och dåliga” där bland andra författaren Lennart Hellsing deltog.¹⁷³

8.2.2 Tekniska litteraturdagar

Det andra större arrangemang som Bianchini hann med under experimentåret var ”propagandaaktionen” Tekniska litteraturdagar den 5-8 maj.¹⁷⁴ Programpunkter med knuttar och spåttor i publiken, utställning av teknisk litteratur och en Teknisk bokhandel tyckte den nyanställda bokkonsulenten borde passa bra i en industristad som Sundbyberg.¹⁷⁵

Idén kom från en ingenjör som bodde i Sundbyberg och efter att ha sett sina egna barn delta i Barnens bokvecka tipsade biblioteket om att man kanske kunde ordna något liknande för de teknikintresserade och den tekniska litteraturen.¹⁷⁶

Syftet med arrangemanget var framför allt:

- att visa industribranschen och tekniskt intresserad allmänhet att det fanns fullgod svensk teknisk litteratur
- att påverka företagen att använda litteratur i arbetet
- att sammanföra producenter, distributörer och konsumenter av teknisk litteratur
- att öka kontakten mellan stadsbiblioteket och industriföretagen.¹⁷⁷

Denna gång ordnades utställningen och programverksamheten i biblioteket. För att göra bokutställningen mer lockande försökte personalen skapa omväxling genom att placera ut tekniska föremål och illustrationer bland böckerna.

Enligt Bianchini kände besökande ingenjörer inte till vilken teknisk litteratur som gavs ut, särskilt inte sådan som forskare gav ut på eget förlag eller den som industriföretagen framställde, vilket de Tekniska litteraturdagarna kunde hjälpa till med att informera om.¹⁷⁸

Även denna gång ordnades en rundabordskonferens, nu med representanter från Tekniska högskolan, Tekniska litteratursällskapet och den lokala industrin. Enligt Bianchini enades deltagarna om att den tekniska litteraturen var alltför lite känd och spridd, och att kunskaperna om den var för dålig på bibliotek och i bokhandlar. Även om tekniken utvecklades för snabbt för att det skulle vara meningsfullt att ge ut svensk teknisk litteratur om specialområden fanns det ett stort behov av allmänna tekniska verk på svenska.¹⁷⁹ Ett protokoll från diskussionen delades ut till intresserade bibliotek, vilka enligt Bianchini var ganska många.¹⁸⁰

¹⁷³ *ibid.*

¹⁷⁴ Löfdahl, Karin 1998, s. 32

¹⁷⁵ *ibid.*, s. 29

¹⁷⁶ Bianchini, Bianca 1961, s. 46

¹⁷⁷ Bianchini, Bianca 1954c, s. 403

¹⁷⁸ Bianchini, Bianca 1954c, s. 403

¹⁷⁹ *ibid.* s. 404

¹⁸⁰ Bianchini, Bianca 1961, s. 46

I sin artikel i *Biblioteksbladet* om evenemanget konstaterar Bianchini att det delvis blev en framgång. Dels sågs utställningen och programmen av de vanliga biblioteksbesökarna, som därmed fick en inblick i den tekniska litteraturen. Dels kom en hel del ingenjörer, som inte annars brukade besöka biblioteket, och flera av dem hittade böcker inom sitt fack, vilket överraskade dem. Däremot kom inte företagsledarna för den lokala industrin och heller inte många tekniskt intresserade arbetare och tjänstemän, vilket hon hade hoppats på. Men en vinst för biblioteket var ändå att samlingen av teknisk och matematisk litteratur rustades upp.¹⁸¹

Bianchini skrev i en återblick 1961 att ”folkbiblioteken och den tekniska litteraturen är ju en stor fråga, och samarbetet med industrien löses knappast i en handvändning”. Satsningar som dessa, påpekar hon, måste följas upp och vidareutvecklas om de ska få ett riktigt genomslag, vilket inte lät sig göras under detta enda år.¹⁸²

8.2.3 Föreläsningsverksamhet

Vid sidan av dessa större arrangemang satsade biblioteket på föreläsningsverksamhet under Bianchinis inflytande. Dock hade stadsbibliotekarien Evy Jonsson redan påbörjat detta arbete, under 1953 föreläste tre författare, en kritiker och Bianca Bianchini själv. 1954 medverkade sju författare och många specialister på olika områden, sammanlagt ett tjugotal föreläsare. Enligt lokalhistorikern Henning Österberg fortsatte satsningarna på föreläsningar en bit in på 1970-talet och det största antalet hade man 1961, då de var 22 stycken.¹⁸³

Många av programkvällarna blev mycket välbesökta och ibland räckte lokalerna knappt till. Alla program blev dock inte lika framgångsrika, vid ett tillfälle kom inte några besökare alls till det planerade programmet.¹⁸⁴

8.3 *Tre minnesbilder från 1954*

8.3.1 Aina Barton

Aina Barton var kanslibitråde vid Sundbybergs stadsbibliotek 1953-57. Vi träffar henne på biblioteket i Sundbyberg, dit hon kommer i sällskap med sin man Arnold. Han är alltså med under intervjun och kommer då och då med små kommentarer men utan att störa, ibland försöker han hjälpa Aina att komma ihåg saker från hennes tid i Sundbyberg. Under samtalet, som varar totalt tre timmar, dricker vi kaffe och småpratar även om andra saker än biblioteket, utvecklingarna blir många eftersom Aina levtt ett spännande liv. Detta är vad vi får veta om hennes tid i Sundbyberg och hur hon hamnade där:

Aina Barton är född 1925 i Hagalund och uppvuxen i Råsunda. Hon började tidigt arbeta som kontorist. 1952 åkte hon till USA första gången med en väninna och blev kvar där till sommaren 1953. När hon vid hemkomsten klev av tåget på Stockholms

¹⁸¹ Bianchini, Bianca 1954c, s. 405

¹⁸² Bianchini, Bianca 1961, s. 46

¹⁸³ Österberg, Henning 1974, s. 300

¹⁸⁴ Jonsson, Evy 2006, intervju

central togs hon emot av många vänner och bekanta, bland annat Sven Öhrn, biblioteksstyrelsens ordförande i Sundbyberg. De var bekanta sedan tidigare, Öhrn var även studieinstruktör i ABF i Sundbyberg, där Aina Barton hade gått flera kurser innan hon åkte till USA. ”Han frågade mig om jag inte ville söka en tjänst på biblioteket i Sundbyberg, ’du skulle passa där’”.

Tjänsten, som Aina Barton sökte och fick, var som kanslibiträde och innebar att hon blev sekreterare till Evy Jonsson, dåvarande stadsbibliotekarien i Sundbyberg. I arbetsuppgifterna ingick bland annat diktamen, brevskrivning och upprättande av katalogkort. Men hon deltog även i biblioteksarbetet, exempelvis med att sätta upp böcker och att hjälpa till i utlåningsdisken. 1953, när Aina Barton anställdes, var första året som programbladet *Bokhörnet* började ges ut av biblioteket, och det skrev hon ut på maskin samt illustrerade.

Vi kommer in på försöksåret 1954 och ber Aina Barton berätta vad hon minns av det. ”Jag förstod ju att Bianca Bianchini var ett ’stort’ namn. Mest minns jag henne som liten, flitig och mörk.”

Enligt Aina såg hela personalen positivt på försöket och Bianchinis ankomst, hon hörde aldrig talas om någon kritik. ”Vi som jobbade på biblioteket tyckte att det var otroligt roligt att dra mer folk till biblioteket.” Aina Barton syftar på den intensiva programverksamhet som pågick under försöksåret. Två tydliga minnen är när biblioteket arrangerade en konsert med en stråkkvartett och, vid ett annat tillfälle, ett föredrag om matlagning för husmödrar. Hon berättar att tanken var att locka dit människor som annars inte brukade besöka biblioteket och förhoppningsvis även få dem att upptäcka dess möjligheter till boklån och annat.

Så vitt Aina Barton vet förekom inte någon sådan programverksamhet innan Bianca Bianchini kom till biblioteket. Det som fanns var det så kallade vandringsbiblioteket, lådor med litteratur som lånades ut till de olika arbetsplatserna i det industritäta Sundbyberg. Ainas uppfattning är att Sundbybergs stadsbibliotek var tidigt ute med programverksamheten och att ett syfte med försöksåret var att bereda vägen för andra bibliotek att ordna liknande arrangemang.

Hon känner inte till om Bianca Bianchini själv tog kontakt med pressen för att informera om de olika arrangemangen under försöksåret. Det hon minns är att hon själv ibland fick texta stora skyltar med sådan information som sattes upp utanför bibliotekets entré.

Vissa av programmen i biblioteket spelades in på stora rullbandspelare, det var ibland Aina Bartons uppgift att sköta inspelningen. Tanken var att låntagare som inte kunnat delta i arrangemanget skulle kunna låna hem bandet och lyssna i efterhand.

Vi frågar Aina Barton om hon uppfattade det som att programverksamheten mattades av sedan Bianca Bianchini slutat och försöksåret var över, men det har hon inget minne av.

Hon beskriver biblioteksstyrelsen ordförande Sven Öhrn som mycket engagerad i biblioteket och dess utveckling. ”Han ville göra allt för biblioteket och kom ofta dit.”

Aina slutade på biblioteket hösten 1957 då hon flyttade till New York.

8.3.2 Ingegerd Högberg

Under vår intervju med Aina Barton kommer hon att tänka på sin väninna Ingegerd Högberg som också arbetade i Sundbyberg under mitten på 1950-talet. Högberg arbetade, till skillnad från Aina Barton, som bibliotekarie och Aina ger oss hennes telefonnummer så att vi kan kontakta henne. Aina Barton ringer sedan själv upp Ingegerd och berättar om vår uppsats och vad vi är intresserade av. Vi kontaktar Ingegerd Högberg några dagar senare och hon har då hunnit fundera lite på sin tid i Sundbyberg. Vi väljer att ställa samma frågor till henne som vi gjorde till Aina Barton.

Ingegerd Högberg arbetade som barn- och ungdomsbibliotekarie på Sundbybergs stadsbibliotek under åren 1951-58. Därefter började hon arbeta på biblioteket i grannkommunen Solna. Hon berättar om sitt eget arbete bland annat att hon ibland var ute skolklasserna och pratade om böcker med eleverna. Hon hade också bokklubbar för barn i 10-12-årsåldern. Vår informant kan inte riktigt minnas om bokklubbarna var något som introducerades under försöksåret eller om hon redan hade startat dem innan. Vad hon kommer ihåg så var barnbibliotekarien Elsa Olenius en viktig inspiratör för henne i arbetet. Genom kontakter som Elsa Olenius hade fick vår informant 1956 möjlighet att jobba sex månader i München. Hon arbetade som barnbibliotekarie på något som hette Internationale Jugendbibliothek.

Ingegerd Högberg har inte så tydliga minnen av försöksåret 1954. Men hon minns Bianca Bianchini som en ”väldigt energisk person”. Hon bekräftar även Aina Bartons uppgifter om att personalen var positivt inställd till försöket. Hon säger att de ”kände sig stolta” över att vara utvalda och att det var spännande att få vara bland de första som hade en PR-bibliotekarie. Möjligen, säger hon, att det ibland blev lite för mycket att göra då Bianca Bianchini var så idérisk.

Vi frågar om hon kan komma ihåg några reaktioner från besökarna på biblioteket. Det hon då erinrar sig är en mamma som hon hade kontakt med, och som var väldigt positiv till bokklubbarna som vår informant hade startat.

Sven Öhrn, biblioteksstyrelsens ordförande, beskriver Ingegerd Högberg som en verklig folkbildare. Hon uttrycker det som att han var ”aktivt kulturintresserad”. Han var ofta på biblioteket och hade nära kontakt med bibliotekschef Evy Jonsson. Både Sven Öhrn och Evy Jonsson beskrivs av vår informant som väldigt ”framåt” personer när det gällde biblioteksverksamheten.

Hur det kom sig att just Sundbybergs stadsbibliotek blev utvalt till försöket vet inte vår informant. Hon berättar att Evy Jonsson som då var bibliotekschef fortfarande bor kvar i Sundbyberg och att hon säkert kan berätta mer för oss.

Vi gör därför ett nytt försök att få kontakt med Evy Jonsson, som vi tidigare inte har fått kontakt med. Denna gång lyckas vi bättre.

8.3.3 Evy Jonsson

Evy Jonsson arbetade som bibliotekschef i Sundbyberg under åren 1952–57. Hon var alltså där under året som PR-experimentet pågick. Vi ringer henne för att höra vad hon minns från den aktuella tiden.

Vid vår första telefonkontakt är hon upptagen av ett besök och kan inte tala med oss just då men säger att vi gärna kan återkomma dagen därpå. När vi ringer upp igen har hon hunnit fundera lite på tiden i Sundbyberg och vi talas vid i drygt en timme. Vi renskriver vår intervju och skickar texten till Evy Jonsson för genomläsning. När vi kontakter henne igen så tycker hon det vore bra om vi kunde ses. Efter att ha läst texten har hon kommit att tänka på så många nya saker att det blir för omfattande att ta det på telefon. Vi bestämmer en tid och träffar så Evy Jonsson i hennes hem. Intervjun tar drygt två timmar.

Evy Jonsson berättar, att när hon började som stadsbibliotekarie i Sundbyberg 1952 hade biblioteksstyrelsen inlett en kraftig upprustning av biblioteket. Den drivande kraften i detta arbete var biblioteksstyrelsens ordförande Sven Öhrn. Han var väl insatt i biblioteksfrågor och hade mycket höga ambitioner när det gällde biblioteket, minns vår informant. Sven Öhrn hade dessutom ”gehör hos finanserna”, enligt Evy Jonsson, och hade därför lyckats se till att nya resurser tillfördes biblioteket. Bland annat gav de ökade anslagen möjlighet att inreda personalrum i ett övre våningsplan. Även hennes tjänst som stadsbibliotekarie var ett resultat av denna satsning. Kravet på den nya bibliotekschefen var att hon/han skulle ha examen från Statens biblioteksskola. Jonssons företrädare på tjänsten hade varit pionjären Emil Lundin, som kom från det gamla ABF-biblioteket.

Hon berättar vidare att Sven Öhrn hade nära kontakt med Bengt Hjelmqvist som arbetade på Skolöverstyrelsens bibliotekssektion. Bengt Hjelmqvist var en mycket idérisk person som hade många uppslag när det gällde att utveckla folkbiblioteken, säger Jonsson. Han låg bakom olika typer av försöksverksamheter runt om i landet.

Vår informant konstaterar att Hjelmqvists kontakter med Sven Öhrn gjorde att han väl kände till de investeringar som gjordes på biblioteket i Sundbyberg. Hjelmqvist var bland annat inbjuden att inviga de nya personalrummen. Evy Jonsson tror att Bengt Hjelmqvist såg att det fanns möjligheter i Sundbyberg för PR-experimentet då man där både hade en uttalad vilja att utveckla biblioteksverksamheten och var beredd att satsa pengar på detta. Hon menar också att närheten till Stockholm kan ha spelat in i valet av Sundbyberg. Sundbyberg låg bra till i förhållande till Skolöverstyrelsens lokaler i centrala Stockholm. Det var på det viset enkelt att upprätthålla kontakten med Sundbyberg och försöksverksamheten under tiden som den pågick.

Vår informant anser att närheten till Stockholm också gjorde att man relativt lätt kunde få tag på föreläsare till programmen och att en annan fördel var att det fanns många bibliotek i Stockholmsområdet som hade möjlighet göra studiebesök under försöksåret.

Evy Jonsson säger att både personalen på biblioteket och biblioteksstyrelsen ställde sig positiva till erbjudandet att medverka i försöksåret. Hon beskriver Bianca Bianchini som en ”välkänd kapacitet” inom biblioteksvärlden vid den här tiden. Hon var ”idérisk,

handlingskraftig och humoristisk. Och vi uppskattade henne mycket på biblioteket”, säger Jonsson.

Lokalerna på biblioteket var vid den här tiden ganska slitna, berättar vår informant. Korkmattan hade fuktskador och snubbelrisk, golvet lutade – lokalerna hade förut varit en biograf. ”Vi fräschade upp lokalen så gott vi kunde.” Bianchini själv tog itu med att måla bibliotekets stolar. ”Klädd i städrock och gummihandskar målade Bianca stolarna svarta”, minns Evy Jonsson. Bianca Bianchini köpte också in ett vitrinskåp där man skulle kunna visa olika ”inspirationsföremål”, i anknytning till de böcker man skyltade med, berättar Jonsson vidare. ”Vi kände aldrig någon ekonomisk press.”

Vår informant kommer ihåg att när experimentåret skulle sätta igång kallade Bianca Bianchini till en presskonferens på biblioteket, där bland annat de stora dagstidningarna fanns representerade. Bianchini hade mycket lätt att få kontakt med folk och ett stort kontaktnät.

Evy Jonsson minns också den låntagarundersökning som Kerstin Wiedling gjorde. Hon kommer ihåg den som ett intressant initiativ som Bianchini tog. Vår informant påminner sig också att en biblioteksaspirant i samband med detta gjorde en mindre undersökning som gick ut på att ta reda på i vilken utsträckning Nobelpristagarnas böcker blev utlånade på biblioteket. Vi frågar om Wiedlings undersökning fick någon betydelse för hur biblioteket såg på sina låntagare. Evy Jonsson menar dock att den i stort sett bekräftade den bild som man redan hade av sina besökare.

När vi frågar henne om hon kan erinra sig något särskilt från programverksamheten under försöksåret kommer hon ihåg en serie programkvällar med konstinriktning. En kväll var exempelvis Carlo Derkert där. ”Biblioteket hade nästan fler besökare än det kunde rymma”, berättar Evy Jonsson.

Alla arrangemang blev dock inte publiksuccéer, berättar Evy Jonsson vidare. Vid ett tillfälle hade man bjudit in dem som hade sin näringsverksamhet kring eller invid det angränsande torget till en programkväll. Trots att Bianca Bianchini själv hade besökt samtliga verksamheter med en personlig inbjudan var ingen som dök upp. ”Det blev en verklig flopp! Men det var lärorikt ändå”, skrattar Evy Jonsson.

Satsningarna på programmen på biblioteket ställde sina speciella krav på bokinköpen, fortsätter hon. Exempelvis ledde de ”Tekniska litteraturdagarna” till att man kompletterade och såg över den sortens litteratur. Andra program gjorde förstås andra typer av litteratur efterfrågad, vilka då fick köpas in i flera exemplar. ”Men blädderexemplar fanns alltid till hands”, säger Jonsson. Hon kommer i detta sammanhang ihåg att en av bibliotekarierna, Torsten Lönegren, var oerhört duktig när det gällde litteraturen. Han hade byggt upp ett ”fantastiskt fint bokbestånd” på biblioteket.

Vad hände med programverksamheten när försöksåret var slut, frågar vi. Biblioteket fortsatte att ha programkvällar, berättar vår informant, men naturligt nog inte i samma höga omfattning som under försöksåret. ”Vi hade en mer normal budget att anpassa oss till”. Det fanns inte heller någon särskild person som arbetade med PR-frågorna när Bianca Bianchini hade slutat. Men försöksåret hade gett bibliotekets personal ”inspiration och erfarenhet”, säger Evy Jonsson. Hon uttrycker det som att Bianchini

hade ”berett marken” för dem och visat på hur man kunde göra. Hon säger också att PR-satsningen var ”personalutbildning av hög klass”, även om de just då inte såg det på det viset.

Evy Jonsson arbetade kvar i Sundbyberg till 1957. Därefter började hon arbeta som byråsekreterare på Skolöverstyrelsens bibliotekssektion. Hon undervisade också på biblioteksskolan i många olika ämnen, bland annat i referensarbete. Så småningom började hon arbeta på Stockholms stadsbibliotek med administrativt ansvar för barnverksamheten vid biblioteket. Där ingick även samarbete med skolbiblioteken. 1982 gick Evy Jonsson i pension.

8.4 *En låntagundersökning*

”Experimentet”, eller vad vi idag skulle kalla projektet, som Skolöverstyrelsen och Sundbybergs stadsbibliotek samarbetade om i Sundbyberg under 1954 gick ut på att göra biblioteket känt för allmänheten men även för olika organisationer.

Bibliotekarien Bianca Bianchini, som alltså ledde projektet, kontaktade professor Gunnar Boalt vid Stockholms högskola och föreslog att man skulle göra en sociologisk undersökning vid biblioteket i Sundbyberg. Meningen med undersökningen var att den skulle fungera som en grund för arbetet med PR-satsningarna under försöksåret.¹⁸⁵ Undersökningen skulle ta reda på vilka som var bibliotekets låntagare och vad de läste.

Undersökningen gjordes som en licentiatsavhandling av fil. kand. Kerstin Wiedling vid sociologiska institutionen på Stockholms högskola. Den visade sig ta längre tid än vad man först räknat med och blev klar först 1956.¹⁸⁶ Undersökningen blev alltså inte till någon nytta för experimentåret i Sundbyberg. Bianca Bianchini konstaterar att studien istället kom att bli ”ett tillskott till vår på detta område fattiga litteratur”.¹⁸⁷

Detta påpekande verkar stämma om man läser Maj Klassons forskningsöversikt *Biblioteksforskning i Sverige*. Hon skriver att den forskning och de studier om bibliotek som gjordes före 1960-talet till övervägande del är bok- och bibliotekshistoria. Vid ett nordiskt biblioteksmöte på 1940-talet hade vikten av att göra låntagundersökningar diskuterats. Tanken var att man med hjälp av dessa skulle kunna gå att göra mer ändamålsenliga bokinköp. Undersökningar om utlån och användare började också öka under 1950-talet.¹⁸⁸

Istället för att utgöra ett underlag för PR-arbetet kom undersökningen i Sundbyberg att löpa parallellt med försöksåret. Kerstin Wiedling påpekar i inledningen av sin studie att man bör vara medveten om att det antagligen har haft betydelse för en del av de resultat hon kommer fram till. Hon skriver att bland annat ökade både antalet låntagare och utlån markant under året.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Wiedling, Kerstin 1957, s. 7, 15f

¹⁸⁶ Wiedling, Kerstin 1957, s.7

¹⁸⁷ Bianchini, Bianca 1961, s. 48

¹⁸⁸ Klasson, Maj 1988, s.32

¹⁸⁹ Wiedling, Kerstin 1957, s.16

Huvudbiblioteket var det enda av Sundbybergsbiblioteken som ingick i studien. Av praktiska skäl tog Wiedling inte med filialerna i Duvbo och Ursvik. Filialerna var förhållandevis små och man hade inte samma metod för att registrera sina låntagare som på huvudbiblioteket.¹⁹⁰

Undersökningen utgjordes av tre delar. Dels en låntagarundersökning där Kerstin Wiedling jämförde låntagarregistret med befolkningen i Sundbyberg, dels en intervjuundersökning där ett antal låntagare intervjuades om sina läsvanor och slutligen en utlåningsundersökning där ett urval av bibliotekets bestånd undersöktes mer noggrant.

8.4.1 Låntagarundersökningen

En av huvudfrågorna för undersökningen var att ta reda på vilka som använde biblioteket. För att söka svar på den frågan gjordes en statistisk jämförelse mellan låntagarregistret och antalet invånare i Sundbyberg.

Kerstin Wiedling skriver att arbetet tog tid då hon, tillsammans med sina medarbetare, manuellt fick gå igenom hela låntagarregistret och jämföra det med folkbokföringen för att få fram så aktuella uppgifter som möjligt.¹⁹¹

Inte heller befolkningsstatiken innehöll aktuella siffror. Därför fick hon även se till att en aktuell befolkningsstatistik över staden gjordes.¹⁹² Eftersom undersökningen gjordes långt före datorernas intåg på arbetsplatserna var det ett enormt arbete som fick genomföras.

Genom låntagarregistret kunde man få fram en rätt heltäckande bild av vilka låntagarna var. Registret innehöll förutom namn och adress även uppgifter om civilstånd, yrke eller titel. Men även sådana upplysningar som arbetsplats eller skola.¹⁹³

Efter det tidskrävande arbetet hade man till sist ett aktuellt material att undersöka och Wiedling gjorde då en totalundersökning av den statistik som ställts samman. Det som gick att se i låntagarundersökningen var att runt 10 % av befolkningen var aktiva låntagare. Männerna var något flitigare besökare än kvinnorna.¹⁹⁴

Det fanns även en intention att undersöka om avståndet till biblioteket hade någon betydelse för hur ofta man gick dit. Kerstin Wiedling konstaterar att det var svårt att se några säkra samband mellan avståndet och hur flitigt man besökte biblioteket. Hon pekar på att de olika stadsdelarna har olika karaktär och att det antagligen också spelar in i hur man använder sig av biblioteket.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Wiedling, Kerstin 1957, s.20

¹⁹¹ *ibid.*, s.21

¹⁹² *ibid.*, s.29

¹⁹³ *ibid.*, s.20

¹⁹⁴ Wiedling, Kerstin 1957., s. 148

¹⁹⁵ *ibid.*, s. 46

8.4.2 Intervjuundersökningen

I den del som kallas intervjuundersökningen undersöktes vilka läsvanor och läsintressen låntagarna hade.

Intervjuerna gjordes under en vår- och en höstvecka. Det gjordes inget särskilt urval beträffande intervjupersonerna. Urvalet blev helt enkelt det antal personer man hann med att intervjua. Under de tider på dagen när det var fler besökare hade man även fler intervjuare. Wiedling skriver själv att urvalsmetoden kanske är ”mindre lämplig”¹⁹⁶ men hon menar att den ändå bör ge ett rimligt urval av låntagarna. Intresset från låntagarna för att svara på frågorna var positivt och sammantaget genomfördes drygt 800 intervjuer. De gjordes utifrån ett frågeformulär som hade arbetats fram av bokkonsulenten Bianca Bianchini och bibliotekschefen Evy Jonsson.¹⁹⁷

Vad kunde Kerstin Wiedling då utläsa för resultat ur alla intervjuerna? De flesta av de intervjuade läste för sitt nöjes eller intresses skull. Endast ett fåtal angav att de läste för studier eller för sitt arbete. På frågan om favoritförfattare var spridningen stor. Störst bland favoriterna var Vilhelm Moberg. Överhuvudtaget var de svenska författarna väl representerade bland favoritförfattarna.¹⁹⁸

I sin sammanfattning av intervjuundersökningen skriver Kerstin Wiedling att kvinnorna hellre läste skönlitteratur medan männen verkade föredra facklitteratur. Hon säger också att äldre personer gärna läste reseskildringar, historiska böcker och biografier.¹⁹⁹ Här, liksom på andra ställen, blandar hon kategorierna män–kvinnor samt yngre–äldre, vilket gör det svårt att läsa av de resultat hon kommer fram till. En äldre kvinna och en äldre man – hamnar de i samma grupp?

8.4.3 Utlåningsundersökningen

Det sista avsnittet i undersökningen rör själva beståndet. Här var tanken att se hur ett urval av bibliotekets bestånd användes under en längre tid. Kerstin Wiedling valde, även här med hjälp av Bianca Bianchini och Evy Jonsson, ett antal områden och titlar som skulle undersökas närmare.

De fackavdelningar som valdes ut för att studeras närmare var kokböcker, modern historia, teknik, företagsekonomi och konst. När det gäller skönlitteraturen valde man att undersöka de två kategorierna nobelpristagarna i litteratur samt 40-talslyriken.

När vi läste undersökningen slogs vi hela tiden av hur tungarbetade många moment måste ha varit då de som arbetade med studien inte bara kunde plocka fram uppgifter ur någon databas med statistik. Även när det gäller denna del i undersökningen krävdes alltså en hel del praktiskt arbete för att leta fram och märka upp de utvalda böckerna. För att se hur ofta böckerna hade varit utlånade fick man manuellt räkna de stämplat med återlämningsdatum som fanns i böckerna.²⁰⁰

¹⁹⁶ *ibid.*, s. 49

¹⁹⁷ *ibid.*, s. 51ff

¹⁹⁸ *ibid.* s.67f

¹⁹⁹ *ibid.*, s. 159

²⁰⁰ Wiedling, Kerstin 1957, s.101

Undersökningen visade att nobelpristagarna, kokböckerna och böckerna om teknik lånades ut mest. Den minst lånade kategorin var, kanske inte helt oväntat, lyriken. När det gällde könsfördelningen av vad som lånades var den vad man skulle kunna säga traditionell. Männerna dominerade när det gällde lån av böcker i teknik och företags-ekonomi. Kvinnorna var den största låntagargruppen beträffande kokböcker och skönlitteratur.²⁰¹

Kerstin Wiedling konstaterar att resultaten hon får fram i sin studie ”bekräftas av erfarna bibliotekarier”.²⁰² Utöver detta gör hon inte några egentliga reflektioner över vad undersökningen gav.

Undersökningen blev alltså inte klar förrän 1956 och kom i tryck först 1957, tre år efter det att experimentåret i Sundbyberg hade genomförts och avslutats. Men både lokal- och rikspress rapporterade om studien och vissa av dess resultat medan den fortfarande pågick. Exempelvis hade *Dagens Nyheter* den 13 juni 1955 en relativt utförlig beskrivning av Wiedlings undersökning.

Vi har funnit två recensioner av studien från 1957. Båda recensenterna påpekar brister i genomförandet av studien men ser den ändå som ett angeläget steg i ett fortsatt samarbete mellan bibliotek och samhällsforskare. Fil. mag. Christer Leijonhielm i tidskriften *Folklig kultur* ser hennes studie som ”ett glädjande exempel på samarbete mellan samhällsforskare och praktiskt arbetande fackfolk”, som han hoppas ska bli vanligare.²⁰³ Georg Brittberg, bibliotekarie i Göteborg, recenserar kort undersökningen i *Biblioteksbladet* samma år. Han framför en del kritiska synpunkter på undersökningen men han hoppas att den ska ge uppslag till fler samarbeten mellan bibliotek och sociologisk forskning.²⁰⁴

8.5 Pressbevakning av försöksåret 1954

Vår genomgång av pressbevakningen av Sundbybergs bibliotek under de år vi studerat är inte fullständig, att gå igenom vad samtliga dagstidningar skrivit om biblioteket låter sig inte göras inom ramen för denna uppsats. Däremot har vi gått igenom pressklipp hos Sundbybergs hembygdsmuseum, Sundbybergs stad och de klipp som finns bevarade på biblioteket. Det handlar om klipp ur både lokal-, regional- och rikspress.

Vi har funnit många artiklar och notiser som beskriver de olika arrangemangen under försöksåret i positiva ordalag. Att det uppmärksammades stort i den lokala *Solna-Sundbybergs tidning* är tämligen självklart, men flera av de större Stockholmstidningarna skrev också om försöket och om Bianca Bianchinis tjänst som bokkonsulent. *Svenska Morgonbladet* berättar om försöksåret och att en bokkonsulent anställs för att hålla i arrangemangen. Bianca Bianchini intervjuades om Barnens bokvecka och reportern, signaturen Pax, som själv besökte ett av arrangemangen under veckan, konstaterar att ”det hela lovade gott för det kommande bokåret i Sundbyberg”.²⁰⁵ Även i *Dagens*

²⁰¹ *ibid.*, s. 106

²⁰² *ibid.*, s. 115

²⁰³ *ibid.*, s. 8f

²⁰⁴ Brittberg, Georg 1958, s. 531

²⁰⁵ Svenska Morgonbladet 1954-02-16

Nyheter intervjuas Bianchini om bokveckan.²⁰⁶ *Stockholms-Tidningen* skriver att Barnens bokvecka i Sundbyberg ”artar sig till en verklig succé, berättar bibliotekarie Bianca Bianchini”.²⁰⁷ Det är alltså inte tidningen själv som ger betyget ”succé” utan reportern nöjer sig med att referera Bianchini.

Just ordet ”succé” återkommer i flera av klippen. I artikeln ”Bokpropaganda efter helt nya riktlinjer” den 25 februari samma år, är det återigen Bianchini själv som säger till reportern att ”utan överord har man rätt att tala om en verklig succé”.²⁰⁸ ”Barnboksveckan i Sundbyberg /.../ blev en stor succé” hävdas i ingressen till artikeln ”Sundbybergs barnbokvecka besöktes av nära tretusen”.²⁰⁹ Även om barnboksveckan utan tvivel var ett välbesökt arrangemang där 2 700 av Sundbybergs drygt 3 000 skolbarn deltog.²¹⁰ är det inte otänkbart att Bianca Bianchinis användning av ordet ”succé” i vissa intervjuer kom att upprepas av skribenter som inte hade intervjuat henne, utan läst tidigare artiklar. Kanske hade Bianchini skickat ut pressmeddelanden till Stockholmstidningarna och berättat om barnboksveckan i termer av ”succé”.

I maj 1954 ägnade skribenten Lil Yunkers på *Expressen* hela sin spalt ”Kortvägen” åt Sundbybergsförsöket. Hon redogjorde för de olika inslagen och imponerades av de höga besökssiffrorna under Barnens bokvecka.²¹¹

Aftontidningen i Stockholm uppmärksammade den 27 oktober 1954 ”en verkligt lyckad idé” av bibliotekarien Bianca Bianchini. Hon ordnade under hösten en serie på temat ”Vi pratar mat med experter” som vände sig till Sundbybergs husmödrar och arrangerades på förmiddagarna när de hade möjlighet att komma ifrån. Ett inslag var, enligt tidningen, ”amerikansk matlagning” under ledning av Pernilla Tunberger. *Aftontidningen* skriver att serien blivit mycket populär och att idén är värd att tas upp på andra håll i landet.²¹²

En intressant fråga är varför dessa tidningar uppmärksammade dessa arrangemang under försöksåret. Vår informant Evy Jonsson kommer ihåg att när experimentåret skulle sätta igång kallade Bianca Bianchini till presskonferens, där bland annat de stora dagstidningarna fanns representerade. Som bland annat framgår av intervjun med Jonsson hade Bianchini ett stort kontaktnät.²¹³ Vi ser det därför som troligt att Bianchini även fortsättningsvis under försöksåret såg till att informera pressen och övriga kontakter om aktiviteterna på Sundbybergs stadsbibliotek.

Av de pressklipp vi funnit är det tydligt att Barnens bokvecka var det inslag i försöksåret som uppmärksammades mest. Alla de andra arrangemang som Bianchini hann med fick inte samma genomslag i tidningarna. Som vi berättar i kapitlet Källor och källkritik är de pressklipp vi haft att tillgå de som finns bevarade på Sundbybergs stadsbibliotek, hembygdsmuseet och i kommunarkivet. Men eftersom dessa är registrerade och daterade av ett pressbevakningsföretag förstår vi att biblioteket eller

²⁰⁶ Dagen Nyheter 1954-02-16

²⁰⁷ Stockholms-Tidningen 1954-02-19

²⁰⁸ Troligen Solna-Sundbybergs tidning, uppgift saknas

²⁰⁹ Pressklipp, 1954-02-24, uppgift om tidning saknas

²¹⁰ Expressen 1954-05-12

²¹¹ Yunkers, Lil, Expressen, 1954-05-12

²¹² Aftontidningen Stockholm 1954-10-27

²¹³ Jonsson, Evy 2006, intervju

kommunen abonnerade på en sådan tjänst. Vi bedömer därför den pressbevakning vi funnit som relativt heltäckande.

8.6 *Pressbevakningen åren efter försöksåret*

En av de frågor vi avsåg att försöka besvara i vår uppsats var om PR-arbetet i Sundbyberg under den tid vi studerar fick några långsiktiga effekter. En tydlig effekt är uppmärksamhet i pressen. Om en tidning bevakar en företeelse/verksamhet eller inte beror delvis på hur intressant redaktionen bedömer att verksamheten är men också på hur väl dess arrangör, exempelvis ett bibliotek, lyckats informera om att verksamheten pågår.

Att försöksåret 1954 uppmärksammades både i lokal- och Stockholmspressen har vi kunnat konstatera. Naturligt nog var bevakningen störst i lokalpressen, Solna-Sundbybergs tidning rapporterar flitigt under året. Men åren närmast efter har vi funnit markant färre pressklipp om biblioteket i Sundbyberg, även i lokalpressen. Det handlar om enstaka notiser som berättar om bibliotekets programverksamhet. 200 personer, den då hittills största publiksuccén, kom exempelvis och lyssnade på Olof Lagercrantz när han talade om sin avlidne vän Stig Dagerman.²¹⁴

1957 rapporterade flera tidningar att Sundbyberg hade fått en manlig stadsbibliotekarie, Bengt Järbe, efter den avgående Evy Jonsson. Han hade lämnat samma tjänst i Enköping och i Sundbyberg lockade bland annat ”den vidsträckta informationstjänst man har för allmänheten i Sundbyberg sen flera år”.²¹⁵ Vad tidningen åsyftar är oklart, vi tolkar det som bibliotekets utåtriktade arbete, alltså PR-arbetet.

En omfattande ombyggnad av huvudbiblioteket under 1958 blev omskriven, men huvudsakligen i lokalpressen. En av nyheterna vid öppnandet i september var självbetjäning vid utlåningen, som man var näst först med i landet, ett filialbibliotek utanför Uppsala var allra först.²¹⁶

Vi hittade också ett par klipp från 1960, från tidningarna *Expressen* och *Storstaden*, som handlar om den nystartade Boken kommer-verksamheten. Den beskrivs som ”en ny giv som hälsats med begeistring”.²¹⁷ I *Husmodersförbundets tidskrift* från samma år finns en lång artikel om Sundbybergs stadsbibliotek under rubriken ”Det vänliga biblioteket”. Biblioteket beskrivs som ett ”levande bibliotek” där man ”ständigt söker sig nya vägar att nå och intressera sina låntagare”.²¹⁸

Först 1963 uppmärksammades Sundbybergs stadsbibliotek av pressen i samma omfattning som under försöksåret 1954, om inte ännu mer. Då öppnade utställningen ”Svensk filmkavalkad” som hade sammanställts av den året innan anställda PR-bibliotekarien Karin Löfdahl och stadsbibliotekarien Bengt Järbe. Utställningen gjordes i samarbete med Svenska filminstitutet men idén var Järbes och Löfdahls. Den innehöll bland annat foton och filmrekvisita från svenska filmer under 1900-talet och biblioteket

²¹⁴ Succé hos Sundbybergs stadsbibliotek, 1955-11-19. Pressklipp, uppgift om tidning saknas.

²¹⁵ Enköpingsposten 1957-09-10

²¹⁶ Sundbyberg först med ”boksabköp”, 1958-10-01. Pressklipp, uppgift om tidning saknas.

²¹⁷ Storstaden 1963-03-23

²¹⁸ Husmodersförbundets tidskrift, nr 4 1960, s.14

ordnade även en filmcirkel för ungdomar samt visade svenska filmklassiker.²¹⁹ Tanken var att den skulle visas som vandringsutställning på bibliotek runt om i Sverige. Utställningen uppmärksammades stort i tidningar över hela landet. ”Sundbybergs stadsbibliotek visar vägen när det gäller ett ökat samarbete /.../ mellan biblioteken och filmkonsten” skrev exempelvis *Göteborgs Handels- och sjöfartstidning*.²²⁰ *Hälsinge-Kuriren* beskriver Bengt Järbe och Karin Löfdahl som ”två personer med okonventionell uppfattning om hur biblioteksverksamhet skall drivas. I raden av arrangemang och utställningar med syfte att nå nya besökargrupper har de i höst ägnat sig åt filmen”.²²¹

Bengt Järbe, som var bibliotekschef i Sundbyberg under åren 1957-81, var enligt Karin Löfdahl en mycket viktig aktör i PR-arbetet. Själv framstår hon också som mycket engagerad och drivande och hade många idéer när hon kom till biblioteket 1962. Duon Järbe-Löfdahl betydde sannolikt en hel del för det utåtriktade arbetet fram till 1965, när Karin Löfdahl slutade på biblioteket. Vi vet också, genom intervjun med henne, att hon var noga med att informera massmedierna om bibliotekets verksamhet. Hon beskriver hur hon alltid brukade skicka ut pressmeddelanden och kontakta Radio Stockholm när det hände något på biblioteket.

Det mönster vi tycker oss se i pressbevakningen under åren 1954-1964 är att den ökade i intensitet under försöksåret 1954, när Bianca Bianchini arbetade i Sundbyberg, för att sedan dala under flera år. Efter Bengt Järbes tillträdande som stadsbibliotekarie 1957 syns biblioteket åter mer i pressen, inte minst sedan Karin Löfdahl tillträtt tjänsten som PR-bibliotekarie 1962. Det kan tyda på att dessa aktörer lyckades i sin ambition att göra biblioteket mer synligt. Den omgivande strukturen, i form av Sundbybergs kommun och biblioteksstyrelsens ordförande Sven Öhrn, var under dessa år relativt oförändrad. Sven Öhrn var ordförande i biblioteksstyrelsen 1949-1964,²²² alltså under hela den period vi studerat, och var hela tiden en drivande och stöttande person när det gällde bibliotekets PR-arbete.²²³

9 PR-satsningens långsiktiga effekter

I detta kapitel tar vi upp de tecken vi funnit i vårt material på att försöksåret 1954 påverkade det fortsatta PR-arbetet på stadsbiblioteket i Sundbyberg. En som menar att så var fallet är Karin Löfdahl som anställdes som PR-bibliotekarie 1962, och vi presenterar därför även vår intervju med henne.

2001 konstaterar dåvarande länsbibliotekarien i Västmanland, Lars Rydquist: ”Sundbybergs stadsbibliotek har sedan 1950-talet hållit hög profil på biblioteksverksamheten med ett utåtriktat arbetsätt och en stor bredd på inköpen av skönlitteratur”.²²⁴ Enligt honom förändrades alltså bibliotekets verksamhet vid den tiden.

²¹⁹ Piteå Tidning 1963-11-20

²²⁰ Göteborgs Handels- och sjöfartstidning 1963-11-13

²²¹ Hälsinge-Kuriren 1963-11-20

²²² Österberg, Henning 1974, s. 272

²²³ Bianchini, Bianca 1954a, s. 65, Löfdahl 1998, s. 29

²²⁴ Rydquist, Lars 2001, s. 11

Henning Österberg ser en vändpunkt när den mångårige bibliotekarien Emil Lundin 1952 efterträddes av Evy Jonsson. Hon kom från Finspångs bibliotek och enligt Österberg var hon en energisk person med en modern syn på biblioteksväsendet. Det var under Evy Jonssons chefskap som försöksåret 1954 och Bianca Bianchinis tjänst kom till stånd. Tack vare dessa två kvinnor utvecklades programverksamheten väsentligt och Österberg skriver: ”En fortsättning av denna verksamhet pågår ännu denna dag [1973]”.²²⁵

Eftersom någon utvärdering aldrig gjordes av försöksåret 1954 är det inte lätt att bedöma vilka effekterna blev. Utlåningen ökade visserligen, men det hade den gjort redan under 1950-talets första år.²²⁶

En direkt effekt av Bianca Bianchinis olika arrangemang var uppmärksamheten i lokal- och regionalpressen. Vi har funnit många pressklipp som beskriver de olika arrangemangen i positiva ordalag, det talas ofta om succé. Märkbart är dock att ett par år efter att Bianchini lämnat Sundbyberg är det få pressklipp som handlar om dess bibliotek.

Vad hände med programverksamheten när försöksåret var slut? Som framgått av intervjun med Evy Jonsson fortsatte biblioteket att ha programkvällar, men naturligt nog inte i samma höga omfattning som under försöksåret. Nu hade man en mer normal budget att anpassa sig till. Det fanns inte heller någon särskild person som arbetade med PR-frågorna när Bianca Bianchini hade slutat. Men enligt Evy Jonsson hade försöksåret alltså gett bibliotekets personal ”inspiration och erfarenhet”. Bianchini hade ”berett marken” för dem och visat på hur man kunde arbeta med PR. Jonsson säger också att PR-satsningen var ”personalutbildning av hög klass” även om de just då inte såg det på det viset.²²⁷

En intressant uppgift finner vi i en jämförelse av arbetstidens fördelning på nio stadsbibliotek under 1964. Medan i genomsnitt 1,38 % av arbetstiden ägnas åt ”Reklam och utställningsarbete” på samtliga nio bibliotek är snittet för Sundbyberg hela 3,7 %.²²⁸ Detta skulle kunna tolkas som att PR-arbetet blivit ett viktigt inslag på detta bibliotek. Vi vet att Karin Löfdahl anställdes som PR-bibliotekarie två år tidigare. Kanske är det hennes engagemang som ger utslag i den höga siffran? Samtidigt valde stadsfullmäktige att anslå pengar till hennes tjänst, ett tecken på att man ansåg PR-arbete vara viktigt.

Experimentåret i Sundbyberg gav också inspiration till ett tvåårigt projekt i Dalarna. I oktober 1956 startade det så kallade Dalaprojektet med Greta Renborg som konsulent. ”Förebild för projektet var den försöksverksamhet som genomförts av Sundbybergs stadsbibliotek, med en särskild bokkonsulent för bibliotekets public relations-verksamhet”.²²⁹

Vi menar att man kan se experimentåret 1954 som en startpunkt för en förändrad syn på hur man kunde arbeta med marknadsföring på stadsbiblioteket i Sundbyberg. Den

²²⁵ Österberg, Henning 1974, s. 299f

²²⁶ Sundbybergs stadsbibliotek: målsättning, organisation, lokalprogram 1966, s. 19-24

²²⁷ Jonsson, Evy 2006, intervju

²²⁸ Sundbybergs stadsbibliotek: målsättning, organisation, lokalprogram 1966, s. 17

²²⁹ Ridbäck, Irma & Ekstedt, Elsie 2001, s. 33

vidare utvecklingen på biblioteket visar att strukturerna på den normativa och kognitiva nivån kom att förändras.

De enskilda aktörernas agerande hade alltså påverkat och förändrat strukturerna. Marknadsföring av biblioteket hade blivit en självklar del i bibliotekets arbete. Både pengar och tid anslogs för att PR-arbetet skulle kunna fortgå. Som vi kan se i nästa kapitel var Sundbyberg bland de första biblioteken som anställde en PR-bibliotekarie.

9.1 PR-arbetet fortsätter

9.1.1 Intervju med Karin Löfdahl

Vi träffar Karin Löfdahl i maj hemma i hennes villa norr om Stockholm. Intervjun varar i knappt tre timmar och det här är vad Karin berättar för oss.

Hon är född 1935 och gick på Statens biblioteksskola 1961-62 efter tre års tidigare akademiska studier i konsthistoria, etnografi och tyska. På biblioteksskolan hade hon bland andra Greta Renborg som lärare och denna talade mycket om bibliotekens uppsökande arbete och om sina studieresor till USA.

Efter utbildningen blev det för Karins del elevtjänstgöring på Lidingö bibliotek och sommarvikariat på Stockholms stadsbibliotek innan hon 1962 tillträdde en tjänst som biblioteksassistent vid Sundbybergs stadsbibliotek. I tjänsten ingick att serva skolorna i Sundbyberg, bland annat med bokprat och inköp av klassuppsättningar, men hon arbetade på huvudbiblioteket. Hon kom nästan genast att arbeta med utåtriktad verksamhet, enligt henne själv ivrigt påhejad av bibliotekschefen Bengt Järbe: "Han låg på mig som en blåslampa!" Karin säger om Bengt Järbe att han betydde "enormt mycket" för det utåtriktade arbetet vid biblioteket i Sundbyberg. Hon beskriver honom som kreativ och spontan. Hon säger också att han var mycket medveten om marknadsföring. Karin Löfdahl beskriver andan på biblioteket, och i hela Sundbybergs kommun, som en nybyggaranda. Det fanns enligt henne en stark vilja att visa att "arbetarstaden Sundbyberg slår vakt om kulturen" och en stolthet över biblioteket, både hos bibliotekspersonalen och hos politikerna. Några ekonomiska begränsningar kände Karin överhuvudtaget inte av. "Det var aldrig tal om att det inte fanns pengar, snarare 'Orkar du göra lite till?'" , berättar Karin Löfdahl.

Vi bad Karin Löfdahl beskriva hur personalsituationen såg ut i Sundbyberg när hon kom dit 1962. Här är hon lite osäker, men tror att det fanns ungefär fem utbildade bibliotekarier, varav en barnbibliotekarie och flera kontorister anställda. Dessutom arbetade två garderobiärer och en vaktmästare på biblioteket. Det fanns också elever från Biblioteksskolan, som Karin Löfdahl tog hand om. De allra flesta som arbetade på biblioteket var kvinnor. Dock var alltså bibliotekschefen (Bengt Järbe) en man. Efter något halvår omvandlades Karins tjänst till PR-bibliotekarie, enligt Karin själv var hon den första heltidsanställda PR-bibliotekarien i Sverige. Det fanns även en PR-bibliotekarie i grannkommunen Solna vid samma tid men hon hade bara en halvtidstjänst. "Vi brukade 'bråka' om vem av oss som var först!", säger Karin.

Denna omvandling av tjänsten var, enligt Karin Löfdahl, ett starkt önskemål både från Bengt Järbe och från biblioteksstyrelsen i Sundbyberg, där Sven Öhrn fortfarande var

ordförande. Den senare var enligt henne mycket drivande och stöttande i PR-arbetet. Som studieinstruktör i ABF var han mycket angelägen om ett samarbete mellan biblioteket och ABF, men Karin Löfdahl säger att alla studieförbunden i Sundbyberg deltog i de olika arrangemangen.

Hon vill också framhålla betydelsen av organisationer som Rikskonserter, Riksutställningar och i viss mån Riksteatern, Författarcentrum, Musikcentrum, Filmcentrum och Teatercentrum. De var viktiga distributörer av kulturprogram i kommunerna under denna tid. Samarbetet med den lokala bokhandeln, som Bianca Bianchini hade inlett, fortsatte också.

Bland de arrangemang Karin Löfdahl genomförde på biblioteket var:

För förskolegrupper och enskilda barn (detta var före utbyggnaden av barnomsorgen): sagostunder, dockteaterklubbar, visningar av bibliotekets utställningar, teaterbesök i Stockholm, filmvisningar på biblioteket.

För mellanstadiebarn: berättarhörnor, utställningar, handdockstillverkning, tävlingar, filmvisning, sportlovsprogram.

För gymnasister: dansafton till grammofon på gymnasiebiblioteket, studiecirkel i film- och teaterhistoria.

För pensionärer: lördagsbio på Folkets hus, eftermiddagsprogram på biblioteket – ofta i anslutning till en pågående utställning, exempelvis Berömda upptäcktsresande med matlagning, Svensk filmhistoria, TV-teatern 10 år.

För allmänheten: Författarbesök i serieform på ett tema, till exempel Författaren och hans kritiker. För att informera Sundbybergs invånare om programverksamheten brukade Karin Löfdahl skicka ut pressmeddelanden och även kontakta Radio Stockholm, där hon ibland fick några minuters sändningstid för att berätta om ett kommande evenemang. Dessutom framställdes ett tryckt programblad, *Vad händer på stan?*, som hon lade ut på biblioteket, i Folkets hus, hos de olika studieförbunden etc. Några utskick till hushållen i Sundbyberg gjordes inte. I tjänsten ingick även uppsökande arbete: Boken kommer, sjukhemsbesök och bokprat i föreningslivet. En gång i månaden kom en dekoratör från en reklamfirma i Enköping, som Bengt Järbe hade brukat anlita under sin tid som stadsbibliotekarie där. Dekoratören skyltade upp bibliotekets fönster mot Järnvägsgatan, ofta med de aktuella utställningarna som tema. Av honom fick Karin Löfdahl lära sig mycket om skyltning, vilka material och tekniker som krävdes för att det skulle se proffsigt ut.

Vi frågade Karin Löfdahl om hon märkte några spår av Bianca Bianchinis försöksår 1954 när hon kom dit åtta år senare. Karin kan dock inte minnas att det pratades särskilt mycket om det. Hon visste vem Bianca Bianchini var, det var ju en ganska välkänd person i biblioteksvärlden på den här tiden, men har inget minne av att hon skulle ha varit särskilt omtalad i Sundbyberg. Kanske låg PR-verksamheten lite i träda när Karin kom dit, tror hon. Å andra sidan, konstaterar hon, ville ju Bengt Järbe att hon direkt skulle börja arbeta med utåtriktad verksamhet. Säkert hade Bianca Bianchinis insatser satt spår hos politikerna, tror Karin Löfdahl, de var ju på bettet när det gällde den utåtriktade verksamheten.

När vi frågar vem hon fick inspiration av i sitt PR-arbete är det varken Bianchini, eller sin gamla lärare Greta Renborg som hon vill nämna. Hon tog istället intryck av allmänna företeelser i samhället och bollade idéer med Bengt Järbe.

Hur minns hon de övriga kollegernas syn på PR-arbetet? Var de positiva eller negativa? Här svarar Karin Löfdahl att det "varken var kritik eller hurrarop". Hon tycker att det är lite av PR-bibliotekariens dilemma att det är svårt att engagera kollegerna i det utåtriktade arbetet. "Man jobbar ganska ensam." När hon senare, från 1969, arbetade som kultursekreterare i Sundbyberg märkte hon en större misstänksamhet mot det "ytliga och glättade". "Då körde jag inte med besök av Ria Wägner längre utan bokade in föreställningar med Fria Pro-teatern."

Vi undrar om hon hörde talas om Kerstin Wiedlings användarundersökning från 1957. Hon säger att hon fick den i handen som nyanställd men kände inte att den hade någon praktisk betydelse för hennes arbete. Wiedling drog inte så många slutsatser av sin undersökning, anser Karin Löfdahl.

Hon slutade som PR-bibliotekarie i Sundbyberg 1965, då hon följde med sin man till Bonn, Tyskland, där han hade fått arbete som kulturattaché. 1969 var hon tillbaka men då som kultursekreterare. Det arbetade hon som till 1975 då hon återvände till Tyskland, denna gång till Strasbourg. 1978 tillträdde Karin Löfdahl en tjänst som informationsansvarig vid Stockholms stadsbibliotek.

När vi ber henne sammanfatta sina intryck av Sundbybergs stadsbibliotek i början av 1960-talet säger hon att det var en tid då "allt var möjligt". Viljan att nå ut var så stor både hos bibliotekspersonalen och politikerna, och responsen från allmänheten var enorm. "Det var köer till nästan allt vi gjorde", säger hon. Hon konstaterar att medvetenheten om PR-bibliotekariens yrkesroll inte var lika stor som den senare kom att bli, arbetet var inte lika strukturerat. Mycket blev gjort, men inte alltid så medvetet, säger hon.

De två lokala aktörer Karin Löfdahl ser som mest betydelsefulla för PR-satsningarna i Sundbyberg under denna tid "var bibliotekschefen Bengt Järbe och biblioteksstyrelsens ordförande Sven Öhrn. Bengt Järbe beskriver hon som "spontan, kreativ, stimulerande och uppmuntrande". Vid sidan av arbetet som bibliotekschef arbetade han som reseledare under sina semesterresor, där han fick inspiration till utställningar i biblioteket. Konst, Stockholmsmiana och etnografi var hans stora intressen och Karin Löfdahl fick bland annat i uppgift att ordna en utställning med hans samling av afrikanska masker. Denne PR-sinnade man gick en gång omkring på torget i Sundbyberg som sandwichman, med ett plakat på magen som gjorde reklam för biblioteket. "Han var medveten om marknadsföringens betydelse, vilket var ovanligt på den tiden. Han betydde enormt mycket", säger Karin Löfdahl. Bengt Järbe arbetade på Sundbybergs stadsbibliotek fram till 1981. Karin Löfdahl fortsatte att jobba med utåtriktad verksamhet vid bibliotek. 1975 blev hon vald till ordförande i den nybildade specialgruppen för PR-arbete inom SAB. Initiativet till gruppen kom från Karins kollega Helena Sandblad i Solna.

10 Sammanfattande analys och diskussion

Utgångspunkten när det gäller analysen av vårt material är den modell som innefattar begreppen aktör och struktur. Att undersöka materialet ur ett aktörsperspektiv innebär att man undersöker vilka det är som har agerat för att genomdriva någon typ av förändring. I vårt fall handlar det om att studera vilka aktörer som var betydelsefulla för försöksårets genomförande.

För att analysera satsningen på Sundbybergs stadsbibliotek vill vi även undersöka vilka strukturella faktorer som kan ha spelat in. Det vill säga vilka politiska, ekonomiska och sociala omständigheter som var betydelsefulla.

Uppsatsens frågeställningar som vi vill försöka besvara är följande:

- Hur kom det sig att man satsade på PR på Sundbybergs stadsbibliotek under 1954?
- Hur utformades denna PR-satsning?
- Fick satsningen några långsiktiga effekter på Sundbybergs stadsbibliotek?

10.1 **Strukturer**

Strukturer kan syfta på olika företeelser som på olika sätt kan påverka aktörerna. Björn Johnson talar om en tredelad struktur som verkar på olika nivåer. De tre nivåerna är den reglerande nivån, den normativa nivån och den kognitiva nivån.²³⁰

Under 1950-talet var ekonomin i Sverige under stark tillväxt. Detta ledde bland annat till att den offentliga sektorn började byggas ut i en allt snabbare takt. Den kommunreform som hade genomförts 1952 gav flera av de mindre kommunerna ett bättre skatteunderlag för att kunna genomföra de planerade reformerna inom exempelvis sjukvård och skola. Kommunreformen gav också möjlighet till satsningar på de kommunala folkbiblioteken. Många kommuner byggde nya moderna bibliotek och man satsade i högre grad på heltidsanställd och utbildad personal. 1950-talet kom att bli en expansiv period för folkbiblioteken i Sverige.

Det gjorde att biblioteken i Sverige vid tiden runt 1950 befann sig i ett skede då verksamheten förändrades snabbt. 1950-talet präglades av framåtanda och nytänkande när det gällde biblioteken. Den målsättning för folkbiblioteken som formulerades i Folkbiblioteksakkunnigas utredning från 1949 innehöll flera tankar som är giltiga än idag. Även om utredningen inte ledde till någon ny lagstiftning så kom den att påverka synen på vad biblioteken borde arbeta med, det vill säga utredningen påverkade den normativa strukturen. Denna snabba förändring ställde nya krav på verksamheten och sättet att arbeta. Den strukturella förändringen bidrog, anser vi, till att det blev möjligt och nödvändigt att agera på nya sätt för bibliotekens personal. Omvälvningen skapade handlingsutrymme för de aktörer som ville driva och prova nya tankar och idéer.

Ett exempel på detta är att bibliotekspropagandan började diskuteras mer. Synen på PR-arbete på bibliotek är ett exempel på en normativ struktur. Den består i vad som ”är rätt, riktigt och lämpligt att tänka”.²³¹ För oss blir det alltså intressant att försöka förstå

²³⁰ Johnson, Björn 2001, s. 101

²³¹ Johnson, Björn 2001, s. 101

varifrån normerna och idéerna som kom till uttryck i PR-satsningen i Sundbyberg kommer ifrån.

Att PR-arbete verkade ligga i tiden och även av biblioteksanställda ses som något i huvudsak positivt kan utläsas av de artiklar ur bibliotekspress från 1950-talet som vi studerat. Men, som vi skriver i kapitlet 7.3 Biblioteksanställdas syn på PR, så hade biblioteksreklam diskuterats redan 1917. Det som verkar ha hänt på 1950-talet var att tankarna runt PR hade fått ett bredare genomslag. I en artikel från februari 1954 som beskriver försöksåret kan man läsa: ”Public relations... är dagens lösen på många områden. Nu har turen kommit till biblioteken.”²³² PR verkar alltså ha varit något som låg i tiden.

Vissa satsningar på PR, även om det var i mindre skala, hade ju gjorts på andra håll. Intresset för experimentet var också stort i hela landet, om man får tro de artiklar vi hittat. Detta visar kanske på att normerna i biblioteksstrukturen hade börjat ändras och att tiden var mogen för Bianca Bianchinis idéer och satsningen i Sundbyberg.

Reklam och PR-satsningar är mycket konjunkturkänsliga, under sämre tider drabbas exempelvis tidningar och tidskrifter hårt av minskade annonsintäkter. Om kommersiella företag, som egentligen skulle behöva satsa mer på marknadsföring under dåliga år för att överleva, tvingas dra ner på sådana verksamheter är det troligt att en icke-vinstgivande organisation som ett bibliotek gör det ännu mer. I stället används de krympande ekonomiska resurserna till kärnverksamheter som bokinköp och kostnader för personal och administration. Under rekordåren på 1950- och 60-talen var förhållandena de motsatta, och vi anser högkonjunkturen vara en avgörande reglerande, strukturell faktor som gjorde försöksåret möjligt.

Magnus Torstensson skriver att det karakteristiska för samhällen där folkbibliotek grundas, är att det är samhällen som är i ett skede av snabb förvandling.²³³ Vi menar att man kan dra en parallell till detta när det gäller viljan att prova nya idéer för folkbibliotekens del under den tid vi studerat, eftersom 1950-talet var en tid av snabb förändring, både i samhället i stort och för biblioteken.

10.2 Strukturer i Sundbyberg

Sundbybergs stad berördes inte av kommunreformen. Däremot hade staden som vi tidigare beskrivit 1949 inkorporerat Duvbo och Ursvik och området Lilla Alby. I och med inkorporeringen utökades stadsbibliotekets verksamhet med filialer i de nya stadsdelarna. En filial var förlagd i Duvbo skola, och ytterligare en filial var lokaliserad till det nybyggda medborgarhuset i Ursvik.

Som vi berättat i kapitlet 6.3 beskriver Gustaf Malmberg, dåvarande ordförande i stadsfullmäktige, Sundbyberg som en stad där intresset för folkbildning alltid varit stort och där ABF varit det dominerande studieförbundet ända sedan 1900-talets början. Det fanns ett nära samarbete mellan skola, bibliotek och ABF. Samarbetet mellan dessa olika aktörer i vad man kanske skulle kunna kalla ett nätverk visar sig också när det

²³² Svenska Morgonbladet, 1954-02-16

²³³ Torstensson, Magnus 1996, s. 116

gäller försöksåret 1954. Det intressanta med detta samarbete är att det tyder på att folkbildning fanns som en normativ struktur.

I vår undersökning kan man se biblioteksstyrelsen i Sundbyberg som en struktur inom vilkens ramar bibliotekspersonalen arbetade. Styrelsen var aktiv i att ta beslut om satsningarna på biblioteket och uttryckte en tydlig vilja i att biblioteket hela tiden skulle utvecklas. En utredning pågick vid den här tiden om förbättringar och utbyggnad av stadsbiblioteket. När den gamle stadsbibliotekarien Emil Lundin, med bakgrund i det gamla ABF-biblioteket, lämnade sin tjänst 1951 ville man att tjänsten skulle tillsättas av en bibliotekarie med examen från Statens biblioteksskola. Tjänsten gick till Evy Jonsson. Det blev ett första steg mot en förnyelse och en större satsning på att synliggöra biblioteket i Sundbyberg.

Styrelsen utgjorde alltså en reglerande och normativ struktur. Exempel på den reglerande nivån i biblioteksstyrelsen är hur bibliotekets medel fördelades i verksamheten. En reglerande struktur kan påverka positivt genom att främja och stödja vissa handlingar. Men den kan också hindra eller avhålla en person från att agera på ett visst sätt.

Stadsfullmäktige, det vill säga det politiska styret, utgjorde i sin tur en reglerande struktur för biblioteksstyrelsen: reglerande på så sätt att det ytterst var fullmäktige som tog beslut om olika anslag till biblioteket, exempelvis de 10 000 kronorna som beviljades till försöksåret. Troligen fungerade stadsfullmäktige även som en normerande struktur i form av olika utbildnings-politiska ställningstaganden. Som vi sett fanns det i Sundbyberg ett starkt samarbete mellan ABF, skola och bibliotek. Politikerna hade ett starkt intresse för folkbildning.

Biblioteksstyrelsen ville att biblioteket skulle vara modernt och nå ut till alla kommuninvånare. För att nå detta mål såg man PR-satsningen som något man ville satsa på. Här visar sig biblioteksstyrelsens normerande struktur. Det sågs som något positivt och viktigt att synliggöra biblioteket i Sundbyberg. Biblioteksstyrelsen ansåg att ”projektet kommer att få stor betydelse... för verksamheten vid Sundbybergs stadsbibliotek”. Men man menade också att dess ”unika karaktär” kommer att göra Sundbyberg känt som en ”kulturellt livaktig stad” även utanför landets gränser.²³⁴

10.3 Enskilda aktörer

I följande avsnitt diskuterar vi de tongivande aktörer som hade betydelse för experimentåret i Sundbyberg. Aktörerna utgjordes av bibliotekspersonal i Sundbyberg, beslutsfattare på kommunal nivå, som biblioteksstyrelsens ordförande, men även på statlig/nationell nivå i form av ordföranden i bibliotekssektionen vid Skolöverstyrelsen. En aktör kan, som vi beskrivit i vårt teoriavsnitt, sägas vara någon med en ”förmåga att handla annorlunda”.²³⁵

²³⁴ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1953. Bihang nr. 78, s. 290

²³⁵ Anthony Giddens enl. Johnson, Björn 2001, s.102

10.3.1 Sven Öhrn

En av de pådrivande aktörerna i arbetet med att utveckla biblioteksverksamheten i Sundbyberg var biblioteksstyrelsens ordförande, Sven Öhrn. Öhrn arbetade även som studieinstruktör vid ABF och var dessutom ledamot av stadsfullmäktige. Han hade alltså en bred plattform att stå på när det gällde möjligheter att påverka bildningsarbetet i Sundbyberg. Den kontext som han agerade i kan sägas vara en kognitiv struktur bestående av en stark folkbildningsambition. ABF:s inflytande på folkbildningen i Sundbyberg framstår som helt dominerande.

Sven Öhrn var väl insatt i biblioteksfrågor och hade mycket höga ambitioner när det gällde biblioteket i Sundbyberg, minns vår informant Evy Jonsson. Hon berättar att när hon började som stadsbibliotekarie i Sundbyberg 1952 hade biblioteksstyrelsen inlett en kraftig upprustning av biblioteket. Den drivande kraften i detta arbete var biblioteksstyrelsens ordförande Sven Öhrn. Han hade dessutom ”gehör hos finanserna”²³⁶ och hade därför lyckats se till att nya resurser tillfördes biblioteket.

Våra informanter vittnar samtliga om Sven Öhrns betydelse och intresse för biblioteket och dess verksamhet. Ingegerd Högberg beskriver honom som en verklig folkbildare. Hon uttrycker det som att han var ”aktivt kulturintresserad”. Han var ofta på biblioteket och hade nära kontakt med bibliotekschef Evy Jonsson. Både Sven Öhrn och Evy Jonsson beskrivs av Ingegerd Högberg som väldigt ”framåt” personer när det gällde biblioteksverksamheten.²³⁷ ”Han ville göra allt för biblioteket och kom ofta dit”, berättar vår informant Aina Barton.²³⁸

Bianca Bianchini ansåg att Sven Öhrns engagemang kanske var den främsta orsaken till att försöksåret 1954 kom till stånd, eftersom det var han som förmådde intressera de anslagsbeviljande myndigheterna i Sundbyberg för försöket.²³⁹

”Biblioteksstyrelsen hade vid denna tid en ordförande, Sven Öhrn, som var verkligt PR-intresserad. Både han själv och biblioteket skulle synas”, skriver Karin Löfdahl i en tillbakablick på sin tid som nyanställd 1962.²⁴⁰ Karin Löfdahl säger i vår intervju med henne att hon ser Öhrn som den mest betydelsefulla av de lokala aktörerna, vid sidan av Bengt Järbe.

När Bengt Hjelmqvist på ett ställe beskriver försöksåret så menar han att det möjliggjordes genom ett ”intresserat och energiskt stöd från stadsbibliotekets ledning”.²⁴¹ Där ingick ju såväl Sven Öhrn som stadsbibliotekarien Evy Jonsson, som vi också ser som en betydelsefull aktör.

Öhrns starka engagemang i PR-satsningen bottnade kanske också i hans ambitioner beträffande folkbildningen i Sundbyberg. Han verkar alltså ha haft ett stort inflytande i Sundbyberg inom de områden som intresserade honom. Tyvärr har vi i våra källor hittat

²³⁶ Jonsson, Evy 2006, intervju

²³⁷ Högberg, Ingegärd 2006, intervju

²³⁸ Barton, Aina 2006, intervju

²³⁹ Bianchini, Bianca 1954a, s. 65

²⁴⁰ Löfdahl, Karin 1998, s. 29

²⁴¹ Hjelmqvist, Bengt 1958 s.128

ytterst lite dokumentation om honom. Men genom våra informanter framgår det ändå tydligt att han hade en stark vilja och förmåga att genomdriva och arbeta för sina idéer.

10.3.2 Bengt Hjelmqvist

Sven Öhrns önskan och vilja att lyfta fram biblioteket passade väl in i de tankar som Bengt Hjelmqvist och Bianca Bianchini hade om att försöka förnya bibliotekens sätt att arbeta med utåtriktat arbete. Precis som Sven Öhrn ville de prova nya sätt att arbeta med biblioteksverksamheten i samhället. Ett sätt att lyfta fram biblioteket och nå ut till allmänheten var genom bibliotekspropaganda. Som vi sett i kapitlet 13.3 så hade tankar om detta framförts i bibliotekspressen redan 1917. Men under 1950-talet fick PR-arbete ett tydligt genomslag. Greta Renborg skriver att "... [på] 1950-talet tog nämligen bibliotekarien steget över till att bli marknadsförare, utan att begreppet fanns i det bibliotekariska fackspråket". Hon menar att det skedde just i och med Bianca Bianchinis projektanställning som PR-bibliotekarie i Sundbyberg 1954.²⁴²

I juni 1953 hade, som vi tidigare berättat, några personer inom nordiskt biblioteksväsen vid en SAB-träff i Åre diskuterat frågan om hur biblioteket skulle kunna nå dem som inte använde sig av biblioteket.²⁴³ Hjelmqvist och Bianchini var två av deltagarna. Bengt Hjelmqvist var vid denna tid byrådirektör och chef för bibliotekssektionen vid Skolöverstyrelsen och troligen en av de viktigaste aktörerna som gjorde att försöksåret i Sundbyberg 1954 kom till stånd. Vi vet genom hans texter att han såg PR som helt nödvändigt för bibliotekets utveckling. Ett exempel är när han 1954 i artikeln "Landet Bibliotopia", om det framtida idealbiblioteket, skriver:

"Jag nämnde ordet propaganda. I Bibliotopia lägger man stor vikt vid den. Man bedriver ett intensivt kontaktarbete. Det riktar sig mot alla yrkesgrupper och alla ålderskategorier. Man har broschyrer, som skickas ut med posten /.../ Man skickar ut skrivelser till nyinflyttade eller andra som man vill påverka. Man gör besök på arbetsplatserna. Man anordnar föredrag och diskussioner, ger praktiska exempel på böckernas betydelse, utnyttjar film och använder radion och har regelbundna demonstrationer av biblioteket. Inte minst sättes propagandan in gentemot ungdomen."²⁴⁴

Flera av de "propagandaåtgärder" som Hjelmqvist förespråkar i artikeln är sådana som Bianca Bianchini vidtog i Sundbyberg. Här kan man tydligt ana hans inflytande.

Vår informant Evy Jonsson berättar att Bengt Hjelmqvist var mycket idérisk när det gällde att utveckla folkbiblioteksverksamheten och låg bakom olika typer av försöksverksamheter runt om landet. Hjelmqvists kontakter med Sven Öhrn, biblioteksstyrelsens ordförande i Sundbyberg, gjorde att han väl kände till de investeringar som gjorts på biblioteket i Sundbyberg. Han var bland annat inbjuden att inviga de nya personalrummen, minns Jonsson.²⁴⁵ Bengt Hjelmqvist befann sig dessutom i en position inom biblioteksvärlden där han hade möjlighet att påverka och föra fram sina åsikter till hela bibliotekssverige.

²⁴² Renborg, Greta 1986, s. 53

²⁴³ Bianchini, Bianca 1961, s.36

²⁴⁴ Hjelmqvist, Bengt 1958, s. 183

²⁴⁵ Jonsson, Evy 2006, intervju

Vi anser att även Bengt Hjelmqvist verkade utifrån en folkbildarambition när det gällde viljan att göra biblioteket känt och mer tillgängligt för allmänheten. Men till skillnad från Sven Öhrn så agerade han utifrån en akademisk bakgrund med utgångspunkt i sin profession som bibliotekarie. Från sin position vid bibliotekssektionen hade Hjelmqvist ett stort inflytande på utvecklingen av folkbiblioteken i Sverige.

10.3.3 Bianca Bianchini

Även Bianca Bianchini var en ledande person bland biblioteksfolk vid den här tiden. Enligt vår informant Evy Jonsson var hon en ”välkänd kapacitet” inom biblioteksvärlden. Vi har också hittat ett flertal artiklar i *Biblioteksbladet* där hon skriver om flera skiftande ämnen. Bianchini var, som vi tidigare beskrivit, också en av dem som från början kom med förslaget att de större biblioteken borde inrätta särskilda tjänster för public relations-arbete..

Bianca Bianchini var den direkt drivande kraften när försöksåret i Sundbyberg väl hade dragit igång. Hon var framåtblickande och hade många idéer som hon också såg till att genomföra, vilket vi beskriver i kapitel 14. Det var viktigt för henne att försöka nå dem som inte redan använde sig av biblioteket. Hon insåg att marknadsföring av bibliotek kräver kunskap om användarna vilket bland annat ledde till att hon under försöksåret tog initiativet till den grundliga låntagarundersökning som genomfördes av Kerstin Wiedling. Ett annat exempel på hennes nytänkande var att hon tog kontakt med nya presumtiva låntagargrupper. Exempelvis försökte hon locka Sundbybergs företagare till biblioteket. Bianchinis handlande tycker vi präglas av en entreprenörsanda, det vill säga att hon inte var rädd att arbeta utifrån nya och oprövade metoder.

10.3.4 Evy Jonsson

De ovan beskrivna aktörerna var alltså centrala när det gällde PR-satsningen i Sundbyberg. Ytterligare en aktör som var betydelsefull för Sundbybergs stadsbiblioteks utveckling under 1950-talets mitt var Evy Jonsson som hade tillträtt som bibliotekschef 1952.

Hon var stadsbibliotekarie i Sundbyberg under åren 1952-57 och hade därmed rimligtvis inflytande över försöksåret. Precis som Sven Öhrn satt även hon i biblioteksstyrelsen. Bianca Bianchini framhåller Evy Jonssons stora intresse för projektet.²⁴⁶ Enligt lokalhistorikern Henning Österberg beskrevs hon som ”ett energiknippe, som hade en modern syn på biblioteksväsende”.²⁴⁷ När Jonsson slutade sin tjänst i oktober 1957, för att bli byråsekreterare vid Skolöverstyrelsens bibliotekssektion, skrev en tidning att biblioteket under hennes fem år där hade genomgått ”en stark utveckling” och att ”nya idéer har framkommit för att göra biblioteket mer levande”.²⁴⁸

²⁴⁶ Bianchini, Bianca 1961, s. 39

²⁴⁷ Österberg, Henning 1974, s. 299

²⁴⁸ Ny bibliotekarie i Sundbyberg 1 oktober, 1957-09-11. Pressklipp, uppgift om tidning saknas.

10.4 Kollektiva aktörer

Dessa enskilda aktörer spelade, anser vi, en avgörande roll i det arbete som gjordes 1954 och de närmast följande åren. Men vi menar även att de övriga anställda i Sundbyberg hade betydelse för att försöket föll så väl ut. Biblioteksstyrelsen kan anses vara en kollektiv aktör. Utan den övriga styrelsens uppslutning kring Sven Öhrns idéer hade inte satsningen blivit av. Hur diskussionen gick inför beslutet har vi inte kunnat ta reda på eftersom biblioteksstyrelsens protokoll inte gått att få tag på. Men i ett fullmäktigeprotokoll från 1953 kan man under rubriken Stadsbibliotek läsa att efter "... ingående diskussion beslöt styrelsen enhälligt ... att acceptera ... erbjudandet."²⁴⁹ Där sägs också att erbjudandet (det vill säga Skolöverstyrelsens erbjudande till Sundbyberg om att bli försöksort för bibliotekspropaganda, vår anm.) stämde väl överens med den utveckling som man "långt tidigare hade utstakat".²⁵⁰ Biblioteksstyrelsen i Sundbyberg var alltså en kollektiv aktör som hade en direkt påverkan på verksamheten vid stadsbiblioteket .

Stadsfullmäktige i Sundbyberg var en annan kollektiv aktör. Under den tid vi studerat var den politiska majoriteten socialdemokratisk. Den politik som fullmäktige fattade beslut om avspeglade en viljeinriktning, ett mål för politiken. Ur den aspekten kan fullmäktige ses som en kollektiv aktör. Dock anser vi att biblioteksstyrelsen, med den mycket engagerade Sven Öhrn som ordförande, var en viktigare aktör än stadsfullmäktige när det gällde försöksårets genomförande.

10.4.1 Slutsatser

De ovan beskrivna aktörerna och strukturerna anser vi var avgörande för att man kom att genomföra PR-satsningen på Sundbybergs stadsbibliotek under 1954, vilket vår första frågeställning gällde. Vår utgångspunkt, när vi började läsa in oss på vårt uppsatsämne, var att de enskilda aktörerna spelade en helt avgörande roll för försöksårets genomförande. Men även om de var betydelsefulla hade försöksåret i Sundbyberg inte kommit till stånd, anser vi, om inte de omgivande strukturerna hade sett ut som de gjorde.

Vår andra frågeställning gällde hur PR-satsningen utformades. Vad försöksåret innehöll har vi beskrivit i kapitel 8. Biblioteket skulle göras mer känt för allmänheten och det uppdraget gavs åt bokkonsulenten Bianca Bianchini. Sammanfattningsvis innebar försöksåret en stor satsning på programverksamhet, att nya kontakter togs med organisationer och näringsliv i Sundbyberg och att pressen fortlöpande informerades om vad som pågick på biblioteket. Lokalen fräschades upp och skyltningen förbättrades. En stencilerad tidskrift om bibliotekets verksamhet och bokinköp började ges ut till låntagarna. De två största arrangemangen under året var Barnens bokvecka, som blev en verklig succé, och Tekniska litteraturdagar. Försöksårets innehåll överensstämde till stora delar med de förslag på PR-arbete som Ingrid Rosendahl beskrev redan 1936 (se avsnitt 7.3). Vi kan alltså konstatera att den normerande strukturen hade förändrats, Bianca Bianchini och flera av hennes kolleger såg i början av 1950-talet PR som något biblioteken borde ägna sig åt. Försöksårets genomförande förstärkte i sin tur, anser vi, denna syn vilket leder oss till vår tredje frågeställning.

²⁴⁹ Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1953. Bihang nr. 78, s. 290

²⁵⁰ *ibid.*

Vår tredje frågeställning var om satsningen fick några långsiktiga effekter. Den har vi försökt besvara dels genom att följa pressbevakningen av biblioteket under de år vi studerat, 1954-1964, dels genom att beskriva PR-arbetet på biblioteket under de första åren på 1960-talet utifrån den litteratur vi hittat och en intervju med dåvarande PR-bibliotekarien Karin Löfdahl.

De omgivande strukturer vi beskriver ovan anser vi var ganska oförändrade under åren 1954-1964. Samhällsekonomi var fortsatt god och biblioteksstyrelsens leddes fortfarande av Sven Öhrn (fram till 1964). Däremot försvann så småningom flera av de tongivande aktörerna från försöksåret 1954; Bianca Bianchini slutade direkt efter försöket medan Evy Jonsson arbetade kvar till 1957. Under dessa år ser vi också hur pressbevakningen av biblioteket minskade, vilket vi tolkar som att intensiteten i PR-arbetet mattades av. Detta bekräftas också av Evy Jonsson själv.²⁵¹

Efter Bengt Järbes tillträde som bibliotekschef 1957 syns biblioteket åter mer i pressen. Vi ser honom som en viktig aktör när det gällde att förvalta den PR-satsning som hade gjorts innan han kom till Sundbyberg. Han var enligt vår informant Karin Löfdahl ”medveten om marknadsföringens betydelse, vilket var ovanligt på den tiden”. Vid sidan av biblioteksstyrelsens ordförande Sven Öhrn ser hon Bengt Järbe som den mest betydelsefulla personen för PR-satsningarna i Sundbyberg under 1960-talets första hälft.²⁵² Att Sundbybergs kommun valde att anställa den PR-sinnade Järbe som stadsbibliotekarie ser vi som ett tecken på att politikerna även fortsättningsvis ansåg det viktigt att satsa på och synliggöra biblioteket.

Bengt Järbe anställde i sin tur Karin Löfdahl som PR-bibliotekarie 1962. Vi ser henne som ytterligare en viktig aktör i förvaltandet av bibliotekets PR-arbete under den undersökta perioden. Tillsammans med Bengt Järbe arrangerade hon flera utställningar som uppmärksammades stort, både i lokal- och rikspress. Traditionen att satsa på PR-arbete och även särskilda tjänster för denna funktion verkar alltså ha fått fäste på biblioteket. PR började uppfattas som ett självklart inslag i biblioteksarbetet, den kognitiva strukturen hade därmed förändrats.

Tilläggs kan att PR-arbetet har fortsatt att vara en prioriterad verksamhet vid Sundbybergs stadsbibliotek även efter den tid vi studerat. Exempelvis gav man 1987-1992 ut PR-tidningen *Läsenären* i samarbete med biblioteken i Solna, Järfälla, Upplands Bro och Haninge. Den delades ut på t-banetåg, pendeltåg och bussar och finansierades delvis genom statligt stöd.²⁵³ Under rubriken ”Våga visa framsidan”, i en artikel i *Biblioteksbladet* från 1989, beskriver personal från Sundbybergs stadsbibliotek hur man försökt hitta ”nya och okonventionella” sätt att arbeta med marknadsföring av bibliotekets bokbestånd. Detta arbete mynnade så småningom ut i kursen ”Våga visa framsidan” där man bjöd in personal från andra bibliotek till studiedagar kring att arbeta med bokutställningar, skyltning och att framställa olika typer av informationsmaterial.²⁵⁴

²⁵¹ Jonsson, Evy 2006, intervju

²⁵² Löfdahl, Karin 2006, intervju

²⁵³ Rydquist, Lars 1998, s. 37

²⁵⁴ Haraldsson, Carina, Lundquist, Marie & Sandberg, Katarina, 1989 s.254

Det är ändå svårt att slå fast vilka långsiktiga effekter försöksåret 1954 eventuellt gav. Att PR-arbetet prioriterades på biblioteket i Sundbyberg under de närmaste tio åren anser vi vara tydligt, men om det mest berodde på försöksårets inverkan eller kanske på det allmänt ökande intresset för PR på bibliotek går inte att avgöra. Försöket hade ju heller aldrig kommit till stånd om det inte redan funnits ett starkt intresse för PR hos biblioteksstyrelsen i Sundbyberg.

10.5 Vidare forskning

Vad gäller vidare forskning har vårt teoretiska anslag med strukturer på olika nivåer väckt många tankar om hur biblioteksanställda ser på verkligheten. Intressant vore att undersöka en annan kulturs uppfattning av bibliotekets roll och uppgifter. Vilka normer gäller på ett bibliotek i en helt annan del av världen. Vad är självklart för bibliotekarierna där när det gäller bemötandet av låntagarna, bokurval, lokalernas utseende etc., det vill säga hur ser de kognitiva strukturerna ut.

I de artiklar vi har läst från framförallt 1950-talet finns många frågor som än idag diskuteras på biblioteken. Hur ska man nå ut till dem som inte kommer till biblioteken? Hur får vi allmänheten att förstå vad biblioteken kan erbjuda och så vidare. Förhållandet bibliotek och PR verkar vara komplicerad fråga att lösa. Det kunde vara intressant att undersöka hur ett modernt PR-arbete på bibliotek kan bedrivas. Vilka PR-satsningar finns idag? Hur ser de ut? Och vilka resultat kan man se av dem?

11 Sammanfattning

Vårt intresse för PR-arbete på Sundbybergs stadsbibliotek under delar av 1950- och 60-talen väcktes bland annat av en låntagarundersökning som gjordes av fil kand Kerstin Wiedling 1954-1956. Vår ursprungliga tanke var att delvis göra om hennes undersökning för att se hur låntagarna och deras läsvanor hade förändrats under de 50 år som gått. Istället kom vi att intressera oss för det PR-arbete som vi förstod pågick på biblioteket när undersökningen inleddes, och som den var ett utslag av. Vi fann bland annat material på Sundbybergs stadsbibliotek som berättade om Bianca Bianchini, Sven Öhrn och Karin Löfdahl och deras engagemang i att marknadsföra biblioteket, vilket väckte vår nyfikenhet.

Syftet med vår uppsats är att beskriva den expansiva perioden på Sundbybergs stadsbibliotek under åren 1954–1964 med fokus på PR-satsningen 1954.

I vår översyn av tidigare forskning konstaterar vi att det inte finns någon B&I-forskning specifikt om PR-arbete på bibliotek under 1950- och 60-talen. Däremot har vi hittat närliggande forskning och bibliotekshistoria. Ett stort antal magisteruppsatser beskriver folkbibliotekens uppkomst i olika svenska städer.

För att analysera vårt material har vi försökt använda oss av en modell som innefattar begreppen aktör och struktur. Aktör/strukturmodellen är vanlig inom statsvetenskapliga studier. En aktör kan definieras som någon med en förmåga att handla annorlunda. Vi uppfattade tidigt i vår research att försöksåret i Sundbyberg genomfördes av några mycket engagerade och drivande personer och ville beskriva hur deras insatser såg ut.

En struktur kan beskrivas som ett ordnat sammanhang, som aktörerna har att verka i. Man talar exempelvis om politiska eller ekonomiska strukturer. Strukturer kan enligt Björn Johnsson verka på tre olika nivåer: reglerande, normativa och kognitiva nivåer. Den reglerande struktur som 1950-talets högkonjunktur och den normativa struktur som det växande intresset för PR-arbete på biblioteken utgjorde är två viktiga exempel i vår studie.

Den metod vi valt är källkritik, som är vanlig inom historiska studier. Våra källor utgörs i huvudsak av intervjuer med fyra informanter som arbetade på Sundbybergs stadsbibliotek under den tid vi studerat, samtida pressklipp och tidskriftsartiklar samt kommunprotokoll och liknande. Särskilt intressant har det varit att få ta del av våra informanternas ögonvittnesskildringar. Att deras berättelser om bland annat Bianca Bianchinis och Sven Öhrns engagemang är så samstämmiga ökar också deras trovärdighet.

Vi inleder vår resultatdel med en kort beskrivning av Sundbybergs historia, följt av en beskrivning av hur stadsbiblioteket i Sundbyberg växte fram ur de gamla ABF- och folkbiblioteken. Därefter tar vi kortfattat upp den tidiga svenska bibliotekshistorien för att ge en bakgrund till bibliotekssituationen kring 1950-talet, som vi behandlar i kapitlet efter. Sedan kommer vi in på Sundbybergs stadsbibliotek kring 1950 och de förhållanden som då rådde bland annat vad gällde öppettider och utlåningssiffror. I avsnittet PR, reklam och marknadsföring vill vi ge en bild av hur reklamen växte fram i Sverige under 1900-talet efter influenser från USA och hur biblioteksanställda såg på PR-arbete under den tid vi studerat. Här drar vi slutsatsen att synen i huvudsak var positiv, om det fanns kritik mot att aktivt marknadsföra biblioteken märks den åtminstone inte i dåtidens bibliotekspress.

Vi går sedan över till att beskriva PR-satsningen i Sundbyberg 1954 och hur den kom till stånd. Tre av de anställda under försöksåret 1954 ger sina minnesbilder av satsningen. Vi har intervjuat dåvarande kanslibiträdet Aina Barton, barn- och ungdomsbibliotekarien Ingegerd Högberg samt stadsbibliotekarien Evy Jonsson om försöksåret. Som ett led i PR-arbetet tog Bianca Bianchini under försöksåret initiativ till en sociologisk låntagarundersökning som gjordes av fil. kand. Kerstin Wiedling, vilket vi berättar om i avsnitt 8.4. Vi sammanfattar också de pressreaktioner vi funnit på försöket i Sundbyberg.

Vi övergår därefter till att försöka besvara frågan om PR-satsningarna fick några långsiktiga effekter. Någon utvärdering av försöksåret gjordes aldrig.

I vår avslutande analysdel tillämpar vi den modell som innefattar begreppen aktör och struktur för att försöka besvara våra tre frågeställningar. Dessa var:

- Hur kom det sig att man satsade på PR på Sundbybergs stadsbibliotek under 1954?
- Hur utformades denna PR-satsning?
- Fick satsningen några långsiktiga effekter på Sundbybergs stadsbibliotek?

Vi har kommit fram till följande svar:

- Att satsningen kom till stånd ser vi som ett resultat både av påverkan från de omgivande strukturer som rådde vid denna tid och av enskilda och kollektiva aktörers

engagemang. Vårt ursprungliga antagande att det var de enskilda aktörerna som hade störst betydelse för försöksårets genomförande har vi fått modifiera. Vi kan istället se hur omgivande strukturer som samhällsekonomi, ett allmänt ökande intresse för PR och en PR-sinnad biblioteksstyrelse var minst lika viktiga. Försöket hade ju heller aldrig kommit till stånd om det inte redan funnits ett starkt intresse för PR hos biblioteksstyrelsen i Sundbyberg.

- Hur PR-satsningen utformades har vi beskrivit i kapitel 8. Sammanfattningsvis innebar försöksåret en stor satsning på programverksamhet, att nya kontakter togs med organisationer och näringsliv i Sundbyberg och att pressen fortlöpande informerades om vad som pågick på biblioteket. Lokalen fräschades upp och skyltningen förbättrades. De två största arrangemangen under året var Barnens bokvecka och Tekniska litteraturdagar.

- Det är svårt att slå fast vilka långsiktiga effekter försöksåret 1954 eventuellt gav. Att PR-arbetet prioriterades på biblioteket i Sundbyberg under de närmaste tio åren anser vi vara tydligt, men om det mest berodde på försöksårets inverkan eller kanske på det allmänt ökande intresset för PR på bibliotek går inte att avgöra.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor:

Lundin, Nils E (trol. 1949). Sundbybergs stadsbibliotek och dess föregångare. Minnen och glimtar från de första 30 åren. Anteckningar, finns i Sundbybergs stads arkiv.

Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1952. Bihang nr. 48.

Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1953. Bihang nr. 40.

Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1953. Bihang nr. 78.

Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1954. Bihang nr. 33.

Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1955. Bihang nr. 35.

Statistiska centralbyrån. E-post 2006-05-02.

Muntliga källor:

Barton, Aina. Kontorsbiträde vid Sundbybergs stadsbibliotek 1953-1957. Intervju 2006-10-04. Utskrift i författarnas ägo.

Högberg, Ingegerd. Barn- och ungdomsbibliotekarie vid Sundbybergs stadsbibliotek 1951-1958. Intervju 2006-10-12. Utskrift i författarnas ägo.

Jonsson, Evy. Stadsbibliotekarie vid Sundbybergs stadsbibliotek 1952-1957. Intervju 2006-10-22. Utskrift i författarnas ägo.

Löfdahl, Karin. Biblioteksassistent och PR-bibliotekarie vid Sundbybergs stadsbibliotek 1962-1965. Intervju 2006-05-05. Utskrift i författarnas ägo.

Tryckta källor och litteratur

Aftontidningen 1954-10-27. *Matprat lockar husmödrar till biblioteksbesök.*

Ahnborg, Per & Haupt, Gisela (1976). *Ett Folkets hus och bibliotek i Sundbyberg: examensarbete i sammansatta strukturer.* Stockholm: Sammansatta strukturer, KTH.

Andreasen, Alan R. & Kotler, Philip (2003). *Strategic marketing for nonprofit organizations.* Harlow: Prentice Hall

Berggren, Louise och Bolding, Jonas (2001) *Exponera mera: ett arbete om skyltning på bibliotek* Lund: Lunds universitet (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap, 2001:5).

<http://theses.lub.lu.se/archive/2004/06/21/1087810019-7385-465/2001-5.pdf>
[2007-01-29]

Bianchini, Bianca (1954a). Public relation-tjänst vid Stadsbiblioteket i Sundbyberg. *Biblioteksbladet*, s. 65-66.

Bianchini, Bianca (1954b). Barnens bokvecka i Sundbyberg. *Biblioteksbladet*, s. 229-232.

Bianchini, Bianca (1954c). Tekniska litteraturdagar vid Sundbybergs stadsbibliotek. *Biblioteksbladet*, s. 403-405.

Bianchini, Bianca (1961). Muhammed och berget: Redogörelse för en experimentverksamhet i Sundbyberg. Ingår i Holmström, Bengt & Sjögren, Märta [red.] *Idéer och resultat: Nordiska biblioteksuppsatser tillägnade Ingeborg Heintze*. Malmö: Allhem.

Biblioteksbladet (1943). *Notis*, s. 20.

Biblioteksbladet (1944). *Notis*, s. 7.

Björklund, Tom (1967). *Reklamen i svensk marknad: en ekonomisk-historisk återblick på marknadsförings- och reklamutvecklingen efter första världskriget*. Band 1. Stockholm: Norstedt.

Bjørnstad Per (1956). Bibliotekstjeneste – en ”vare” vi bør selge? *Tidskrift för dokumentation*, vol. 12:1/2, s. 7–9.

Bokpropaganda efter helt nya riktlinjer 1954-02-25. Pressklipp, uppgift om tidning saknas.

Bonniers Svenska ordbok (2004). Stockholm: Bonnier.

Brittberg, Georg (1957). Svensk litteratur (recension). *Biblioteksbladet*, s. 531.

Carlzén, Carin (2004) *Kan en lockande och informativ webbplats marknadsföra ett bibliotek? Tankar om webbplatsens roll i stadsbiblioteks marknadsföring*. Borås: Högskolan i Borås (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap 2004:27)
<http://hdl.handle.net/2320/1064> [2007-01-29]

Dagens Nyheter 1954-02-16. *Liten intervju om läsning för barn*.

Dagens Nyheter 1957-06-13. *Kvinnor läser mer än män: Yngst och ogift lånar mest*.

Dahlgren, Stellan & Florén, Anders (1996). *Fråga det förflutna: En introduktion till den moderna historieforskningen*. Lund: Studentlitteratur.

Ekman Sture, Thullberg Per & Åmark, Klas (1993). *Metodövningar i historia: historisk teori, metod och källkritik*. Lund: Studentlitteratur.

Enköpingsposten 1957-09-10. *Biblioteket i Enköping har de styrandes välvilja*.

Essbjörn, Kerstin (1941). Bibliotekspropaganda i Ludvika. *Biblioteksbladet*, s. 62-63.

Expressen 1954-05-12. *Kortvågen*.

Expressen 1960-01-13. *Notis*.

Florén, Anders & Ågren, Henrik (2006). *Historiska undersökningar: Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*. Lund: Studentlitteratur.

Folkbiblioteksakkunniga (1949). *Folk- och skolbibliotek: Betänkande och förslag angivet av Folkbiblioteksakkunniga*. Stockholm. (Statens Offentliga Utredningar (SOU), 1949:28).

Furenus, Ragnar (1951). Sundbybergs stadsbibliotek. Ingår i *Svenska stadsmonografier. Södertälje, Nynäshamn, Nacka, Lidingö, Vaxholm, Norrtälje, Östhammar, Öregrund, Djursholm, Sundbyberg, Solna, Enköping med omgivningar*. Uppsala.

Gustafsson, Karl Erik (2005). *Reklamens makt över medierna*. Stockholm: SNS förlag. [Elektronisk resurs: <http://www.sns.se/document/reklamensmakt.pdf>]

Göteborgs Handels- och sjöfartstidning 1963-11-13. *Garboklänningar och löpsedlar på filmexposé*.

Haraldsson, Carina, Lundquist, Marie & Sandberg, Katarina (1989). Våga visa framsidan. *Biblioteksbladet* nr 8, s.254.

Heintze, Ingeborg (1959/60). Individuell service – god public relations. Ingår i *Biblioteket och vi / Svenska folkbibliotekari föreningen*. Årsbok, årg. 12 (1959/60). Lund: Bibliotekstjänst.

Henriksson, Birgitta och Normann, Anna (2004) *Marknadsföring via bibliotekets webbplats*. Lund: Lunds universitet. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap, 2004:9). http://theses.lub.lu.se/archive/2006/10/31/1162303130-21888-721/Henriksson2C_B_2004-9.pdf [2007-01-29]

Hjelmqvist, Bengt (1954). *Biblioteksbladet*, s. 452-459.

Hjelmqvist, Bengt (1958). *Det levande biblioteket*. Lund: Bibliotekstjänst.

Hjelmqvist, Bengt (1993). *Det starka biblioteket*. Lund: Bibliotekstjänst.

Husberg, Tore (1953). Biblioteket i centrum. *Biblioteksbladet*, s. 231.

Husmoderförbundets tidskrift (1960) *Det vänliga biblioteket*, nr 4 s.14-15, s. 20-21

Hälsinge-Kuriren 1963-11-20. *Kom och se, kom och se Greta Garbos klänning.*

Johnson, Björn (2001). Aktörer, strukturer och sociala konstruktioner. *Statsvetenskaplig tidskrift*, årg. 104, nr. 2, s. 97-114.

Klasson, Maj (1988). Biblioteksforskning i Sverige: en innehållsanalys av svensk biblioteksforskning/biblioteks- och informationsvetenskap 1900-1988. Ingår i *Svensk biblioteksforskning*. Göteborg: Centrum för biblioteks- och informationsvetenskap.

Kotler, Philip (1999). *Kotlers marknadsföring: att skapa, vinna och dominera marknader*. Stockholm: Liber.

Kåring Wagman, Anna (2006). *Stadens melodi: information och reklam i Stockholms kommun 1930-1980*. Stockholm: Stockholmia. Diss. Stockholms universitet.

Leijonhielm, Christer (1958). Böcker och låntagare. *Folklig kultur*, nr. 1-2, s. 5-9.

Linder, Greta (1955). *Folkbibliotekarieyrket*. Lund: Bibliotekstjänst.

Lundquist, Lennart (1992). *Förvaltning, stat och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

Lundquist, Lennart (1993). *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.

Löfdahl, Karin (1998). På upptrampade stigar: några tankar med anledning av en gammal artikel. Ingår i Rydquist, Lars [red.] *En halv sockerlåda böcker: Sundbybergs stadsbibliotek 75 år*. Sundbyberg: Sundbybergs stad.

Lönegren, Torsten (1951). Sundbybergs stadsbibliotek. Ingår i *Svenska stadsmonografier. Södertälje, Nynäshamn, Nacka, Lidingö, Vaxholm, Norrtälje, Östhammar, Öregrund, Djursholm, Sundbyberg, Solna, Enköping med omgivning*. Uppsala.

Magnusson, Lars (1993) Den svenska modellens uppgång och fall. Ingår i *Äventyret Sverige: en ekonomisk och social historia*. Stockholm : Utbildningsradion, cop.

Malmberg, Gustaf (1951). Sundbybergs stadsbibliotek. Ingår i *Svenska stadsmonografier. Södertälje, Nynäshamn, Nacka, Lidingö, Vaxholm, Norrtälje, Östhammar, Öregrund, Djursholm, Sundbyberg, Solna, Enköping med omgivning*. Uppsala.

Möhlenbrock, Sigurd (1955). Ansiktet åt gatan. *Biblioteket och vi*, nr. 9, s. 14-19.

Möhlenbrock, Sigurd (1980). *Förnyelse och debatt: om de svenska folkbibliotekens utveckling från 1930 och framåt*. Lund: Bibliotekstjänst.

Nationalencyklopedin [Online]

www.ne.se.lib.costello.pub.hb.se/jsp/notice_board.jsp?i_type=1[2006-11-26]

Nilsson, Fredrik (1917). *Stockholms arbetarebibliotek 1892-1917: minnesskrift utgiven till 25-årsdagen*. Stockholm: Tiden.

Nilsson, Sven (2003). *Kulturens nya vägar: kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige*. Malmö: Polyvalent.

Nordström, Tore (1959/60). Folkbiblioteken och näringslivet. *Biblioteket och vi / Svenska folkbibliotekarieföreningen*. Årsbok, årg. 12 (1959/60). Lund: Bibliotekstjänst.

Norrköpings stadsbiblioteks hemsida. www.nsb.norrkoping.se/ombiblioteket/chefer [2006-02-19].

Ny bibliotekarie i Sundbyberg 1 oktober, 1957-09-11. Pressklipp, uppgift om tidning saknas.

Nyman, Gunborg (1952). Bibliotekspropaganda på lantbruksmöte. *Biblioteksbladet*, s. 21.

Persson, Lisa-Christina (1958). "Vi träffs på bibblan" – ytterligare diskussionsinlägg. *Biblioteksbladet*, s. 604-607.

Piteå Tidning 1963-11-20. *Originell utställning*.

Renborg, Greta (1958a). Vi träffas på biblioteket. *Biblioteksbladet*, s. 198-200.

Renborg, Greta (1958b). "Vi träffs på bibblan". *Biblioteksbladet*, s. 684-685.

Renborg, Greta (1963). *Det uppsökande biblioteket: Om bibliotekets möjligheter att stimulera läsintresset*. Lund: Berling.

Renborg, Greta (1977). *Bibliotekens PR- och kontaktarbete*. Lund: Berlings.

Renborg, Greta (1981). Ett Dala-projekt för 25 år sedan. *Biblioteksbladet* nr. 11, s. 210-212.

Renborg, Greta (1989). Bibliotekens marknadsföring, igår, idag och imorgon. Ingår i Brohed, Ulla [red.] *Ordets gåva: en vänbok till Bengt Holmström*. Malmö: Föreningen Malmö stadsbiblioteks vänner.

Renborg, Greta (1996). Vem började marknadsföra bibliotek? *Biblioteksbladet* nr. 3, s. 35-37.

Renborg, Greta (1998). Hur och när började man marknadsföra bibliotekens service? *Svensk biblioteksforskning* nr. 2, s. 5-10.

Ridbäck, Irma och Ekstedt, Elsi (2001). *Greta Renborgs bibliografi 1945–2000. En vänbok till 80-årsdagen den 6 oktober 2001*. Uppsala: IR-text.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

- Ridbäck, Irma & Ekstedt, Elsi (2001). *Greta Renborgs bibliografi 1945-2000: en vänbok till 80-årsdagen den 6 oktober 2001*. Uppsala: IR-text.
- Rosendahl, Ingrid (1936). Biblioteken och bokpropagandan. *Biblioteksbladet* nr. 7 s. 245–253.
- Rydquist, Lars (2001). Poesibiblioteket i Sundbyberg växer fram. Ingår i Helge, Per & Norborg, Kerstin *In med författarna – ge rum för ord: tre år med samarbete författare-folkbibliotek i Sundbyberg och Västmanland*. Sundbyberg: Sundbybergs stadsbibliotek; Västerås: Länsbiblioteket i Västmanland.
- Rydquist, Lars, red (1998). *En halv sockerlåda böcker: Sundbybergs stadsbibliotek 75 år*. Sundbybergs stad.
- SOU 1949:28 (1949) Se: *Folk- och skolbibliotek: betänkande och förslag avgivet av folkbibliotekssakkunniga*.
- Stockholms-Tidningen 1954-02-19. *Barnens bokvecka succé i Sundbyberg*.
- Storstaden 1960-03-23. *Boken hem till sjuksängen. Blind får låna bandspelare. Succé hos Sundbybergs stadsbibliotek*, 1955-11-19. Pressklipp, uppgift om tidning saknas.
- Sundbyberg först med "boksnabbköp"*, 1958-10-01. Pressklipp, uppgift om tidning saknas.
- Sundbybergs barnboksvecka besöktes av nära tretusen*, 1954-02-24. Pressklipp, uppgift om tidning saknas.
- Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1955-1962*. Sundbyberg: Sonesson & Rydells boktryckeri.
- Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1963-1966*. (Uppgift saknas).
- Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1967-1969*. (1970). Sundbyberg: Hebotryck.
- Sundbybergs stadsbibliotek. Målsättning, organisation, lokalprogram* (1966). Stockholm: Linkoln Bloms boktryckeri.
- Sundbybergs stads hemsida. www.sundbyberg.se [2006-04-03]
- Svensk biblioteksmatrikel* (1966) [red. Carl-Thore Fries, Gunnel Wortzelius och Maurits Persson]. Lund: Bibliotekstjänst.
- Svensk ordbok: 100 000 ord och fraser* (1999). Stockholm: Norstedts ordbok
- Svenska Morgonbladet 1954-02-16. *Konsulent lär sundbybergare umgås med bok*.
- Söderhjelm, Kaj (1950). Biblioteket och allmänheten. *Biblioteksbladet*, s. 244-250.

Thurén, Torsten (2003). *Sant eller falskt? Metoder i källkritik*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten. PDF format.
http://www.krisberedskapsmyndigheten.se/templates/Publication____1057.aspx
[2006-08-24]

Thurén, Torsten (2005). *Källkritik*. Stockholm: Liber.

Tidningen Sundbyberg (1968). Läslusten ökar i staden. Årg. 6, nr. 3, s. 10-14.

Torstensson, Magnus (1996). *Att analysera genmbrottet för de moderna folkbiblioteksidéerna: exemplet Sverige och några jämförelser med USA*. Göteborg: Göteborgs universitet, Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap.

Tosh, John (2000). *Historisk teori och metod*. Studentlitteratur: Lund.

Törngren, Disa (1950). Folkbibliotekens dilemma. *Biblioteksbladet*, s. 358-370.

Wiedling, Kerstin (1957). *Biblioteket och dess låntagare: en sociologisk undersökning vid Sundbybergs stadsbibliotek*. Lund: Carl Bloms boktr.

Åberg, Åke (1959/60). Förord. *Biblioteket och vi / Svenska folkbibliotekarieföreningen*. Årsbok, årg. 12 (1959/60). Lund: Bibliotekstjänst.

Åberg, Åke (1982). Folkbibliotekens historia intill 1960-talet. Ingår i *Folkbibliotek i tal och tankar: en faktarapport från Folkbiblioteksutredningen*. Stockholm: Liber.

Ørvig, Mary (1958a). "Vi träffs på bibblan" – ett diskussionsinlägg. *Biblioteksbladet*, s. 357-358.

Ørvig, Mary (1958b). "Vi träffs på bibblan" – ytterligare diskussionsinlägg. *Biblioteksbladet*, s. 606-607.

Österberg, Henning (1966). *Sundbyberg, den nya förstaden*. Sundbyberg: Sundbybergs hembygdsförening.

Österberg, Henning (1968). *Sundbyberg under köpingstiden*. Sundbyberg: Sundbybergs hembygdsförening.

Österberg, Henning (1974). *Sundbyberg – en 113:e staden*. Sundbyberg: Sundbybergs hembygdsförening.

Östling, Gösta (1949). Folkbiblioteken inför nya problem. *Biblioteksbladet*, s.1-2.

Bilagor

Bilaga 1

Utlåningsciffror vid Sundbybergs stadsbibliotek 1951-1969*

1951: 109 906 (totalt på alla filialer, redovisas inte på annat sätt detta år) (Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1952. Bihang nr. 48, s. 194f).

1952: 87 618 (enbart HB + ungdomsavdelningarna på skolorna) (Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1953. Bihang nr. 42, s. 174).

1953: 91 921 (Sundbybergs stadsfullmäktige. Protokoll och bihang 1955. Bihang nr. 35, s. 195).

1954: 97 157 (ibid.)

1955: 102 139 (Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1955, s. 12)

1956: 108 824 (Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1956, s. 10)
Detta år invigdes biblioteket på Ängskolan, där även en av huvudbibliotekets ungdomsavdelningar var inhyst.

1957: 108 121 (Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1957, s. 8)
Minskningen beror troligen på att huvudbiblioteket var stängt på grund av flytt den 11-23 november (ibid., s. 7).

1958: 73 161 (Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1958, s. 5)
Den kraftiga minskningen beror på att huvudbiblioteket byggdes om detta år, och därför var stängt under perioden 15 maj-17 september (ibid., s. 6).

1959: 108 243 (Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1959, s. 8)

1960: 110 084 (Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1960, s. 6)

1961: 110 813 (Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1961, s. 5)

1962: 97 312 (Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1962, s. 5)
Någon förklaring till minskningen detta år ger inte årsredogörelsen.

1963: 105 915 (Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1963, s.6)

1964: 109 018 (Sundbybergs stadsbibliotek: Årsredogörelse 1964, s.6)

*Siffrorna gäller hela tiden huvudbiblioteket på Järnväggsgatan och ungdomsavdelningen på Centralskolan, samt från 1956 ungdomsavdelningen på Ängskolan och från 1960 även den då öppnade tonårsavdelningen på Lötskolan. Dessa avdelningar delade lokaler med skolbiblioteken, men för dem fördes separat statistik

(Sundbybergs stadsbibliotek: målsättning, organisation, lokalprogram: mars 1966, s. 10).

Utlåningsciffrorna vid filialerna i Duvbo och Ursvik är inte medräknade.

Bilaga 2

Intervjufrågor till de informanter som arbetade i Sundbyberg på 1950-talet

Mellan vilka år arbetade du i Sundbyberg?

Vilken titel hade du? Vilka var dina arbetsuppgifter?

Minns du hur personalsituationen såg ut på biblioteket under dessa år?

Om försöksåret 1954:

Kommer du ihåg någon särskild satsning som gjordes?

Några av de program vi läst om, Tekniska litteraturdagar och Barnbokens vecka

Hur pratades det om försöksåret bland personalen?

Fanns det kritiska röster? Eller tyckte man bara att det var positivt?

Var det självklart att PR-satsningen var viktig?

Vet du om satsningarna i Sundbyberg uppmärksammades av andra bibliotek?

Gjordes det exempelvis studiebesök i Sundbyberg?

Följande personer framstår som viktiga för PR-satsningen efter vad vi kan förstå:

Sven Öhrn, Evy Jonsson och Biancha Biancini. Anser du att det stämmer?

Fanns det andra betydelsefulla personer som du kommer ihåg?

Intervjufrågor till Karin Löfdahl

Mellan vilka år arbetade du i Sundbyberg?

Vilken titel hade du? Vilka var dina arbetsuppgifter?

Minns du hur personalsituationen såg ut på biblioteket under dessa år?

Om PR-verksamheten:

Uppfattade du att spår fanns kvar av Bianca Bianchinis försöksverksamhet?

På vilket sätt i sådana fall? Konkreta exempel?

Märkte du någon skillnad i synen på PR jämfört med dina tidigare arbetsplatser, dvs. andra bibliotek?

Hur pratade personalen om försöksåret? Fanns det någon kritik eller diskussion?

Var det självklart att PR-satsningar var viktiga?

Vet du om satsningarna i Sundbyberg var kända på andra bibliotek i landet?

Vilka kontakter med andra bibliotek hade ni?

Hur viktig var bibliotekschefen Bengt Järbe för PR-arbetet, anser du?

Fanns andra betydelsefulla lokala aktörer, exempelvis bland politikerna?

Gjordes det andra kultursatsningar i kommunen (än på biblioteket)?

Förekom andra större satsningar än på PR, exempelvis bokinköp, programverksamhet?

Uppfattade du någon skillnad i synen och satsningen på PR när du gick vidare till nästa arbetsplats jämfört med i Sundbyberg?